

3 | 11

Justitiële verkenningen

Goud

verschijnt 8 maal per jaar • jaargang 37 • juni

Boom Juridische uitgevers

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Colofon

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Boom Juridische uitgevers. Het tijdschrift verschijnt acht keer per jaar.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
dr. B. van Gestel
dr. R.P.W. Jennissen
mr. dr. M. Malsch
prof. dr. mr. L.M. Moerings
mr. drs. M.B. Schuilenburg
dr. B.M.J. Slot
mr. P.A.M. Verrest

Redactie

mr. drs. M.P.C. Scheepmaker

Redactiesecretariaat

tel. 070-370 65 54
e-mail infojv@minjus.nl

Redactieadres

Ministerie van Veiligheid en Justitie,
WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
tel. 070-370 71 47
fax 070-370 79 48

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
e-mail: wodc-informatiedesk@minjus.nl, internet: www.wodc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen wordt gratis verspreid onder personen die beleidsmatig werkzaam zijn ten behoeve van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Wie in aanmerking denkt te komen voor een gratis abonnement, kan zich schriftelijk of per e-mail wenden tot het redactiesecretariaat: infojv@minjus.nl. Andere belangstellenden kunnen zich richten tot Boom Juridische uitgevers. De abonnementsprijs bedraagt € 140 (excl. btw, incl. verzendkosten) voor een plusabonnement. Een plusabonnement biedt u naast de gedrukte nummers

tevens het online-archief vanaf 2002 én een e-mailattending. Het plusabonnement kunt u afsluiten via www.bjutijdschriften.nl. Of neem contact op met Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of e-mail tijdschriften@boomdistributiecentrum.nl.

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van het jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende kalenderjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd.

Uitgever

Boom Juridische uitgevers
Postbus 85576
2508 CG Den Haag
tel. 070-330 70 33
fax 070-330 70 30
e-mail info@bju.nl
website www.bju.nl

Ontwerp

Tappan, Den Haag

Omslagfoto

© Hollandse Hoogte/Raupach

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Inhoud

Voorwoord	5
<i>I.J.M. Arnold</i>	
Goud als geld	9
<i>B. Rovers</i>	
Als de goudduivels langskomen; overvallen op juweliers	21
<i>D. Siegel</i>	
Valse, gestolen en gesmokkelde Russische juwelen	33
<i>M. de Theije en M. Heemskerk</i>	
Groot en klein goud in Suriname; de informalisering en ordening van de goudwinning	45
<i>E. Mecking</i>	
Goud, geld en het gezag	59
<i>J.R. Garrett</i>	
Manipulatie van de gouden standaard door de Bank of England	71
Summaries	87
Internetsites	90
Congresagenda	92
WODC: website en rapporten	97

Voorwoord

Goud oefent al eeuwenlang een grote aantrekkingskracht uit op mensen, maar is de laatste jaren wel heel erg populair. Een goudstaaf van een kilogram kost tegenwoordig, in het voorjaar van 2011, ongeveer € 32.500. Vijf jaar geleden, in de eerste drie maanden van 2006, kon men een dergelijke staaf nog voor ongeveer € 15.000 aanschaffen. Uitgedrukt in euro's steeg goud dus ongeveer met 117 procent in waarde. Ook de waarde van de aandelen van beursgenoteerde bedrijven die zich bezighouden met het delven van goud, is in de afgelopen jaren geëxplodeerd.

De vraag is waar de *hype* rond goud vandaan komt. Een veelgehoorde verklaring is dat de populariteit en daarmee de hoge prijs van goud wordt veroorzaakt door angst voor inflatie. Terwijl in eerdere economische crises de dollar een veilige haven was voor beleggers, is dat sinds de kredietcrisis in het najaar van 2008 afgelopen. Het lijkt er dan ook op dat goud de functie van vluchtheuvel van de dollar heeft overgenomen. Bovendien zijn ook de prijzen van andere grondstoffen dan goud zeer sterk gestegen in de afgelopen vijf jaar, wat erop duidt dat geld aan populariteit inboet. De stijging van zilver was, procentueel gezien, zelfs sterker dan die van goud. In dit themanummer van *Justitiële verkenningen* is er enerzijds aandacht voor de achtergronden van en verklaringen voor deze recente monetaire en economische ontwikkelingen en de rol van goud daarin. Zo heeft de dreigende ineenstorting van het wereldwijde financiële systeem in het najaar van 2008 de discussie over een mogelijke terugkeer naar de gouden standaard nieuw leven ingeblazen.

De president van de Wereldbank, Robert Zoellick, hield een pleidooi voor het herintroduceren van een systeem met vaste wisselkoersen tussen de verschillende valuta. Ook goud zou hierin een belangrijke functie moeten hebben. Dit werd nog eens versterkt door een dreigende valuta-oorlog, omdat veel landen zich via een lage koers van de eigen munt uit de recessie wilden 'exporteren'.

Anderzijds kijken we naar enkele gevolgen van deze ontwikkelingen voor de machtspositie van overheden en centrale banken ten opzichte van individuele burgers en bedrijven. Ook de goudsector zelf, de juweliers en de goudhandel komen aan bod in dit nummer, waarbij onderwerpen als overvallen, vervalsing van goudmerken,

goudsmokkel en conflicten rond en regulering van goudwinning uitgebreid worden behandeld.

In het eerste artikel bespreekt Arnold de rol van goud in het moderne economische systeem en de explosie van de goudprijs in de afgelopen jaren. De kredietcrisis en de daarmee gepaard gaande gevoelens van onzekerheid en angst voor inflatie hebben ertoe geleid dat veel beleggers hun toevlucht hebben gezocht bij goud als 'veilige haven'. De auteur plaatst kanttekeningen bij het blinde vertrouwen in goud, dat hij karakteriseert als 'gestolde angst'. Hij onderkent echter dat de voortdurende populariteit van goud borg staat voor een grote vraag en dus een hoge prijs. Maar het zou in zijn ogen een vergissing zijn om goud opnieuw een rol te geven in het monetaire systeem. De auteur beargumenteert dit aan de hand van een korte beschouwing over de monetaire geschiedenis, waarin hij laat zien dat een gouden standaard onlosmakelijk verbonden is met een systeem van vaste wisselkoersen op wereldschaal. Dit zou de flexibiliteit van landen om zich aan te passen aan economische schokken ernstig aantasten.

Na deze verhandeling over de oorzaken van de populariteit van goud komen enkele artikelen die ingaan op de gevolgen ervan op het terrein van criminaliteit, conflicten en bestuurlijke vraagstukken.

De vraag of de hoge goud- (en zilver)prijs kan worden beschouwd als een autonome factor die het risico op overvallen verhoogt, komt aan de orde in het artikel van Rovers over juweliërs in Nederland. In 2010 bereikte het aantal overvallen een historisch hoogtepunt. Eén op iedere achttien juweliërs in Nederland werd slachtoffer van een overval. In de regio Amsterdam was deze kans nog groter: daar kreeg één op iedere twaalf juweliërs ermee te maken. Een vergelijking met andere branches leert dat de opbrengst van overvallen op juweliërs vele malen groter is. De auteur behandelt de kenmerken van overvallers en hun werkwijzen. Ook de reactie van de juweliërssector en de pogingen om de beveiliging te verbeteren komen aan de orde.

De handel in echt én nepgoud staat centraal in de bijdrage van Siegel, die zich concentreert op de activiteiten van Russische en Oost-Europese handelaren in juwelen. De goudindustrie in de voormalige Sovjet-Unie was altijd al kwetsbaar voor criminele activiteiten zoals smokkel, geknoei met goudmerken en corruptie van douane- en politiefunctionarissen. Klanten worden in Rusland en andere voormalige Sovjetrepublieken ook tegenwoordig

gewaarschuwd voor nepgouden sieraden, die zelfs in legale, officieel erkende winkels opduiken. Sommige handelaren hebben hun actieradius verlegd naar West-Europa. De auteur beschrijft hoe Georgisch-joodse handelaren zich in Antwerpen een plek hebben veroverd.

De grote vraag naar goud is een stimulans voor de goudwinning, zo is bijvoorbeeld te zien in Suriname, dat in het afgelopen decennium de jaarlijkse goudexport zag stijgen van nog geen 2 ton tot ongeveer 30 ton. Aanvankelijk was de goudwinning louter het werk van individuele goudzoekers, al dan niet samenwerkend. Tegenwoordig zijn ook multinationals, die concessies hebben verkregen van de overheid, in de goudwinningsgebieden actief. Niettemin zijn het nog altijd de kleine goudzoekers die het grootste deel van de goudexport voor hun rekening nemen. De Theije en Heemskerk bespreken de conflicten die zich in de loop der tijd hebben voorgedaan rond de goudwinning tussen goudzoekers en lokale bevolkingsgroepen, tussen grote bedrijven en kleine goudzoekers en tussen de overheid en de kleine goudzoekers. Tevens analyseren zij de pogingen van de Surinaamse overheid om de goudsector te reguleren, wat tot nu toe niet is gelukt. De registratie van alle goudzoekers is in voorbereiding, vooral met het oog op een efficiëntere belastingheffing. De auteurs menen dat een formalisering van de kleinschalige goudwinning een stap kan zijn naar erkenning van het werk en de landenrechten van de lokale bevolking en andere goudzoekers in de winningsgebieden. Daarmee zal uiteindelijk de ontwikkeling van Suriname ook gediend zijn.

We besluiten dit themanummer met twee artikelen die dieper ingaan op de monetaire rol van het goud, zowel in het verleden als in deze tijd. Mecking laat zien dat de historisch nauwe band tussen goud en geld in tijden van crisis altijd onder druk komt te staan. De valuta dalen in waarde, terwijl de goudprijs stijgt omdat het publiek goud nog altijd ziet als het ultieme geld. Om deze ontwikkeling te stuiten besloot de Amerikaanse president Roosevelt in de jaren 1930 zelfs om het goud dat particuliere Amerikanen in bezit hadden, op te eisen en te nationaliseren. De Nederlandse minister van Financiën heeft die wettelijke bevoegdheid ook nu nog, al zal hij daar niet snel gebruik van maken, meent de auteur. Toch is er volgens hem sprake van een bedekte aanval op goud door De Nederlandsche Bank (DNB), die zelf ruim 600.000 ton goud bezit. In zijn rol als toezichthouder dwong DNB het pensioenfonds voor de glasfabrieken

(SPVG) recent via een gerechtelijke procedure om zijn investeringen in goud terug te brengen. Het argument was dat het pensioenfonds zich kwetsbaar zou maken door overmatig te investeren in deze 'grondstof'. Maar Mecking suggereert dat DNB op deze wijze de stijging van de goudprijs tracht te beteugelen en de trend om goud te zien als geld, als ruilmiddel, te keren.

Een historisch voorbeeld van ingrijpen van centrale banken dat zelfs een gradatie verder ging dan het beïnvloeden van de goudprijs, wordt aangedragen in het artikel van Garrett. Hij laat zien dat de *Bank of England*, in de persoon van de president van de Bank, Montagu Norman, in de jaren 1925 tot en met 1931 de gouden standaard manipuleerde door inkomende en uitgaande hoeveelheden goud bewust verkeerd te rapporteren. Het artikel is behalve een beschrijving van een bijzonder staaltje van witte-boordencriminaliteit ook een illustratie van de dominante machtspositie van de Bank of England. Het artikel laat niets heel van de illusie dat de gouden standaard als een soort automatische piloot het internationale monetaire systeem reguleerde.

Kortom, hoewel goud zich ook in deze tijd ontpopt als een concurrent voor geld, is het onwaarschijnlijk dat het ooit weer die centrale rol in het monetaire systeem zal gaan spelen als destijds.

R.P.W. Jennissen

M.P.C. Scheepmaker*

* Gastredacteur en redactieraadlid dr. Roel Jennissen is als onderzoeker verbonden aan het WODC. Mr. drs. Marit Scheepmaker is hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*.

Goud als geld

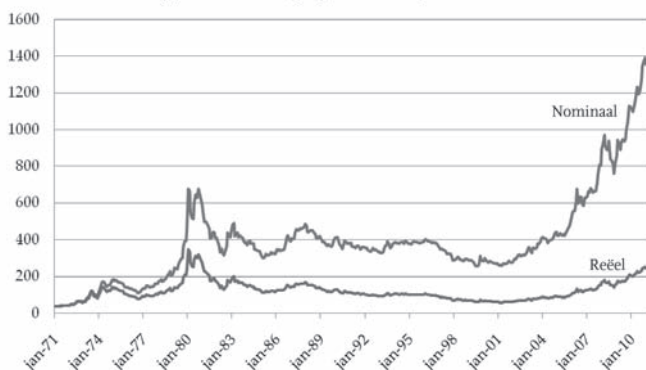
*I.J.M. Arnold**

In crisistijd is er traditiegetrouw veel aandacht voor goud in financieel-economische discussies. Zo ook in de huidige crisis. Deze aandacht is tweeledig. Ten eerste zijn er beleggers die hun toevlucht zoeken tot goud als veilige haven in onzekere tijden. Ten tweede zien sommige economen een rol voor goud weggelegd bij de oplossing van de problemen in het internationale monetaire stelsel.

De sterke stijging van de goudprijs in de afgelopen jaren heeft vooral met het eerste punt te maken. Figuur 1 laat zien dat sinds de start van de kredietcrisis de nominale goudprijs is geëxplodeerd. Bij aanvang van de kredietcrisis stond de goudprijs al op een historisch hoog niveau, vergelijkbaar met het prijspeil rond de tweede oliecrisis, maar de stijging na 2007 tot een prijspeil van \$ 1.400 per ounce goud is voor naoorlogse begrippen ongekend.

Dit heeft alles te maken met het klimaat van economische onzekerheid, waarin goud goed gedijt. De bijna-ineenstorting van het internationale bankwezen in de herfst van 2008 genereerde de eerste golf van onrust waardoor de goudprijs omhoog werd gestuwd. Spaarders vroegen zich af of hun geld nog wel veilig was bij banken. Een aantal zocht het heenkomen in goud. Vervolgens hebben centrale banken het internationale financiële stelsel weten te stabiliseren door middel van een liquiditeitscreatie van ongekende omvang, waarbij de balansen van de grote centrale banken in omvang zijn verdubbeld. Dit ruime monetaire beleid wordt tot op heden voortgezet, niet alleen om de banken te ondersteunen, maar ook om de zwakke economie te stimuleren.

* Prof. dr. Ivo Arnold is als hoogleraar monetaire economie verbonden aan Nyenrode Business Universiteit en als hoogleraar economisch onderwijs en Vice Dean aan de Erasmus School of Economics, Erasmus Universiteit Rotterdam.
E-mail: arnold@ese.eur.nl.

Figuur 1 Ontwikkeling van de goudprijs (in US\$ per ounce)

Bij sommige beleggers wakkert dit beleid echter de inflatieangst aan en drijft het hen richting goud, dat wordt gezien als een van de weinige beleggingen die bescherming biedt tegen inflatie. De stijging van de olieprijs en de prijzen van andere grondstoffen, mede als gevolg van de onrust in het Midden-Oosten, komt daar nog bij. Illustratief voor het huidige wantrouwen in de Amerikaanse centrale bank is een wetsvoorstel in de Amerikaanse staat Utah, waarin de overdrachtsbelasting op goud wordt afgeschaft. Dit maakt het gemakkelijker voor de burger om gouden munten in alledaagse transacties te gebruiken, net als vroeger.

Met betrekking tot het tweede punt was het deze keer de president van de Wereldbank, Robert Zoellick, die recent een pleidooi hield voor een terugkeer naar een systeem van vaste wisselkoersen, met daarin een rol voor goud (Zoellick, 2010). Aanleiding hiervoor waren de valutaire spanningen tussen de Verenigde Staten, China en opkomende landen als Brazilië, die in het najaar van 2010 in het kader van het G20-overleg naar boven kwamen. De beschuldigende vingers gaan over en weer: richting de Verenigde Staten omdat hun ruime monetaire beleid de dollar zou verzwakken en richting China omdat het zijn munt niet in waarde laat stijgen, ondanks de grote structurele overschotten op de Chinese handelsbalans. De oproep van Zoellick tot meer beleidscoördinatie was bedoeld om een valutaoorlog, waarbij elk land probeert zijn eigen valuta goedkoper te maken, te voorkomen. Competitieve devaluaties leiden volgens

Zoellick de aandacht af van de noodzakelijke structurele economische hervormingen. Ook kunnen valutaoorlogen protectionistische maatregelen uitlokken. Daarmee vormen ze een bedreiging voor de wereldhandel en de economische groei.

Hieronder worden allereerst enige achtergronden besproken bij de rol die goud in de loop der tijd als betaalmiddel heeft vervuld. Daarna wordt ingegaan op bovengenoemde twee punten. Is het terecht dat goud wordt gezien als vluchtheuvel bij economische onzekerheid en als wondermiddel bij valutaspanningen? Ik sluit af met conclusies.

Naar de gouden standaard

De geschiedenis van goud begint bij zijn decoratieve functie. Goud vergaat niet, is schaars, wordt mooi gevonden en is bovendien gemakkelijk te verwerken in sieraden. Deze eigenschappen maken goud ook tot een ideaal betaalmiddel. De verschuiving van sieraad naar munt vond al plaats in de klassieke oudheid, bij de Grieken, Romeinen en Byzantijnen. Maar ook toen al had men last van het fundamentele probleem bij het gebruik van goud in het geldverkeer: de beschikbare voorraad goud is beperkt. Naarmate economieën groeien, wordt het dan ook steeds lastiger om met een vaste voorraad goud het betalingsverkeer te ondersteunen. Er zijn in principe drie manieren om dit probleem op te lossen. Ten eerste kan de hoeveelheid goud worden vergroot door nieuwe goudontdekkingen, handel of plundering. Goudontdekkingen zijn echter onbruikbaar als beleidsinstrument vanwege hun onvoorspelbaarheid. Handel en plundering herverdelen de goudvoorraad tussen landen, maar vormen geen oplossing voor een wereldwijde schaarste aan goud. Ten tweede kan een gegeven hoeveelheid goud een groter handelsvolume ondersteunen wanneer de prijzen dalen. Maar ook hieraan zijn nadelen verbonden. Prijsdaling, ofwel deflatie, leidt ertoe dat de schuldenlast van debiteuren in reële termen zwaarder wordt en dat consumenten hun aankopen gaan uitstellen onder het motto: morgen is alles goedkoper. Om deze redenen is deflatie slecht voor de economische groei. Een derde oplossing is het verlagen van het goudgehalte van munten, zodat met dezelfde hoeveelheid goud meer munten kunnen worden geslagen. Deze oplossing hebben

machthebbers in het verleden vaak gekozen, maar stelt het publieke vertrouwen in de munt op de proef.

De voorbeelden van het gebruik van goud in het monetaire stelsel zijn te talrijk en divers om hier allemaal te bespreken. Geïnteresseerden verwijs ik graag naar het kleurrijke boek van Bernstein (2000). Ik beperk me hieronder tot de ontwikkelingen sinds het einde van de negentiende eeuw, toen de internationale gouden standaard vorm kreeg.

De gouden standaard volgde op een zeer divers gebruik van edelmetalen in het geld. Zo waren er geldstandaarden gebaseerd op zilver, koper, goud en op een combinatie van edelmetalen (zogenoemde bimetallicke stelsels). Aan de basis van de gouden standaard stond de industriële revolutie. De technologische en organisatorische vooruitgang stimuleerde de ontwikkeling van een moderne economie, waarin een steeds belangrijkere rol was weggelegd voor de financiële sector en voor centrale banken. Edelmetaal alléén kon de groei van de economische bedrijvigheid niet langer ondersteunen, zodat muntgeld in toenemende mate werd aangevuld met papiergeld, bankdeposito's en andere vormen van liquiditeit. Het goud hoopte zich intussen op bij de centrale banken. Het jaar 1871 staat te boek als het officiële begin van de gouden standaard. Na de overwinning in de Frans-Pruisische oorlog gebruikte Duitsland de herstelbetalingen om over te schakelen op de gouden standaard. In zijn kielzog volgde vele Europese landen, waaronder Nederland. Kenmerken van de gouden standaard waren dat de waarde van een munt werd gedefinieerd als een bepaald gewicht in goud (in de Verenigde Staten tot 1933 circa 1,5 gram goud per dollar), dat geld inwisselbaar was in goud, met als consequentie dat centrale banken ervoor moesten zorgen dat de hoeveelheid chartaal geld grotendeels werd gedekt door de goudvoorraad. De koppeling aan goud creëerde tussen de deelnemers aan de gouden standaard automatisch een systeem van vaste wisselkoersen.

Tot aan de Eerste Wereldoorlog functioneerde de gouden standaard naar behoren en werd het in de financiële markten als een geloofwaardig stelsel gezien. Dit betekent niet dat er geen problemen waren. Vooral de beginjaren waren moeilijk, omdat de schaarste aan goud tussen 1871 en 1893 een daling in het prijspeil teweegbracht. Dit probleem werd opgelost door goudontdekkingen in Australië en Zuid-Afrika. Tot aan de Eerste Wereldoorlog waren er daarna geen noemenswaardige problemen met goud en de bijbeho-

rende vaste wisselkoersen. Een van de redenen van deze stabiliteit is dat nationale overheden (nog) niet probeerden om conflicterende economische doelstellingen na te streven. Ik licht dit hieronder toe met het zogenoemde 'trilemma' (Rose, 1996).

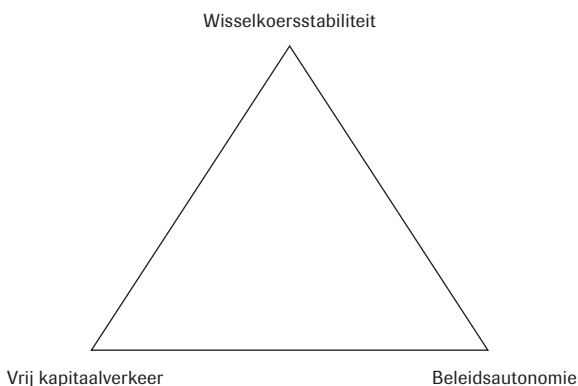
Het trilemma

Bij de keuze van het wisselkoersstelsel gaat het om de vraag of de waardebepalings van de munt volledig aan de vrije markt wordt overgelaten of dat de overheid hierin een sturende rol voor zichzelf opeist. De hoofdvormen zijn vaste en zwevende wisselkoersen. In een wereld van vrij kapitaalverkeer hebben pogingen om van overheidswege wisselkoersen te stabiliseren (al dan niet door middel van een koppeling aan goud) alleen kans van slagen wanneer het macro-economische beleid volledig in dienst staat van dit doel. De driehoek in figuur 2 maakt dit duidelijk. Hierin worden drie doelstellingen met elkaar verbonden die volgens de economische theorie onverenigbaar met elkaar zijn. Het relatieve belang van deze doelstellingen kan van land tot land verschillen. Wisselkoersstabiliteit zal belangrijker zijn voor een kleine, open economie als Nederland dan voor een gesloten economie als de Verenigde Staten. Vrij kapitaalverkeer is van belang wanneer een land wil profiteren van buitenlandse financierings- en beleggingsmogelijkheden. Ten slotte kan het voor een regering belangrijk zijn om de autonomie over het macro-economische beleid te behouden. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een land te maken krijgt met economische schokken die alleen het eigen land treffen (zogenoemde asymmetrische schokken) en dan de beleidsvrijheid nodig heeft om daar adequaat op te reageren.

De gedachte achter het trilemma is dat een land naar eigen inzicht twee doelstellingen kan kiezen, maar dat daarmee de derde doelstelling automatisch onhaalbaar wordt. Onder vrij kapitaalverkeer komt de keuze voor wisselkoersstabiliteit neer op het opgeven van de nationale beleidsautonomie op monetair terrein. Dit is de keuze die in de periode 1871-1914 door de deelnemers aan de gouden standaard is gemaakt. In 1999 maakten de oprichters van de EMU dezelfde keuze. De euro heeft intra-Europese wisselkoersinstabiliteit intussen tot een herinnering uit het verleden gemaakt; tegelij-

kertijd is de nationale soevereiniteit over grote delen van het macro-economische beleid opgegeven. Wanneer een regering echter haar beleidsautonomie wenst te behouden, moet ze ofwel wisselkoersinstabiliteit voor lief nemen ofwel de economie afschermen door de invoering van kapitaalrestricties, zodat de financiële markten geen destabiliserende invloed kunnen uitoefenen. Voorbeelden van de laatste twee keuzes zijn respectievelijk de euro-dollarwisselkoers en de niet-inwisselbare munt van China.

Figuur 2 Het trilemma

Politici houden niet van het maken van keuzes die hun speelruimte beperken. In de context van het trilemma betekent dit dat een regering zowel vrij kapitaalverkeer als wisselkoersstabiliteit nastreeft, maar tegelijkertijd haar binnenlandse beleidsruimte niet wil opgeven. Dit soort pogingen om de kool en de geit te sparen lopen echter zelden goed af, zoals de opeenvolging van valutacrises in de afgelopen decennia heeft laten zien.

In de periode voor de Eerste Wereldoorlog was er nog weinig te merken van spanningen tussen beleidsdoelstellingen. De gouden standaard impliceerde de keuze voor vrije kapitaalstromen en vaste wisselkoersen, en deze keuze werd niet ter discussie gesteld. Dit had alles te maken met de politieke constellatie in Europa. Centrale banken stonden niet onder druk om het wisselkoersbeleid ondergeschikt te maken aan binnenlandse doelstellingen op het gebied van economische groei en werkgelegenheid. Het kiesrecht was in veel Europese landen voor de oorlog nog zeer beperkt. Vakbonden

en arbeiderspartijen hadden nog niet de slagkracht om op dit punt iets te veranderen. Dit betekende dat centrale banken en regeringen vrij waren om te doen wat nodig was om de gouden standaard te beschermen. De daaruit resulterende geloofwaardigheid in de financiële markten maakte de handhaving van de koppeling aan goud dan ook relatief eenvoudig (Bordo en Eichengreen, 1998). Na de Eerste Wereldoorlog werd de gouden standaard gereconstrueerd. De inwisselbaarheid van geld in goud was wederom de pijler van het monetaire stelsel. Maar intussen was er wel iets veranderd. Universeel kiesrecht en de opkomst van vakbonden en arbeiderspartijen zorgden ervoor dat ook het monetaire beleid in toenemende mate onderwerp werd van politieke discussie. Dit tastte de vanzelfsprekendheid van de koppeling aan goud aan en daarmee ook de geloofwaardigheid van de gouden standaard in de financiële markten. Hier kwam nog bij dat de goudkoppeling op het vooroorlogse niveau werd hersteld, terwijl sinds 1914 de prijzen sterk waren gestegen. Tijdens het interbellum ging van de goudkoppeling dan ook een deflatoire werking uit. Ook onder economen werd de gouden standaard niet langer vanzelfsprekend gevonden. Keynes noemde de gouden standaard een 'barbaarse relikwie' en bekritiseerde de beslissing van Churchill om in 1925 de inwisselbaarheid van het Britse pond in goud te herstellen tegen de vooroorlogse pariteit. Het Verenigd Koninkrijk was overigens in 1931 een van de eerste landen die de koppeling met goud loslieten, in 1933 gevolgd door de Verenigde Staten. Pas in 1936 stapte Nederland van goud af. Over de medeplichtigheid van de gouden standaard aan de Grote Depressie in de jaren dertig bestaat een levendig debat. Friedman en Schwartz (1963) betogen dat incompetent beleid van de Amerikaanse centrale bank de hoofdoorzaak was, terwijl andere economen van mening zijn dat de 'gouden ketenen' wel degelijk beperkingen oplegden aan de centrale banken (Eichengreen, 1992).

Triffins dilemma

Na de Tweede Wereldoorlog werden er in de inrichting van het monetaire stelsel andere keuzes gemaakt, maar bleef er een rol voor goud. Het nieuwe systeem, genoemd naar het Amerikaanse plaatsje Bretton Woods, combineerde vaste wisselkoersen met het behoud van enige beleidsautonomie op nationaal niveau. Dit betekende wel

dat landen beperkingen moesten opleggen aan het vrije kapitaalverkeer (zie figuur 2). Ook werd goud meer op afstand gezet. Alleen de dollar was nog inwisselbaar in goud. De munten van andere landen werden gekoppeld aan de dollar. Centrale banken hielden naast goud dan ook in toenemende mate dollarreserves aan. Charles de Gaulle noemde deze status van de dollar als reservevaluta een 'exorbitant privilege' omdat het de Verenigde Staten als enige land in staat stelde om hun handelstekorten te financieren met de eigen valuta. Het Bretton Woods-systeem kende daarnaast nog een aantal vernieuwingen, zoals de mogelijkheid om de wisselkoersen aan te passen en om leningen te krijgen van het IMF. Het hield stand tot 1971, toen Nixon het goudloket sloot en daarmee het einde inluidde van het Bretton Woods-stelsel. In maart 1973 lieten de Amerikanen uiteindelijk de koppeling tussen dollar en goud los.

De teloorgang van Bretton Woods kan worden verklaard vanuit het fundamentele probleem van een goudwisselstandaard in een groeiende wereldeconomie. Enerzijds zijn er meer dollarreserves nodig om aan de liquiditeitsbehoefte van een groeiende globale economie te voldoen. Anderzijds ondermijnt diezelfde groei van de dollarreserves de geloofwaardigheid van de koppeling. Bij een constante Amerikaanse goudvoorraad neemt de gouddekking van de dollarreserves immers af. Dit probleem staat bekend als Triffins dilemma en is nooit opgelost.

Na 1973 brak er wereldwijd een periode van zwevende wisselkoersen aan. Tussen de grote valutablokken (dollar, yen, yuan, euro) bestaat deze toestand nog steeds. Europa bleef na 1973 echter pogingen ondernemen om de onderlinge wisselkoersen te stabiliseren. Dit mondde in 1978 uit in het Europees Monetair Stelsel en in 1999 in de euro. Goud speelde in deze plannen echter geen rol. Sterker nog, in de jaren negentig verkochten veel centrale banken een deel van hun goudvoorraad, achteraf bezien voor een historisch lage prijs. De monetaire rol van goud leek uitgespeeld. Waarom zien beleggers dan nog zoveel in dit edelmetaal?

Goud als belegging

Onder beleggers heerst, zoals gezegd, de opvatting dat goud bescherming biedt tegen inflatie. De gedachte hierachter is logisch. De hoeveelheid goud is beperkt, dus als centrale banken door

overmatige geldschepping de inflatie laten stijgen, dan moet de goudprijs meestijgen. De impliciete assumptie hierachter is wel dat de vraag naar goud, bijvoorbeeld als sieraad of gebitsvulling, niet afneemt.

Het beeld van de waardevastheid van goud behoeft echter enige nuancering. Figuur 1 laat naast de nominale ook de reële goudprijs zien. Dit is de nominale goudprijs in dollars gecorrigeerd voor veranderingen in de Amerikaanse consumentenprijsindex. De reële goudprijs is in de jaren tachtig en negentig gestaag gedaald. Kortom, gedurende deze lange periode bood goud geen inflatiebescherming. In reële termen is wel de sterke stijging sinds 2006 te zien, maar de reële goudprijs heeft het record uit het begin van de jaren tachtig nog niet gebroken. In de wetenschappelijke literatuur is er ook weinig evidentie te vinden voor de vermeende inflatiebeschermende rol van goud (zie bijvoorbeeld Jaffe, 1989).

Uit de literatuur komt wel naar voren dat goud goede diversificatie-eigenschappen bezit, wat wil zeggen dat het rendement op goud een lage (of zelfs een negatieve) samenhang vertoont met het rendement op andere beleggingen. Hierdoor kan goud een toegevoegde waarde hebben in een beleggingsportefeuille, vooral in periodes van abnormaal hoge beweeglijkheid in de financiële markten (Hiller, Draper e.a., 2006). Daarmee is inflatie geen 'inflation hedge', maar wel een 'crisis hedge'. Het is overigens de vraag of dit de verdienste van goud zelf is. Goed beschouwd is goud vrij nutteloos: een belegging in goud levert geen rente of dividend op. De crisisbescherming die goud blijkbaar biedt, zou wel eens puur het gevolg kunnen zijn van een 'selffulfilling prophecy', waarin goud de functie van 'gestold angstzweet' heeft. Het motief van de vraag naar goud in crisistijd heeft daarmee deels een psychologisch karakter. Men koopt goud niet vanwege de intrinsieke waarde, maar vanwege de inschatting dat andere beleggers goud gaan aankopen. Wanneer angstige beleggers denken dat goud bescherming biedt in tijden van crisis en daarnaar handelen, dan zal automatisch de goudprijs in crisistijd tegen de markt in bewegen. Enerzijds maakt deze tegendraadse beweging van de goudprijs een goed gediversificeerde beleggingsportefeuille veiliger, omdat verliezen op bijvoorbeeld aandelen worden gecompenseerd door de winst op goud. Anderzijds herbergen de hoge pieken van de goudprijs in tijden van crisis ook risico's in zich. Beleggers die op een laat tijdstip de veilige haven opzoeken – en

goud tegen een hoge prijs aankopen – kunnen van een koude kermis thuiskomen wanneer de onrust passeert en de goudprijs weer daalt.

Goud in het monetaire stelsel

Een terugkeer van goud als anker in het internationale monetaire stelsel, zoals Zoellick (2010) heeft voorgesteld, is onwaarschijnlijk. Dit zou immers ook een terugkeer naar vaste wisselkoersen betekenen. Europa heeft die keuze gemaakt, maar het is zeer de vraag of de wereld hierbij baat heeft. De theorie van de optimale valutagebieden leert dat vaste wisselkoersen of muntunies meer kans van slagen hebben wanneer aan een aantal economische criteria is voldaan (Mundell, 1961). Het eerste criterium betreft een voldoende mate van economische integratie en onderlinge handel, waardoor de voordelen van wisselkoersstabiliteit of een gemeenschappelijke munt groot zijn. Het tweede criterium heeft te maken met de economische kwetsbaarheid van een land. Als een land wordt getroffen door een asymmetrische economische schok, dan zal het voldoende beleidsautonomie nodig hebben om zich hieraan aan te passen, bijvoorbeeld door middel van een devaluatie. Een derde criterium heeft te maken met het aanpassingsvermogen van een economie: een land waarin de loon- en prijsvorming flexibel zijn, kan zich gemakkelijk aanpassen aan een economische schok en zal minder gauw een beroep hoeven te doen op een aanpassing van de wisselkoers.

Bij de oprichting van de EMU was de consensus onder economen dat het eurogebied geen optimaal valutagebied is. De eurocrisis geeft hun gelijk. Een aantal landen heeft te kampen met zware economische schokken (bankencrisis in Ierland, onroerendgoedgeepbel in Spanje en Ierland, gebrek aan concurrentiekracht en een inefficiënte publieke sector in Griekenland en Portugal) en heeft grote moeite om zich aan te passen. Alleen de door velen onderschatte gezamenlijke politieke wil om eruit te komen heeft tot nu toe een ineenstorting van het eurosysteem voorkomen.

Op wereldschaal is de mate van economische integratie tussen landen nog veel geringer dan in Europa en zou het opgeven van de eigen munt een te groot verlies aan economische flexibiliteit met zich meebrengen. De flexibiliteit van zwevende wisselkoersen zal de komende tijd bovendien hard nodig zijn gezien de verschillende

economische uitdagingen waarvoor landen staan: opkomende en vergrijzende economieën kun je beter niet met goud aan elkaar vastketenen. Nu al blijkt uit het moeizame G20-overleg dat de grote economische blokken (Verenigde Staten, China, Japan, Europa) weinig bereidheid tonen om het economische beleid onderling te coördineren, laat staan dat er de wil is om elkaar bij te staan in een nieuw stelsel van vaste wisselkoersen. En zonder vaste wisselkoersen zal goud niet opnieuw zijn opwachting kunnen maken op het internationale monetaire toneel.

Conclusie

Het imago van goud als ideale vluchtheuvel in tijden van crisis en als oplossing voor de instabiliteit in het internationale monetaire stelsel wordt gekoesterd door een schare belanghebbenden. Goudmijnen en gouddealers hebben een evident economisch belang bij een hogere goudprijs. Daarnaast zijn er aanhangers van libertijnse ideologieën, die goud beschouwen als het enige geld dat vrij is van overheidsbemoedening. Vanuit deze hoek valt dan ook regelmatig de roep om een terugkeer naar een gouden standaard te beluisteren, op blogs of in gesponsorde publicaties. Intussen figureert goud niet of nauwelijks in serieuze economische beleidsdiscussies en in het economische wetenschappelijke discours. Een uitzondering vormen natuurlijk de economisch historici, die nog steeds putten uit de kleurrijke historie van goud in het monetaire stelsel. Liefhebbers van sieraden en geschiedenisboeken kunnen gelukkig nog steeds genieten van goud, en wie van een gokje houdt, kan speculeren op de goudmarkt. Ook is het onwaarschijnlijk dat de psychologische behoefte aan een veilige haven verdwijnt en is de rol van goud als crisisbescherming daarom nog lang niet uitgespeeld. Maar in het internationale monetaire stelsel is goud toch echt een relikwie.

Literatuur

Bernstein, P.

The power of gold: The history of an obsession

New York, John Wiley & Sons, 2000

Bordo, M.D., B. Eichengreen

The rise and fall of a barbarous relic: The role of gold in the international monetary system

NBER Working Paper 6436, 1998

Eichengreen, B.

Golden fetters, the gold standard and the Great Depression

Oxford, Oxford University Press, 1992

Friedman, M., A. Schwartz

A monetary history of the United States, 1867-1960

Princeton, Princeton University Press, 1963

Hiller, D., P. Draper e.a.

Do precious metals shine?

An investment perspective

Financial Analyst Journal, jrg. 62, nr. 2, 2006, p. 98-106

Jaffe, J.F.

Gold and gold stocks as investments for institutional portfolios

Financial Analyst Journal, jrg. 45, nr. 2, 1989, p. 53-59

Mundell, R.A.

A theory of optimum currency areas

American Economic Review, jrg. 51, nr. 4, 1961, p. 657-665

Rose, A.

Explaining exchange rate volatility: An empirical analysis of the 'Holy Trinity' of monetary independence, fixed exchange rates and capital mobility

Journal of International Money and Finance, jrg. 15, nr. 6, 1996, p. 925-945

Zoellick, R.

The G20 must look beyond Bretton Woods II

Financial Times, 7 november 2010

Als de goudduivels langskomen

Overvallen op juweliërs

*B. Rovers**

In 2010 werden in Nederland 81 overvallen op juweliërs gepleegd. Nooit eerder werden in één jaar zoveel juweliërs overvallen. In absolute zin gaat het niet om een groot aantal misdrijven: slechts 3% van alle overvallen in Nederland betreft een juweliërszaak, er zijn detailhandelbranches die veel vaker met overvallen te maken hebben, zoals supermarkten, benzinstations en snackbars. Toch is de kans dat een individuele juwelier wordt overvallen groot te noemen: in 2010 kreeg één op iedere achttien juweliërs in Nederland te maken met een overval. In de regio Amsterdam was deze kans nog groter: daar kreeg één op iedere twaalf juweliërs ermee te maken. De juweliërsbranche behoort daarmee tot de meest kwetsbare branches voor overvallen.¹ De impact van dit misdrijf op de ondernemer en het aanwezige personeel is groot. Posttraumatische stress is een veelvoorkomend fenomeen bij mensen die slachtoffer zijn geworden van een overval (Pretorius, 2008; MacDonald, Colotla e.a., 2003; Jones, 2002; Elklit, 2002).

Voor juweliërs vormen overvallen het grootste criminaliteitsprobleem. Zaken als winkeldiefstal en inbraken zijn in deze branche veel minder aan de orde. Dit heeft te maken met het feit dat de gemiddelde juweliërszaak, zeker in vergelijking met andere detailhandelszaken, goed beveiligd is tegen deze vormen van vermogenscriminaliteit. Ook ramkraken, die jaren geleden nog een groot probleem vormden, komen naar verhouding nog maar weinig voor. Preventie door middel van antirampaaltjes heeft hieraan waarschijnlijk een belangrijke bijdrage geleverd.

* Dr. Ben Rovers is criminoloog/onderzoeker en eigenaar van onderzoeksbureau BTVO in Den Bosch. Hij bedankt Peter Schoevaars van het KLPD en John Wielinga van de Federatie Goud en Zilver voor de informatie die zij ten behoeve van dit artikel beschikbaar hebben gesteld.

1 Bronnen: Veiligheidscommissie van de Federatie Goud en Zilver, Hoofdbedrijfschap Detailhandel en KLPD (landelijk coördinator overvallen).

In dit artikel wordt een overzicht gepresenteerd van kennis die over dit fenomeen beschikbaar is. De focus ligt hierbij op de kenmerken van de overvallen die worden gepleegd, de achtergronden van de daders en de preventieve en repressieve aanpak. Ook vergelijken we deze overvallen met overvallen op andersoortige doelwitten. Ten slotte worden de belangrijkste ontwikkelingen van de laatste tien jaar geschetst.²

De beschrijving is voor een belangrijk deel gebaseerd op gegevens die afkomstig zijn uit het onderzoek *Overvallen in Nederland; een fenomeenanalyse en evaluatie van de aanpak* (Rovers, Bruinsma e.a., 2010).³ De gegevens uit dit onderzoek zijn geactualiseerd.

Daarnaast zijn meer specifieke gegevens verzameld over (overvallen op) de juweliersbranche. Voor meer gedetailleerde informatie over de gebruikte bronnen (en hun beperkingen) zij verwezen naar voornoemde publicatie.

Hierna wordt eerst een korte cijfermatige schets gegeven van de juweliersbranche in Nederland en de situatie op de goud- en zilvermarkt. Aansluitend beschrijven we de overvallen die in deze branche plaatsvinden, waarbij we dieper ingaan op de wijze waarop ze worden uitgevoerd, het geweldgebruik, de buit die wordt gemaakt en de bedrijven die een verhoogd risico lopen om slachtoffer te worden. Ook schetsen we een beeld van de dadergroepen die actief zijn. Ten slotte worden repressie en preventie belicht. Het artikel besluit met een korte beschouwing.

Korte schets van de juweliersbranche

Volgens de definitie van het CBS zijn juwelierszaken winkels die producten verkopen waarin edelmetalen zijn verwerkt, zoals edel-

2 Omdat het aantal overvallen op jaarbasis niet heel groot is en bovendien per jaar nogal kan fluctueren, beperken uitspraken over ontwikkelingen zich hier tot een vergelijking van de periode 2006-2010 met de periode 2000-2005.

3 Deze studie verscheen in 2010 en werd verricht in opdracht van de landelijke Taskforce Overvalcriminaliteit. Het onderzoek schetst een beeld van de landelijke overvalontwikkelingen vanaf circa 2000 tot en met 2009 op basis van een groot aantal bronnen, zoals registraties van overvallen, verdachten en vervolgingen, beschikbare onderzoeks- en beleidsrapportages en een groot aantal interviews. Uit dit materiaal is een selectie gemaakt van gegevens over overvallen op juweliers. Hierop zijn nieuwe analyses verricht ten behoeve van dit artikel.

stenen, sieraden, horloges, klokken, bestek en dergelijke. Buiten deze definitie vallen bijvoorbeeld de ambulante handel, vertegenwoordigers, edelsmeden, winkels die sieraden of bijouerieën van onedele metalen verkopen en juweliers die vanuit een woning sieraden verkopen.

In 2010 waren in Nederland circa 1.480 juweliers actief. Dit aantal fluctueert licht, maar ligt al jaren op ongeveer hetzelfde niveau. De gezamenlijke omzet bedroeg in 2009 circa € 740 miljoen. De branche heeft, net als veel andere detailhandel, te lijden gehad van de economische crisis. De totale omzet lag in 2009 zo'n 12% lager dan twee jaar eerder. De ondernemers zijn in vergelijking tot andere detailhandelbranches gemiddeld wat ouder. Zo'n 80% van de ondernemers is autochtoon en de verhouding man-vrouw is ongeveer fiftyfifty. Dit is vergelijkbaar met de rest van de detailhandel. Er zijn in totaal circa 6.000 mensen werkzaam in deze branche (exclusief ondernemers), van wie ruim 80% vrouw is (in de rest van de detailhandel is dit ruim 60%). Ook het personeel is gemiddeld iets ouder dan in de rest van de detailhandel (vooral meer 50-plussers).⁴ De branche kent een topsegment waar alleen of vooral dure merkproducten worden verkocht, zoals merkhorloges en dergelijke, en een middensegment waarin het aandeel dure merkproducten geringer is. Zaken aan de onderkant van de markt verkopen weliswaar allerhande waardevolle goud- en zilverproducten, maar hier worden doorgaans niet de (zeer) dure merkproducten verkocht.

Ontwikkelingen op de goud- en zilvermarkt

De goudprijs lag jarenlang rond de US\$ 10.000 tot US\$ 15.000 per kilo. Vanaf 2004 is de goudprijs aan een ongekende klim omhoog begonnen. Op dit moment kost een kilo goud op de goudmarkt zo'n US\$ 45.000, drie keer zoveel als vijf jaar geleden. Op de zilvermarkt is de prijs nog sterker omhooggegaan. De zilverprijs lag jarenlang rond de US\$ 150 per kilo. Op dit moment kost een kilo zilver US\$ 1.100, zeven keer zoveel.⁵

4 Bronnen: Hoofdbedrijfschap Detailhandel: www.hbd.nl, Veiligheidscommissie van de Federatie Goud en Zilver (mondelinge mededelingen secretaris).

5 Peildatum: 16 maart 2011.

Op de consumentenmarkt worden meestal legeringen van goud verkocht. 18 karaat goud bevat bijvoorbeeld voor circa 75% goud en voor 25% andere metalen. De prijs voor een gram bedraagt momenteel circa 25 euro.⁶ Zilver wordt zowel in pure (massieve) vorm verkocht als in legeringen.

Enkele algemene kenmerken van overvallen op juweliërs

Zoals hiervoor al is aangegeven, is het absolute aantal overvallen op juweliërs niet heel groot. Het ging de afgelopen vijftien jaar om gemiddeld vijftig overvallen per jaar. Vanaf 2006 is sprake van een zeer sterke toename van deze overvallen. Deze lijn volgt een landelijke ontwikkeling die ook zichtbaar is bij andere overvallen: een aanvankelijke daling in de eerste helft van dit decennium en een (sterke) toename in de tweede helft. Het aantal overvallen op juweliërs lag de laatste jaren hoger dan ooit, met 2010 als uitschieter (81 gevallen).

Meer nog dan andere soorten overvallen concentreren overvallen op juweliërs zich in de stedelijke centra van het land, met een piek in Amsterdam en omgeving. De recente toename van overvallen op juweliërs is voor een belangrijk deel ook een Amsterdams fenomeen. De overvallen vinden vooral plaats in de 'donkere maanden', op doordeweekse dagen tijdens de openingstijden van de winkels. We zien een piek in overvallen in de ochtenduren (vanaf de opening van de zaak tot circa 12 uur) en tegen sluitingstijd (tussen 17 en 18 uur). Deze gegevens wijken niet sterk af van overvallen op andere detailhandelszaken.

Werkwijzen van overvallers

De daders opereren bij voorkeur in duo's. Vooral de laatste jaren komt het vaker voor dat overvallen worden gepleegd door grotere groepen. De meeste overvallen op juweliërs zijn zogenoemde hit-and-runovervallen en worden snel uitgevoerd. Bij de 'gemiddelde' overval komen de daders binnen als klant, bedreigen het personeel

6 75% van de prijs van een gram puur goud (na omrekening van US-dollars naar euro's).

en slaan dan de vitrines met een hamer stuk. Ze ontvreemden vervolgens de daarin aanwezige sieraden en maken zich uit de voeten, meestal op scooters. Doorgaans kost dit enkele minuten. De overval is vaak voorbereid door observaties vooraf (door de daders zelf of door handlangers).

Een kleiner deel van de overvallen richt zich op plaatsen in de winkel waar zich de beter beveiligde goederen bevinden, zoals de kluis of de etalage. Deze overvallen kosten meer tijd, er wordt nog meer dreiging toegepast en de buit is vaak ook groter. Algemeen wordt aangenomen dat het meer professionele dadergroepen zijn die deze overvallen plegen. Specifieke voorbeelden laten zien dat er sprake kan zijn van een uitvoerige voorbereiding, zoals het inzetten van gestolen auto's, het afzetten van de straat voor ander verkeer, het uitgebreid observeren van de gang van zaken in en rond de winkel en soms ook de gang van individuele personeelsleden, het gijzelen van juweliers in hun woning ten tijde van de overval, enzovoort.

Geweldgebruik en slachtoffers

In circa de helft van de gevallen passen de overvallers enige vorm van fysiek geweld toe jegens de aanwezigen in de winkel. In de andere gevallen wordt hiermee alleen gedreigd. De mate van geweldgebruik is vergelijkbaar met overvallen op andere detailhandelszaken. In één op de zeven gevallen is sprake van gewonden (of zelfs doden). Bij overvallen op juweliers vallen iets vaker gewonden dan bij overvallen op andere detailhandelszaken, maar bijvoorbeeld veel minder dan bij overvallen op woningen. De laatste jaren neemt de kans op gewonden bij een overval licht toe, maar omdat het aantal overvallen op juweliers op jaarbasis niet heel groot is en bovendien ook nogal fluctueert, moeten we deze 'trend' met enige terughoudendheid interpreteren (zie Rovers, Bruinsma e.a., 2010). Meer dan bij andere typen overvallen maken overvallers op juweliers vooral gebruik van vuurwapens om hun slachtoffers te bedreigen, in circa twee derde van de gevallen. In de andere gevallen wordt de dreiging meestal gerealiseerd door het gebruik van slag- en steekwapens. Er bestaat geen duidelijk verband tussen het gebruik van vuurwapens en de kans dat bij een overval gewonden vallen. In elk geval is het niet zo dat het gebruik van vuurwapens de kans op gewonden verhoogt. Als we kijken naar ontwikkelingen in

de tijd zien we de laatste tien jaar, behoudens enkele uitzonderingen die hiervoor benoemd zijn, geen grote verschuivingen optreden in de wijze waarop overvallen op juweliërs plaatsvinden.

Aard en omvang van de buit en wat ermee gebeurt

Als er één eigenschap is waarop overvallen op juweliërs zich onderscheiden van overvallen op andere doelwitten, is het de buit die wordt gemaakt. Bij overvallen op juweliërs worden vooral goederen (sieraden, horloges en dergelijke) buitgemaakt en in veel mindere mate geld. Bij andere overvallen gaat het in overgrote meerderheid juist om geld. Daarnaast is de gemiddelde waarde van de buit hoger. We moeten hierbij enige voorzichtigheid betrachten omdat niet van alle overvallen de waarde van de buit bekend is, maar de beschikbare gegevens indiceren dat overvallen op juweliërs zeer lonend zijn (als ze slagen). De gemiddelde buit bedraagt iets meer dan een ton. Bij andere overvallen is dit € 13.000. Aangezien deze getallen worden vertekend door uitschieters, hebben we ook de mediane buit berekend (dit is de buitwaarde waar de helft van de overvallen onder en boven ligt). Deze bedraagt bij overvallen op juweliërs afgerond € 17.000 en bij andere overvallen € 600. Het verschil is hoe dan ook zeer fors (zie Rovers, Bruinsma e.a., 2010).

Bij voorkeur worden gouden sieraden en dure merkhorloges buitgemaakt. De handelsprijs van een merkhorloge kan bijvoorbeeld oplopen tot enkele tienduizenden euro's. Deze goederen zijn goed verhandelbaar en door de sterk gestegen goudprijs zijn vooral de gouden sieraden steeds meer waard geworden. Er is weinig bekend over waar de gestolen goederen heen gaan, omdat er weinig wordt teruggevonden. Vermoed wordt dat de dure merkhorloges vaak de grens over gaan en dat een groot deel van de rest van de buit zijn weg vindt via de gebruikelijke lokale helingkanalen, zoals informele netwerken, internet, zwarte markten en detailhandel (Van de Mheen en Grüter, 2007). Onbekend is ook of, en zo ja, in welke mate gestolen gouden sieraden worden omgesmolten.

Bedrijven met een verhoogd risico

Hiervoor zagen we al dat juweliersbedrijven in de stedelijke centra (met name in en rond Amsterdam) de grootste kans lopen om slachtoffer te worden van een overval. Naast deze algemene geografische factor zijn ook andere risicofactoren te benoemen.

Het topsegment van de juweliersmarkt bestaat uit bedrijven die veel dure merken verkopen en daardoor een zeer aantrekkelijk doelwit vormen voor overvallers. Tegelijkertijd gaat het hier om bedrijven die ook top beveiligd zijn. Waarschijnlijk is dat een belangrijke reden dat deze zaken een naar verhouding geringe kans hebben om overvallen te worden. De secretaris van de Beveiligingscommissie van de Federatie Goud en Zilver ziet een verschuiving optreden van overvallen op het topsegment naar overvallen op het middensegment. Hij schrijft deze verschuiving toe aan het feit dat het topsegment steeds beter beveiligd is (zie hierna).⁷ Het gaat hier overigens vooral om meer professioneel opererende dadergroepen.

Juweliers die een grote kans lopen om overvallen te worden, lijken vaker aan de onderkant van de markt te opereren. Het gaat naar verhouding vaker om allochtone ondernemers die actief zijn in gebieden waar ook de risicogroepen voor het plegen van een overval zich bevinden. Bij deze bedrijven lijkt sprake van een stapeling van risicofactoren: de reeds genoemde nabijheid van risicogroepen in de grote steden, maar ook een aantrekkelijke handel (veel 18 en 20 karaat goud, dus veel goudwaarde) en een vaak matige beveiliging van de zaak.

Achtergronden van de overvallers

De gegevens over overvallers zijn schaars. We beschikken alleen over gegevens van getuigen bij overvallen (vaak oppervlakkige signalementen) en justitiegegevens over aangehouden verdachten (een kleine selectie van de daders). Het beeld dat hieruit naar voren komt, is dat overvallers op juweliers in belangrijke mate lijken op overvallers in het algemeen. Het zijn doorgaans ervaren tot zeer ervaren criminelen. Bij aanhouding hebben ze gemiddeld veertien criminele

⁷ Gesprek met John Wielinga, 11 maart 2011.

antecedenten. Vermogensdelicten en geweld behoren tot de meest gepleegde delicten in deze verzameling. Verschillende analyses op groepen overvallers bevestigen dat de kenmerken van deze groep 'verdacht veel' overeenkomen met die van reguliere (veel)plegers van commune criminaliteit (Dedert, De Jong e.a., 2009; Driessen, 2009; Lansbergen, 2009). Overvallers vormen dus geen aparte groep. Gemiddeld genomen zijn de daders al jarenlang actief wanneer ze voor een overval worden aangehouden. Met name in politiekringen blijkt het idee populair dat overvallers steeds jonger worden en dat overvallen steeds vaker een 'instapdelict' worden (dat wil zeggen dat men het delict niet alleen jonger pleegt, maar ook eerder in de criminele carrière). De hiervoor gepresenteerde gegevens weerspreken dit echter. Sterker nog: de laatste paar jaar blijken verdachten van overvallen in toenemende mate 'oude bekenden' van de politie te zijn. Vanaf 2007, het jaar waarin het aantal overvallen weer begon toe te nemen, worden steeds vaker verdachten aangehouden met een uitgebreide criminele voorgeschiedenis. Het heeft er dus alle schijn van dat de overvalgolf van de laatste jaren eerder is veroorzaakt door ervaren, oude rotten dan door jonge, onervaren criminelen.

Uit onderzoek naar de bredere populatie overvallers blijkt dat zij de voorkeur geven aan doelwitten die ze kennen. In de praktijk blijken dit vaak doelwitten te zijn die zich in de omgeving van de dader bevinden. Dit verklaart de zogenoemde *distance-decay*-functie: de afname van het aantal overvallen naarmate de afstand tot de woonplaats van de dader groter wordt (Van Koppen en Jansen, 1998). In de praktijk blijken veel factoren een rol te spelen in de locatiekeus van overvallers, maar onderzoek laat vrij constant zien dat circa driekwart van de overvallen wordt gepleegd door overvallers 'uit de buurt' (Rovers, Bruinsma e.a., 2010; Bernasco en Block, 2009). Bij meer professioneel uitgevoerde overvallen (waartoe een deel van de overvallen op juweliërs gerekend mag worden, gelet op de verkregen buit) zien we dat de daders zich meer dan gemiddeld verplaatsen. Echter ook bij deze overvallen blijkt een ruime meerderheid te worden gepleegd door daders die (ook) uit de buurt komen. Overvallen op juweliërs worden nogal eens in verband gebracht met mobiel banditisme uit het voormalige Oost-Europa. Er zijn weliswaar diverse aanwijzingen dat Oost-Europeanen in Nederland actief zijn in dit misdrijf, maar hun aandeel lijkt toch veel geringer dan vaak wordt aangenomen. Bij 10% van de overvallen op juweliërs

worden door getuigen Oost-Europese daders gesignaleerd, bij andersoortige overvallen bedraagt dit percentage 2%. Verder zijn er in de afgelopen jaren enkele opsporingsonderzoeken geweest die deze dadergroepen op de kaart hebben gezet (Boerman, Grapendaal e.a., 2008; KLPD-DNRI, 2004). Dat Oost-Europese criminelen actief zijn in dit delict, lijdt derhalve geen twijfel. Het lijkt om verschillende redenen echter onwaarschijnlijk dat zij verantwoordelijk zijn voor het merendeel van deze overvallen. Op basis van zowel het cijfermateriaal als het oordeel van deskundigen ligt het eerder voor de hand hun aandeel in de overvallen op juweliers te schatten op maximaal 15%. Net als bij andere typen overvallen komt het overgrote deel van de daders 'uit de buurt'.

Repressie

Gemiddeld 38% van de overvallen op juweliers werd de laatste tien jaar opgehelderd. Een trend valt hierin niet echt te ontdekken. Opgehelderd betekent dat er één of meer verdachten zijn aangehouden. Onderzoek naar het vervolgingstraject heeft laten zien dat een fors deel van deze groep niet wordt veroordeeld en gestraft, omdat ze bijvoorbeeld onterecht zijn aangehouden of omdat justitie de bewijslast niet rond krijgt, enzovoort. De term 'opheldering' kan dan ook nogal misleidend zijn. De kans dat een overvaller voor zijn daad wordt bestraft, is klein (de schatting voor alle overvallen is 16%, bij overvallen op juweliers zal dit wat hoger liggen). De kans om aangehouden en bestraft te worden varieert naar type overval: daders van meer professioneel uitgevoerde overvallen lopen bijvoorbeeld een geringere kans om met justitie in aanraking te komen dan minder professionele daders. Ook buitenlandse overvallers zien we minder vaak bij een rechter terug (moeilijker te vinden en dus moeilijker te vervolgen). Als het tot bestraffing komt, worden meestal onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen opgelegd van gemiddeld ruim twee jaar voor meerderjarige overvallers.

Preventie

De juweliersbranche mag gemiddeld genomen worden gerekend tot de best beveiligde branches in de detailhandel. Voortdurend

vinden innovaties in beveiliging plaats. Bij veel juwelierszaken is het niet meer mogelijk direct naar binnen te lopen, maar moet de klant eerst aanbellen. Dit lijkt een drempel op te werpen voor overvallers. Vooral zaken in het topsegment hebben de laatste jaren steeds vaker gekozen voor dit systeem in combinatie met sluisdeuren. Dit houdt in dat de klant door twee deuren moet om binnen te komen.

Dit maakt het voor overvallers lastiger om (met een groep) binnen te komen en weer weg te komen. Het middel lijkt succes te hebben. Van de 81 overvallen die in 2010 plaatsvonden, was er slechts in twee gevallen sprake van een overval op een juwelier met een sluisdeur (een ervan mislukte en bij de andere overval kwamen de overvallers via de achterdeur binnen), in 18 gevallen was sprake van een belsysteem en bij de rest van de overvallen (61 gevallen) ging het om zaken waar de overvallers direct naar binnen konden lopen.⁸

Een probleem bij dit soort preventiemaatregelen is dat deze enorme investeringen vergen van de juweliers. Sluisdeuren zijn peperduur en vormen niet de eerste of enige investering in veiligheid. Bovendien hebben ze als risico dat ze klanten afstoten. Er moeten dus voortdurend afwegingen worden gemaakt tussen commerciële en veiligheidsbelangen. Sommige verzekeraars stellen hoge eisen aan de beveiliging, maar juweliers kunnen er ook voor kiezen uit te wijken naar een verzekeraar die minder hoge eisen stelt.

Recentelijk wordt ook geëxperimenteerd met DNA-spray. Dit middel zorgt ervoor dat de overvaller een onzichtbare DNA-douche krijgt wanneer hij de zaak na een overval verlaat (de winkelier moet hiervoor wel een knop indrukken). Dit DNA is weken later nog terug te vinden op de persoon die door de douche is gelopen en vergemakkelijkt aldus de opsporing. 'Fotoswitch' is een systeem waarbij een beveiligingscamera met gezichtsherkenning in de winkel is gekoppeld aan een database van justitie. De winkelier ziet een groen, oranje of rood licht en wordt daarmee gewaarschuwd voor mogelijk ongewenst bezoek. Dit systeem kent echter de nodige technische en juridische haken en ogen. Het ministerie van Veiligheid en Justitie denkt nog na over deze toepassing. Ten slotte wordt ook gewerkt aan 'GPS track & trace'-systemen die aan producten gekoppeld zijn, zodat gestolen goederen sneller getraceerd kunnen worden.

8 Het is niet bekend hoeveel juweliers een belsysteem hebben en hoeveel sluisdeuren hebben. Dit beperkt de mogelijkheid om deze gegevens adequaat te interpreteren.

Geen van deze drie methoden is op dit moment echter al (breed) in gebruik.

Slotbeschouwing

Sinds het midden van het vorige decennium is sprake van een sterke stijging van de goudprijzen én een sterke stijging van het aantal overvallen op juweliers. Toch mag tussen beide verschijnselen niet automatisch een causaal verband worden verondersteld. Immers, het aantal overvallen op andere objecten is de laatste jaren ook toegenomen. Bovendien zijn eerdere toe- en afnames in het aantal overvallen op juweliers niet te koppelen aan prijzen op de goudmarkt. Dat goud inmiddels drie keer zoveel waard is als vijf jaar geleden, mag echter wel zonder meer worden beschouwd als een autonome risicofactor. Net als bijna tien jaar geleden ziet de juweliersbranche zich opnieuw geconfronteerd met een sterke toename van het aantal overvallen. Toen werd, mede onder druk van verzekeraars, een schaalsprong gemaakt in de beveiliging. Wat kan nu het antwoord zijn?

Literatuur

Bernasco, W., R. Block

Where offenders choose to attack: A discrete choice model of robberies in Chicago
Criminology, jrg. 47, 2009, p. 93-129

Boerman, F., M. Grapendaal e.a.

Nationaal dreigingsbeeld 2008. Georganiseerde criminaliteit
Zoetermeer, KLPD – dienst IPOL, 2008

Dedert, P., M. de Jong e.a.

Strategische analyse overvallen
Rotterdam, Politieregio
Rotterdam-Rijnmond, 2009

Driessen, B.

Evaluatie Kernteam Overvallen 2008-2009, 2009

Elklit, A.

Acute stress disorder in victims of robbery and victims of assault
Journal of Interpersonal Violence, jrg. 17, 2002, p. 872-887

Jones, C.A.

Victim perspective of bank robbery trauma and recovery
Traumatology, jrg. 8, 2002, p. 191-204

KLPD-DNRI

Nationaal dreigingsbeeld zware of georganiseerde criminaliteit.

Een eerste proeve

Zoetermeer, KLPD-DNRI, 2004

Koppen, P.J. van, R.W.J. Jansen

The road to robbery; Travel pattern in commercial robberies

British Journal of Criminology, jrg. 38, 1998, p. 230-246

Lansbergen, J.

Analyserapport criminologie, het criminele netwerk rondom de gebroeders B.

2009

MacDonald, H.A., V. Colotla e.a.

Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) in the workplace:

A descriptive study of workers experiencing PTSD resulting from work injury

Journal of Occupational Rehabilitation, jrg. 13, 2003, p. 63-77

Mheen, D. van de, P. Grüter

Helingspraktijken onder de loep; impressies van helingcircuits in Nederland

Den Haag, WODC/Boom Juridische uitgevers, 2007 (Onderzoek en beleid nr. 251)

Pretorius, R.

Armed robbery, violent assault and perceptions of personal insecurity and society as a risk

Acta Criminologica, jrg. 21, 2008, p. 81-91

Rovers, B., M. Bruinsma e.a.

Overvallen in Nederland; een fenomeenanalyse en evaluatie van de aanpak

Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2010

Valse, gestolen en gesmokkelde Russische juwelen

*D. Siegel**

Van oudsher oefent goud grote verleidingskracht uit op veel mensen: op vrouwen die zich graag met gouden juwelen versieren, op rijke zakenlui die gouden staven in de kluisen van grote banken bewaren, maar ook op dieven die juwelierswinkels en tentoonstellingen in beroemde musea beroven, smokkelaars die op slinkse wijze gouden sieraden wegsluizen, fraudeurs die goedkope sieraden als hoog-kwaliteitsgoud verkopen en maffiabazen die de hele goudindustrie in sommige landen in handen proberen te krijgen.

Tijdens mijn onderzoek – eerst naar de Russische maffia, en later naar criminaliteit in de diamantindustrie – stuitte ik herhaaldelijk op verhalen – zowel in de media als van respondenten – over malafide juweliers in de voormalige Sovjet-Unie. Ook kreeg ik informatie over gestolen of vals goud dat criminele immigranten uit Georgië, Armenië, Kazachstan en Oekraïne in West-Europa verkochten.

Tijdens mijn veldwerk in Antwerpen, Israël en Amsterdam heb ik met sommige van deze zakenlui kennisgemaakt, andere informatie heb ik van de Russische kranten en internetsites gekregen. Vooral grote Russische kranten schrijven regelmatig over grote fraude en corruptieaffaires in de goudsector. Hoewel de focus van mijn onderzoek niet expliciet op goud was gericht, heb ik in de jaren 2005-2010 kwalitatieve data kunnen verzamelen en een relatief goed beeld gekregen van criminaliteit in de legale en illegale goudindustrie in de voormalige Sovjet-Unie en in de diasporalanden in West-Europa en de Verenigde Staten, waar Russisch sprekende emigranten zich vestigden na de val van het regime.

Sommige economische sectoren in Rusland worden gezien als 'crimineel', bijvoorbeeld bloemen, auto-industrie, olie, hout en edele metalen. Ook bepaalde beroepen behoren tot een verdachte categorie: tandartsen (die tijdens de emigratie van Russische joden in de jaren zeventig en tachtig diamanten verstopten onder

* Prof. dr. Dina Siegel is als hoogleraar criminologie verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht.

gouden tandkronen om ze zo het land uit te smokkelen), piloten en stewardessen (die luxe goederen van en naar Rusland vervoerden), magazijnmedewerkers (die van grote warenhuizen goederen stalen en verkeerde cijfers in de kasboeken registreerden) en verschillende partijen in de juwelenbusiness. Dit artikel gaat over de laatste categorie. Mijn doel hier is enkele criminele praktijken in de goudindustrie en juwelenbusiness in Rusland te beschrijven en de export van de 'lokale' problemen naar het buitenland (in dit geval naar Antwerpen) te analyseren. Dit artikel heeft een verkennend karakter. Meer en langduriger veldwerk en een grondiger kwetsbaarheidsanalyse van de juwelen- en goudindustrie zijn wenselijk.

Historische achtergrond

Al eeuwenlang schitteren in Rusland de gouden koepels van orthodoxe kerken. De ontdekking van goud in Rusland dateert uit de achttiende eeuw: in 1737 aan de noordoostkust van de Witte Zee, daarna in Altaj in 1733-1735, en tien jaar later ten oosten van het Oeralgebergte. Na 1861, toen lijfeigenschap in Rusland werd afgeschaft, begonnen snelle industriële ontwikkelingen, waarbij ook de goudwinning werd gemechaniseerd en gemoderniseerd. Aan het begin van de twintigste eeuw was Rusland een van de grootste landen ter wereld in de goudwinning.

In 1903 verschenen in de Russische kranten berichten dat geologen goudkorrels hadden ontdekt. Dat was in een kleine rivier naast het dorp Iksja, ten noorden van Moskou. Goudzoekers overspoelden het dorpje en ene Ponomarev kondigde aan dat hij een joint-stockbedrijf ging oprichten om de goudindustrie in de regio te stimuleren. Velen kochten de aandelen, maar Ponomarev ging er vandoor met het geld. Bovendien bleek dat er helemaal geen goud in Iksja te vinden was. De legende over het 'gouden riviertje' leeft echter tot de dag van vandaag voort als symbool van frauduleuze praktijken met niet-bestaand Russisch goud (Romanov, 1999, p. 722).

Deze Russische goudkoorts is niet uniek. In alle tijden en overal waar goud werd ontdekt en verhandeld, vinden we voorbeelden van gelukzoekers, avonturiers en bedriegers: van Latijns-Amerikaanse *garimpeiros* tot malafide kooplieden uit het Midden-Oosten en alchemisten in het middeleeuwse Europa. De eerste grote migratie als gevolg van de ontdekking van goud in de geschiedenis vond

plaats in Chili (1545), gevolgd door grote migratiegolven naar Brazilië (vanaf 1696), Siberië (tussen 1744 en 1866), Californië (1847) en Colorado (1858). Later kwamen Australië en Zuid-Afrika erbij (Eisler, 2003). Bij massale verplaatsingen en migraties bevinden zich onder de naïeve ontdekkers en hardwerkende mijnwerkers altijd ook dieven en oplichters, die geweld en intimidaties niet schuwen in hun poging om snel en gemakkelijk rijk te worden.

Sinds 1926 was er geen informatie over goudwinning en goudreserves meer beschikbaar in de Sovjet-Unie. Elke openbaarmaking van informatie over goudmijnen was verboden. Het staatsbedrijf Glavzoloto, dat in 1927 was opgericht en het monopolie op goudwinning had, maakte zelf geen cijfers bekend. In 1947 werd het openbaar maken of slechts het inwinnen van informatie over welk aspect dan ook van de goudwinning zelfs een strafbaar feit waarop de doodstraf stond (Godek, 1994, p. 759). Toch druppelde er informatie naar buiten, via de verhalen van voormalige politieke gevangenen van de Siberische Gulag, die in de goudmijnen onder ellendige omstandigheden dwangarbeid verrichtten.¹ Dergelijke intensieve gratis arbeid van gevangenen in oude, slecht onderhouden goudmijnen kostte de Sovjetstaat bijna niets, maar in productiviteit bleef de Sovjet-Unie achter bij andere landen met goudvoorraden.

Na de val van het socialisme

De hervormingen van de toenmalige president en partijleider Gorbatsjov brachten radicale veranderingen, die ertoe leidden dat de particuliere sector zich bovengronds en legaal ging ontwikkelen. In 1992 kondigde de overheid een beleid van privatisering aan. In een rapport van een beleidscommissie (1996) echter stelde de *Doema* (het parlement) vast dat de privatisering haastig en niet professioneel werd uitgevoerd. In deze overgangperiode in de jaren negentig kwam een groep extreem rijken op, de zogenoemde *novyi Russkie* (nieuwe Russen). Deze klasse kenmerkte zich door een moderne en luxe levensstijl en sterk westerse oriëntatie. Door de openstelling van de grenzen internationaliseerde het Russische

1 Zie *Literaturnaya gazeta*, 5 mei 1993.

zakenleven met joint ventures en andere buitenlandse contacten en kon kapitaal worden weggesluisd naar westerse banken. De eerste particuliere ondernemers gebruikten de hervormingen niet uitsluitend voor eerlijk zakendoen: corruptie en afpersing waren een deel van hun activiteiten omdat het proces van privatisering niet gepaard ging met een effectieve regulering van eigendomsrechten. Velen van deze nieuwe Russische miljardairs hebben vandaag de dag aandelen in de goudindustrie. Maar terwijl de goudsector sinds die periode topjaren beleefde als gevolg van de stijgende goudprijs, steeg ook de criminaliteit rond goud en gouden juwelen, zoals blijkt uit politieregistraties en mediaberichten.

Al in het begin van de jaren negentig vonden grootschalige diefstallen en berovingen plaats in de voormalige Sovjetrepublieken Oezbekistan en Kazachstan en in de rijke goudmijnen in het Russische Siberië, waar de goudvelden volledig onder controle kwamen van georganiseerde misdadgroepen, inclusief voormalige leden van de Communistische Partij en de regionale warlords (Naylor, 1996, p. 209).

Bovendien zou ongeveer 50-70% van alle gouden juwelen die in Rusland te koop worden aangeboden illegaal het land in zijn gesmokkeld, dan wel niet van goud zijn gemaakt of slechts deels van goud zijn. Deze sieraden werden echter wel verkocht (met certificaten erbij) als echte gouden sieraden. Slechts een derde van alle gouden juwelen draagt het officiële, door de overheid gecontroleerde keurmerk.² Zelfs in de officiële, legale winkels worden dus niet alleen 'verdunde' gouden sieraden verkocht, maar soms ook blinkende juwelen waarin zich helemaal geen goud bevindt. Deze nepjuwelen bestaan uit een mengsel van koper en zink, dat sterk op goud lijkt.

Smokkel

Relatief veel onderzoek is gedaan naar smokkel van de schatten van musea en collecties tijdens de Tweede Wereldoorlog door de nazi's aan de ene kant en door de geallieerden aan de andere kant. In deze smokkel speelde het Rode Leger ook een belangrijk rol (Aalders, 2004; Leitz, 2000). Minder is echter bekend over de illegale

² *Rossiiskajja biznes-gazeta*, 13 september 2005.

praktijken in de goudvelden, clandestiene goudateliers en fabrieken na de ineensorting van het socialistische systeem en over smokkel en roof van de schatten in de voormalige Sovjet-Unie en andere Oost-Europese landen. In de jaren negentig stroomden vele freelance goudzoekers naar de goudvelden en naar schatting 30% van de totale goudproductie werd het land uit gesmokkeld.³ Goud werd vooral naar het buitenland vervoerd, maar, zoals later bleek, ook naar illegale goudmarkten binnen de Sovjet-Unie.

De 'gouden rivier' stroomt vandaag de dag naar Oost-Europa, Rusland en Oekraïne vanuit voornamelijk Turkije, Armenië en China. Het in Siberische mijnen gewonnen goud wordt eerst illegaal naar deze landen gebracht om op een goedkope manier juwelen te maken. Daarna worden deze juwelen terug naar Rusland gesmokkeld om deze voor hoge prijzen te verkopen. Vaak is de organisatie van deze 'retoursmokkel' in handen van dezelfde georganiseerde misdaadgroep die het goud eerder uit Rusland smokkelde. Volgens sommige respondenten zijn dat vooral Tsjetsjeense criminele groepen, die in de dorpen dicht bij de goudmijnen leven. De Tsjetsjeense maffia smokkelt het goud vooral naar de islamitische landen in Centraal-Azië, waar ze familieleden heeft. Er wordt wel beweerd dat zij deze illegale smokkel zien als onderdeel van hun *jihad* tegen de Russische bezetters (Naylor, 1996, p. 210). Volgens andere bronnen (Romanov, 1999; Gurov, 1995) zijn de illegale netwerken juist multicultureel, waarbij Russische en Oekraïense koeriers, maar ook politie- en douanefunctionarissen een belangrijke rol spelen.

Shuttle-handel

Na de val van het socialisme, en met de opening van grenzen, ondernamen veel Russen reizen naar de buurlanden China en Turkije (zogenoemde *tsjelnoki* – 'shuttles') om daar goedkope goederen op de markten te kopen en ze daarna in Rusland te verhandelen. De Russische autoriteiten stonden deze 'shuttle'-handel toe (Yükseker, 2004). Ook juwelen maakten deel uit van de handelswaar en sommige van deze handelaren openden een juwelierszaak in Rusland. Ze namen koeriers (*verbluidi* – 'kamelen') in dienst met wie ze regelmatig naar Turkije afreisden met de schetsen van de in Rusland

3 *Komersant*, 2 november 1993.

populaire Italiaanse sieraden en bestelden juwelen bij de lokale fabrieken. Daarna haalden de koeriers de juwelen op in Istanbul. Russische douaniers kregen smeergeld betaald (veelal als vast salaris), zodat de betaling van invoerrechten kon worden ontdoken. Ook konden op die manier onbepaalde hoeveelheden goedkope juwelen worden geïmporteerd. Als een onbekende controleur eens onverwachts verscheen, kregen de handelaren een signaal van 'hun' schoonmakers of andere personeelsleden. In de jaren negentig ontwikkelden zich grote netwerken van Russische en Turkse zakenpartners, koeriers, corrupte douaniers en politiefunctionarissen in beide landen.

Volgens de informatie van de Russische douane komt 91% van de gesmokkelde gouden juwelen uit Turkije, 6% uit de Arabische Emiraten en 3% uit Armenië.⁴ Ten tijde van de hervormingen, na de val van de Sovjet-Unie en tijdens de oorlog met het buurland Azerbeidzjan, zagen vele duizenden Armeniërs zich genoodzaakt hun gouden juwelen naar de lommerd te brengen om te overleven in de nieuwe economie (Naylor, 1996, p. 202). Het goud werd tegen relatief lage prijzen opgekocht door een klein aantal handelaren en steeg in de periode daarna sterk in waarde als gevolg van de stijging van de goudprijs.

Andere smokkelroutes vanuit de Siberische goudmijnen leiden naar Thailand, India en Taiwan, waar goedkope (familie)bedrijfjes juwelen van relatief lage kwaliteit maken. Deze worden daarna naar Rusland teruggesmokkeld, waar ze op een illegale manier een 'keurmerk' krijgen en in de winkels voor hoge prijzen worden verkocht. Maar vaak blijft het Siberische goud gewoon in Rusland en wordt het door koeriers vanuit het noorden aan de ondergrondse juweliers in grote steden geleverd. Sinds de val van de Sovjet-Unie, toen privatisering op grote schaal plaatsvond, zijn vele hooggekwalificeerde juweliers werkloos geworden. Sommigen begonnen eigen zaken, maar het grootste deel had niet genoeg kapitaal om eigen bedrijven te starten, hoge belastingen te betalen en ook '*krysha*'-betalingen (letterlijk 'dak', protectie van criminele organisaties) te verrichten. Ze gingen illegaal gesmokkeld goud thuis of in ondergrondse ateliers bewerken. Hun juwelen van hoge kwaliteit werden (en worden nog steeds) door de eigenaren van legale winkels in grote steden als

4 *Federalnaya Tamozhniya Sluzhba*, 6 november 2008.

koopwaar aangekocht. Valse certificaten moeten de schijn wekken dat de juwelen legaal geproduceerd zijn bij de bekende Russische, en soms ook Italiaanse, goubewerkeren.

Een van de meest spraakmakende affaires van smokkel en illegale goudverkoop vond plaats in 2009-2010. Het betrof de zogenoemde 'Bende van de vijf'- of 'Altin-Zolota holding'-zaak. Dit bedrijf is een van de grootste juweliers in Rusland en heeft meer dan twintig winkels in Rusland, Kazachstan, Kirgizië en de Verenigde Emiraten. Volgens de Federale Veiligheidsdienst (FSB) van Rusland smokkelde vijf managers van het bedrijf jarenlang gouden juwelen van lage kwaliteit uit het buitenland naar Rusland, brandden valse 'merken' (in werkelijkheid was de hoeveelheid koper in deze 'gouden' sieraden veel hoger dan de merken aangaven), en verkochten ze vervolgens in eigen winkels. Een bedrijfsleidster, haar man en drie directieleden werden gearresteerd nadat een van de koeriers van het bedrijf werd opgepakt op de grens tussen Rusland en Kazachstan met vier koffers vol illegaal vervoerde sieraden. De vijf worden niet alleen van smokkel verdacht, maar ook van deelname aan en vorming van een georganiseerde-misdaadgroepering.⁵

Corruptie

Smokkel, gesjoemel met valse certificaten en andere illegale activiteiten werden in 2010 in verband gebracht met een ander groot onderzoek, dit keer naar de activiteiten van de verkeerspolitie van MVD (ministerie van Binnenlandse Zaken) in Rusland. Als gevolg van dit onderzoek heeft president Medvedev het hele departement van de verkeerspolitie ontbonden; 220 hoge officieren, onder wie vijftien generaals, bleken betrokken te zijn bij onder andere legalisatie van gesmokkelde goederen door deze in de documenten anders te benoemen. Diamanten werden bijvoorbeeld vermeld als glas, goud als zink, drugs als wasmiddel.

Door corruptie van de verkeerspolitie, die ook op lucht- en zeehavens werkzaam is, konden goud en juwelen probleemloos naar Europa worden getransporteerd. De exporteurs kwamen zo onder de betaling van exportrechten uit. De verkeerspolitie maakte

5 *Prime-TASS*, 29 december 2010; *Forbes*, 1 februari 2011.

onderdeel uit van criminele netwerken, waarin zich behalve politiemensen ook douanemedewerkers, vrachtwagenchauffeurs, werkers van zeehavens en vliegvelden en kapiteins van zee- en rivierschepen bevonden. De centrale figuren in deze perfect functionerende netwerken investeerden hun winsten in onroerende goederen in luxe wijken van Moskou, in buitenlandse panden en vakantiehuizen en in legale zaken (vooral transport). Ze zijn eigenaars van *duty free* winkels op de drie grote luchthavens van Moskou, hebben catering- en laad- en losbedrijven, en zij bezitten hotels in verschillende Russische steden. Vanaf het begin van het onderzoek vluchtten de belangrijkste betrokkenen (Vyacheslav Zakharov en Aleksei Blizniukov) naar Europa, waarschijnlijk met hulp van dezelfde mensen die in hun smokkelnetwerken actief waren.⁶

Vals goud

In veel landen kopen mensen gouden juwelen niet omdat ze rijk zijn, maar juist uit armoede en in periodes van economische chaos. In sommige Arabische landen zijn gouden juwelen het enige persoonlijke bezit van de vrouw. Hiermee fungeren deze juwelen ook als een voorzorg; als de man van haar scheidt, kan zij deze juwelen verkopen om in haar eerste levensbehoeften na de scheiding te voorzien. Goud wordt door velen beschouwd als een waardevaste belegging en een goede investering in de toekomst. Vanwege deze eigenschappen bestaat er een grote vraag naar goud en gouden juwelen, en is de goudhandel een aantrekkelijke markt, ook voor fraudeurs. Hoe gemakkelijk is het om in vals goud te handelen, hoe wordt de 'echtheid' van goud zichtbaar gemaakt?

Als regel worden in Rusland alle gouden producten geleverd met een speciaal merk, op basis waarvan de zuiverheid, tijd en afkomst van het product (en van het goud) worden bepaald. Vooral voor antieke werken is dat van belang. De belangrijkste artikelen worden in verschillende internationale catalogi vermeld, maar er zijn ook historische werken met onbekende merken of zelfs helemaal zonder merk. In de zestiende en zeventiende eeuw werden deze stuk-

6 *The Moscow Post*, 9 december 2010, *Kommersant*, 9 december 2010; *Kompromat.Ru* op: www.kompromat.ru/page_30200.htm.

ken ondergronds of onder bescherming van de Russische kloosters gemaakt. Bij dergelijke antieke gouden producten is heel moeilijk hun authenticiteit te bepalen. Vaak worden valse juwelen en andere gouden werken als 'antiek' aangeboden. Soms worden de merken zo professioneel gemaakt, dat duidelijk is dat fraudeurs historische archieven goed hebben bestudeerd en de stijl en smaak in verschillende epoques goed kennen (Romanov, 1999, p. 744-745).

In de moderne gouden juwelen vanaf 1 gram komt een erkend teken voor (en meestal een indicatie van de hoeveelheid duizendsten en van karaat, zoals 916 dzs. – 22 karaat, 833 dzs. – 20 karaat, 750 dzs. – 18 karaat, 585 dzs. – 14 karaat, enzovoort). Deze regels zijn in verschillende conventies en overeenkomsten door vele landen afgesproken (zie bijvoorbeeld *Convention on the Control and Marking of Articles of Precious Metals*, 1972). Maar voor fraudeurs betekenen deze afspraken niet veel. Goud is makkelijk te vervalsen. *Aluminium brons* (mengsel van aluminium en koper met goudgele kleur), *vermeil* (verguld zilver), *pinchbeek* of Engels goud (mengsel van koper en zink), *similor* (mengsel van koper, zink en tin), *belgica* (mengsel van ijzer, chroom en nikkel), enzovoort zijn de bekende voorbeelden van vervalst goud. Al deze mengsels hebben bijna dezelfde 'gouden' kleur en zijn niet makkelijk te onderscheiden. De traditionele manier om 'echtheid' van goud te controleren is een sieraad op een glad oppervlak van glas te gooien en te luisteren of het rinkelt. Maar in de 21ste eeuw zijn er ook iets meer betrouwbare en moderne methoden. Zo wordt tegenwoordig het 'merk' met een laser gemaakt. En dan wordt bij controle elk teken van valsheid zichtbaar, zelfs zonder speciale apparatuur. Antiek en oud goud daarentegen blijven veel waarde houden en worden doorgaans niet extra gecontroleerd, en dus de oude merken evenmin. Veel valse juwelen hebben dan ook het oude 'merk'.

Russische klanten weten dat ze nooit de garantie hebben, zelfs niet in de bekende grote winkels met goede reputatie, dat het gekochte sieraad voor 100% van echt goud is. Daarom wordt vaak onder de Russische respondenten gesproken over manieren om het risico te verminderen om belazerd te worden. In reclames en op internet wordt sterk afgeraden juwelen te kopen op straat (kleine kiosken) en in winkels die hoge kortingen bieden. Een respondent, een goudverkoper in Moskou, zegt: '50% korting op een gouden juweel betekent 50% vermenging van goud met een andere stof.' Russische klanten zijn voorzichtig en achterdochtig. Maar Russische juwelen worden niet alleen in Rusland verkocht. Een voorbeeld is de Pelikaanstraat in Antwerpen.

Goudwinkels op de Pelikaanstraat

Na de val van de Muur stroomden in de jaren negentig duizenden mensen uit de Sovjet-Unie naar het Westen. De grote immigratiegolven vonden plaats naar onder meer de Verenigde Staten, Israël, Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, het Verenigd Koninkrijk en België. De handel in Russisch goud verhuisde mee met de immigranten. Een voorbeeld van zo'n immigrantengroep zijn de Georgische en Russische Joden die zich vestigden in de 'juwelenstad' Antwerpen in België. Vooral Georgisch-joodse immigranten houden zich daar bezig met de verkoop van diamanten en gouden juwelen. De Georgische joden kwamen naar Antwerpen vanwege zijn grote reputatie als 'goud- en diamanthoofdstad' van Europa. En ook omdat, volgens sommigen van mijn respondenten, Europeanen verstand hadden van 'wat kwaliteit echt is'. In Israël bijvoorbeeld koopt niemand 24 karaat goud, alleen 18 en 14 karaat, dat veel goedkoper is. In de Verenigde Staten kopen klanten zelfs nog lagere legeringen – 8 karaat goud. In Antwerpen begrijpen de klanten tenminste dat goud en diamanten de beste investering van hun geld zijn. Bovendien komen er veel klanten uit Oost-Europa en de voormalige Sovjet-Unie naar Antwerpen omdat ze de juweliers in hun eigen land niet vertrouwen. In het buitenland hopen ze echt goud van goede kwaliteit te kopen. Alleen de verkopers blijken – ironisch genoeg – hun landgenoten te zijn (Siegel, 2008).

Na de komst van Georgische joden naar Antwerpen vond een ware strijd plaats die voor het imago van zowel immigranten als 'officiële' diamantairs van groot belang was. De diamantensector werd volgens deze diamantairs besmet door de *maffiose* goudwinkeliers van de Pelikaanstraat. Deze Georgische winkels behoorden formeel niet tot het 'diamantkwartier' van Antwerpen, maar de klanten van de winkeliers wisten dat niet. Ze kwamen volgens de 'officiële' diamantairs naar de stad om diamanten te kopen en zijn hoogstwaarschijnlijk slachtoffers geworden van de zogenoemde 'Georgische maffia' (Siegel, 2008).

Volgens de Antwerpse politie waren zes Georgisch-joodse families de oorzaak van de slechter wordende reputatie van Antwerpen. Deze zes families verkochten gestolen en vals goud in hun winkels. Behalve zaken op de Pelikaanstraat runden zij ook winkels op het Falconplein, de meest criminele buurt van de stad met haar rosse buurt (Galerie), waar Russisch een dominante taal is geworden in

de periode 1995-2000. De Russische en Georgische winkeliers probeerden eerst hun geluk in Duitsland en Frankrijk, maar daarna vestigden zij zich in België, waar politiecontrole 'de mildste' is gebleken (Belgische Senaat, 2000). Veel Georgische goudverkopers verblijven illegaal in België, en als ze het land uit worden gezet, komen ze steeds terug. Slechts een minderheid heeft de Belgische nationaliteit gekregen in de afgelopen jaren.

In december 2006 leidde een grote reconstructie van de Pelikaanstraat tot de tijdelijke stop van de activiteiten van de Georgische winkeliers. In 2008 werden hun winkels ondergebracht in het gerenoveerde Antwerpse Centraal Station, en deze winkels staan nu onder strikte controle van politie en gemeente.

Tot slot

Russisch goud staat in de wereld bekend om zijn hoge kwaliteit, maar het is momenteel onrustig in de Russische goudsector. Deze industrie is omgeven door tal van verschillende vormen van criminaliteit, van grootschalige smokkel van goud uit de goudmijnen in het noorden van het land tot de verkoop van vals goud door de Russische immigranten in West-Europa. Goud wordt gesmokkeld, vervalst en gestolen, en met de certificaten van echtheid en aangiften bij de douane wordt gesjoemeld. Duizenden mensen zijn betrokken bij deze illegale handelingen binnen en buiten de voormalige Sovjet-Unie. Deze activiteiten worden door verschillende media besproken, mensen worden gewaarschuwd voor potentiële risico's en de politie is continu bezig met nieuwe onderzoeken. Het is niet alles goud wat er blinkt, zo wil het cliché, maar hier is het – letterlijk – erg van toepassing.

Literatuur

Aalders, G.

Nazi looting. The plunder of Dutch jewry during the Second World War

Oxford, Berg Publishers, 2004

Eisler, R.

Health risks of gold miners: A synoptic review

Environmental Geochemistry and Health, jrg. 25, 2003, p. 325-345

Godek, L.

The state of the Russian gold industry

Europe-Asia Studies, jrg. 46, nr. 5, 1994, p. 757-777

Gurov, A.

Krasnaya mafia

Moskou, Samozvet, 1995

Leitz, C.

Nazi Germany and neutral Europe during the Second World War

Manchester, Manchester University Press, 2000

Naylor, R.T.

The underground of gold

Crime, Law and Social Change, jrg. 25, 1996, p. 191-241

Romanov, S.

Moshennichestvo v Rossii (Fraude in Rusland)

Moskou, EKSMO-Press, 1999

Siegel, D.

Russische bizniz

Amsterdam, Meulenhoff, 2005

Siegel, D.

The mazzel ritual. Culture, customs and crime in the diamond trade

New York, Springer, 2008

Yükseker, D.

Trust and gender in a transnational market: The public culture of Laleli, Istanbul

Public Culture, jrg. 16, nr. 1, 2004, p. 47-65

Groot en klein goud in Suriname

De informalisering en ordening van de goudwinning

*M. de Theije en M. Heemskerk**

De goudwinning in Suriname is al decennia lang een bron van conflict. Conflicten tussen goudzoekers en lokale bevolking, tussen grootschalige goudbedrijven en de kleine gouddelvers, tussen de overheid en de *porknokkers* en *garimpeiros*. De regering Bouterse-Ameerali kondigde al snel na haar aantreden in augustus 2010 aan dat er een operatie 'Ordering Goudsector' zou komen. 'Deze operatie moet ordening brengen in de onoverzichtelijke situatie op de goudvelden en in het algemeen het centrale gezag in het binnenland herstellen', verklaarde Bouterse in een van zijn eerste speeches als president.¹

Het is niet de eerste keer dat de overheid probeert orde in de 'chaos' te brengen en de kleinschalige goudwinning te formaliseren. Eind jaren negentig, onder de NDP-regering van Wijdenbosch, toen de toestroom van *garimpeiros*, de Braziliaanse goudzoekers, groot was, moesten alle niet-Surinaamse personen werkzaam in de goudwinning een werkvergunning kopen à US\$ 200, die jaarlijks moest worden vernieuwd (De Theije, 2007).² Sommige Brazilianen hebben het pasje dat ze als bewijs kregen nog bewaard. Er was geen

* Dr. Marjo de Theije is antropoloog en werkzaam bij de Vrije Universiteit en het CEDLA, beide in Amsterdam. Ze coördineert het GOMIAM-project (Small-scale gold mining and social conflict in the Amazon: Comparing states, environments, local populations and miners in Bolivia, Brazil, Colombia, Peru, and Suriname) in het CoCooN-programma van NWO over conflict en samenwerking rond natuurlijke hulpbronnen. Dr. Marieke Heemskerk is antropoloog en woont en werkt als consultant in Suriname. Voor haar proefschrift (2000) analyseerde zij de factoren die de goudboom in Suriname veroorzaakt hebben.

1 Op 21 december 2011, tijdens de installatie van drie commissies die deze ordening tot stand moeten brengen, vervolgde de president: 'In de chaotische situatie waarin de sector zich bevindt, vraagt het veel durf en saamhorigheid om ordening te brengen.'

2 Deze 'registratie' vond niet plaats bij de Dienst Arbeidsbemiddeling (Sectie Werkvergunning Vreemdelingen) van het ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu (ATM) of Vreemdelingenzaken van het ministerie van Justitie en Politie, waar gebruikelijk de vreemdelingenregistratie plaatsvindt, maar in een hotel.

wettelijke grondslag voor deze heffing, en de opbrengst van de registratie is indertijd verduisterd (Healy en Heemskerck, 2005, p. 21-22).

Deze corruptie was voor de regering Venetiaan bij haar aantreden in 2000 aanleiding om de pasjesregeling af te schaffen.

Meer recent zijn er verschillende zogenoemde 'clean sweep'-acties geweest, waarbij teams van militairen en politieagenten een gebied binnengingen op zoek naar 'criminelen' en 'illegalen'. De criminelen werden niet gevonden en 'illegaal' bleek een rekbaar begrip. In het Benzdorpgebied was in augustus 2008 de grootste overtreding waarop mensen gepakt werden dat ze geen winkelvegunning hadden of niet alle aankoopbonnen konden tonen van de handelaar waar of het materieel waarmee ze werkten. De in beslag genomen goederen werden vervolgens weer verkocht in hetzelfde gebied. Ook in beslag genomen *All Terrain Vehicles* (ATVs), de gebruikelijke vorm van transport in de goudvelden, konden door de eigenaars weer worden teruggekocht bij de militairen. Door deze transacties was de actie voor de overheid een financieel succes, maar in de goudvelden was niets veranderd toen de politie en militairen na een paar dagen weer vertrokken waren.³

De conflicten en de 'wanorde' (die de ordening nodig maken) in de goudwinning kunnen worden verklaard door het informele karakter van de sector. Wet- en formele regelgeving, en meer nog de controle daarop, zijn afwezig. De Surinaamse Mijnbouwwet dateert uit 1986, toen informele goudmijnbouw op handmatige manier geschiedde en er nauwelijks buitenlanders in de sector werkten. De wet biedt geen houvast voor de manier waarop vandaag de dag het grootste deel van het Surinaamse goud gewonnen wordt: in onafhankelijke en informele teams van goudzoekers die werken met zwaar materieel en van wie velen Braziliaan zijn. Over een nieuwe mijnbouwwet wordt al lang nagedacht, maar de regering koos nu voor het instellen van een commissie die belast is met de ordening van de sector. De commissie heeft zich de eerste maanden gericht op het registreren van de gouddelvers op enkele van de locaties. Tijdens een eerste veldmissie werden de namen van de goudzoekers genoteerd. In een volgende fase is er sprake van registratie, niet alleen van de personen die worden aangetroffen, maar ook van de machines en andere bezittingen. Op verschillende plaatsen zullen

3 Marjo de Theije heeft tientallen betrokkenen hierover geïnterviewd.

'mijnbouwunits' worden gevestigd, waar de registratie kan geschieden, maar waar ook goudopkoop en belastinginning plaats zullen vinden.

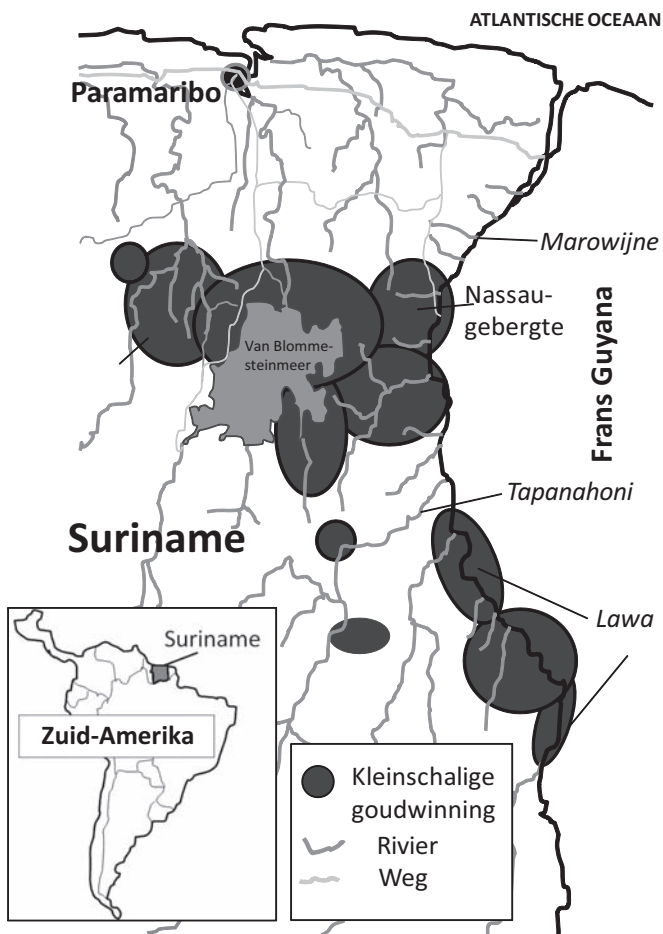
In dit artikel gaan we nader in op de conflicten over de goudwinning in Suriname. We beginnen met een kort overzicht van het economische belang van de goudwinning voor het land. Daarna presenteren we de voornaamste belanghebbenden in de kleinschalige goudwinning en gaan we dieper in op de informaliteit en de ervaren chaos, die de wens tot ordening motiveert. Vervolgens bespreken we waarom de grootschalige mijnbouw door velen als een oplossing wordt gezien. Ook grootschalige mijnbouw veroorzaakt echter conflicten in Suriname, onder meer omdat de kleinschalige gouddelvers, *porknokkers* en *garimpeiros*, verdreven worden van de concessies die buitenlandse maatschappijen hebben verworven.

Het economische belang van de goudwinning

De keuze van de Surinaamse regering om in te zetten op goud is een logische. De drie grondstoffen bauxiet, olie en goud vormen samen 95% van de export van het land, waarbij de goudproductie stijgt en die van bauxiet drastisch afneemt. Goud zal in 2011 wellicht het belangrijkste exportproduct zijn. De uitzonderlijk hoge goudprijs levert een positieve bijdrage aan de economische groei van Suriname. In 2008 kwam ruim een derde van de overheidsinkomsten uit bauxiet, olie en goud, en met het aflopen van de bijdrage uit de Nederlandse verdragsmiddelen zal dit aandeel nog oplopen. Bovendien biedt de goudsector, na de overheid, de meeste arbeidsplaatsen in het land (IMF, 2010, p. 82).

Goud komt voornamelijk voor in Oost-Suriname en in het gebied rond het Van Blommesteinmeer (zie figuur 1). Tot 2004 werd al het goud in Suriname gewonnen door kleinschalige goudzoekers (tabel 1). Hoewel er intussen verscheidene grote ondernemingen actief zijn in de goudwinning, is het grootste deel van het Surinaamse goud nog steeds het resultaat van het werk van *porknokkers* en *garimpeiros*. Naar schatting werken er zo'n 15.000 gouddelvers in het binnenland van Suriname. Soms opereren deze gouddelvers individueel, met een metaaldetector en een batée, maar meestal werken ze in teams van zes tot acht personen met een set van hogedrukspuiten en motoren, een sluice box, en vaak ook een graafmachine.

Figuur 1 Goudwinningsgebieden in Suriname

In 2009 kwam iets meer dan 40% van het goud dat geproduceerd werd uit de Gros Rosebelmijn ten noorden van het Van Blommesteinmeer, op ongeveer 100 kilometer van Paramaribo. Deze mijn is voor 95% in handen van IAMGOLD,⁴ terwijl de

4 Het Canadese IAMGOLD is een van de grote mijnbouwbedrijven op de internationale markt. IAMGOLD bezit acht operationele mijnen in drie continenten, waarvan de Surinaamse de grootste is (zie www.iamgold.com).

Surinaamse overheid de overige 5% bezit. IAMGOLD verwacht nog tot 2022 door te kunnen werken in dit gebied. In 2010 rapporteerde de firma de productie van ruim 12 ton goud (395.000 troy ounces) op haar website (tabel 1).

Tabel 1 Totale hoeveelheid goud geëxporteerd uit Suriname

Jaar	Export	Export	Totaal	% officiële
	kleinschalige	IAMGOLD		goudexport
	Kg	Kg	Kg	%
2002	1.702,24		1.702,24	100
2003	11.710,65		11.710,65	100
2004	12.705,38		12.705,38	100
2005	11.655,16	10.917,32	22.572,48	51,6
2006	11.955,67	9.455,458	21.411,13	55,8
2007	13.833,52	7.962,491	21.796,01	63,5
2008	16.222,71	10.264,15	26.486,86	61,2
2009	16.486,61	12.099,25	28.585,86	57,7

Bron: Heemskerk, 2010

De directe opbrengst uit de kleinschalige goudwinning bestaat voor de overheid uit de 1% royalty die geheven wordt bij de verkoop van goud. Suriname heeft acht legale goudopkoopbedrijven, waarvan vijf ook gemachtigd exporteurs zijn. Zij registreren het goud bij de Centrale Bank van Suriname voor de uitvoer en dragen de 1% royalty af (Heemskerk, 2010, p. 25-30). Daarnaast moet inkomsten-, loon- en vermogensbelasting worden betaald, maar tot nu toe is daarvan weinig terechtgekomen. Uit een inventarisatie door de Belastingdienst bleek dat van de negentien bedrijven (nv's en bv's) die aan goudwinning doen, elf geen aangifte deden over het voorgaande jaar. Van de acht die wel aangifte deden, maakten er vier geen winst en de resterende vier betaalden samen 8.000 SRD (ruim € 2.200 per 31 december 2010). Ook van de individuen die in de goudsector werken, doet twee derde geen aangifte en degenen die wel iets afdragen, betalen gemiddeld maar 2000 SRD (ongeveer € 550). De overheid profiteert in grotere mate van de winsten van IAMGOLD, omdat zij 5% van de aandelen in handen heeft. Het bedrijf betaalt 2,25% royalty aan de Surinaamse overheid (in puur

goud) en wanneer de prijs van goud boven de US\$ 425/troy ounce stijgt, zoals nu het geval is, betaalt IAMGOLD Buitengewone Royalty van 6,5% (in geld) over het meerdere.⁵ Daarbovenop betaalt IAMGOLD inkomstenbelasting (36% van de nettowinst) en 25% loonbelasting. In totaal betaalde het bedrijf in 2010 US\$ 128,5 miljoen aan belasting. Bij IAMGOLD werken 800-1.200 mensen, van wie de meesten Surinamer zijn. In 2010 ontvingen deze werknemers US\$ 32 miljoen aan salarissen. De economie profiteert ook door de toelevering van bijvoorbeeld de zware tractoren, vrachtwagens en voedingsmiddelen (Fritz-Krockow, El Masry e.a., 2009, p. 83). Voor de bevolking in de directe omgeving van de grote mijn zijn er voordelen in de vorm van *community projects* die IAMGOLD financiert, zoals de bouw van gemeenschapshuizen.

Maar ook de kleinschalige mijnbouw heeft een grote invloed op de economie in het binnenland en in Paramaribo. Voor de kleinschalige mijnbouw zijn nog veel meer materialen nodig, zodat er een grote handel is in graafmachines, bulldozers, tractoren en ATVs, en natuurlijk de reserveonderdelen daarvoor, om de paden aan te leggen, de pits te graven en mensen en goederen te vervoeren (Fritz-Krockow, El Masry e.a., 2009, p. 83). Dat alles wordt over de weg, maar meestal over de rivier of door de lucht, naar de goudvelden vervoerd. De goudwinning is goed voor minstens 75% van alle binnenlandse vluchten in Suriname (Fritz-Krockow, El Masry e.a., 2009, p. 83), en waarschijnlijk voor een nog groter deel van alle vervoer over de rivieren. Zowel de goudwinning zelf als het vervoer van alle materieel naar de goudvelden toe vereist een grote hoeveelheid brandstof. Naar schatting worden jaarlijks zo'n 15 miljoen liter dieselolie en 50.000 liter smeermiddel gebruikt in de kleinschalige mijnbouw (Fritz-Krockow, El Masry e.a., 2009, p. 83).

Ook de bijdrage van de kleinschalige mijnbouw aan de nationale economie is daarmee veel groter dan de opbrengst van het goud alleen. Bovendien is er in het binnenland nauwelijks andere economische activiteit. Onderzoek heeft uitgewezen dat 90% van de gezinnen in de dorpen langs de Tapanahoni, Marowijne en Lawa en in het Brokoponggebied geheel of gedeeltelijk financieel

5 Bijvoorbeeld: toen de prijs van goud 1.200 US\$/ounce was, betaalde het bedrijf een additionele royalty van US\$ 50,38/ounce (6,5% * US\$ 775). Andere heffingen en belastingen zijn gerelateerd aan de mijnbouwrechten en worden betaald in geld, zoals concessieheffingen en exploratie- en exploitatierechten.

afhankelijk is van de kleinschalige goudwinning (Heemskerk, 2009, p. 35). Ook de Brazilianen die in de Surinaamse kleinschalige goudsector werken, besteden een groot deel van hun geld in Suriname. Veel Brazilianen hebben hun gezinnen in de stad, en degenen die alleen zijn, spenderen het grootste deel van hun geld aan vertier – in de goudvelden of in de stad. Zo druppelt het geld uit de kleinschalige mijnbouwsector door in bijna alle lagen van de Surinaamse economie.

Kleinschalige goudwinning als probleem

Wie de Surinaamse kranten erop naslaat, zal gemakkelijk tot de conclusie komen dat de goudwinning een groot maatschappelijk en milieuprobleem is. De kleinschalige goudwinning wordt geassocieerd met chaotische, illegale en criminele activiteiten. De twee bevolkingsgroepen die het actiefst zijn in de goudwinning, de Brazilianen en de marrons,⁶ worden vaak neergezet als criminelen die de natuur vernielen en het goud dat ze delven het land uitsmokkelen. De uitbarsting van geweld in Albina op kerstavond 2009 was voor velen het bewijs dat de handel en wandel van de Ndjuka marrons en/of Brazilianen die zich met goudwinning bezighouden, niet deugt.⁷ Toch is de goudwinning na de overheid de sector met de grootste werkgelegenheid in het land. Hoe kan een sector zo'n slechte reputatie hebben? Wie zijn de mensen die erin werken en op welke manier zijn zij verbonden aan de goudwinning? Voor de marrons is de goudwinning een fenomeen waarmee zij van oudsher bekend zijn. Al sinds de negentiende eeuw komen vreemdelingen goud zoeken in hun woon- en leefgebied, en al net zo lang verdienen zij geld aan het leveren van diensten (vooral transport) en soms ook door zelf goud te delven (De Theije, 2008). De sector is in de laatste twintig jaar almaar gegroeid, zowel door de toestroom van

6 Marrons zijn afstammelingen van Afrikanen die zichzelf in Suriname in de zeventiende en achttiende eeuw uit de slavernij bevrijdden en zich in het oerwoud vestigden, waar zij een eigen cultuur ontwikkelden. Er zijn in Suriname zes verschillende marronvolken (Ndjuka, Saramaka, Paramaka, Aluku, Matawai en Kwinti). Marrons worden ook wel bosnegers of boslandcreolen genoemd.

7 De lezersreacties op krantenberichten in *De Ware Tijd* (online) en sites als Mamjo Forum geven een indruk van de opvattingen van sommige Surinamers.

goudzoekers als door het inzetten van zwaarder materieel waarmee grotere gebieden kunnen worden bewerkt. Marrons werden steeds vaker ook zelf ondernemers in goud en bestreden de claims van buitenstaanders op toegang tot het goud (De Theije, 2008). De traditionele autoriteiten van de dorpen in het binnenland treden op alsof zij concessiehouders zijn en innen percentages van de goudopbrengst bij de *porknokers* en *garimpeiros*. De concessies die door de Geologische Mijnbouw Dienst (GMD) aan stadsbewoners of buitenlandse bedrijven worden gegund, worden niet altijd gerespecteerd en geaccepteerd. Terwijl we dit schrijven is er een conflict gaande in het stamgebied van de Paramaka marrons, waar de overheid de lokale gouddelvers wil verwijderen van een gebied dat in concessie is uitgegeven aan Newmont Mining, een Amerikaans bedrijf dat een mijn wil ontwikkelen in dit gebied.

In de goudvelden zijn de Brazilianen doorgaans in de meerderheid. Slechts in enkele gebieden worden zij geweerd door concessiehouders of lokale goudzoekers, bijvoorbeeld aan de Sellakreek en recent ook op een aantal plaatsen in het Brownsweggebied (Heemskerk, 2010). Elders zijn de Braziliaanse goudzoekers over het algemeen welkom. Zij dragen percentages van het gedolven goud af aan de plaatselijke gezagdragers en concessiehouders.

Op plekken waar veel Brazilianen wonen, zijn in de loop der jaren verschillende grotere nederzettingen van honderden mensen ontstaan, zoals Benzdorp aan de Lawa en Vila Brasil in het Matawaigebied. Daar is een concentratie te vinden van winkels, bars en bordelen. Portugees is er de voertaal, die ook door de marrons wordt gesproken (De Theije, 2008; De Theije en Heemskerk, 2009b).

Marrons en Brazilianen zijn niet als enige bevolkingsgroepen actief in de goudwinning. De concessies zijn veelal in handen van zakenmensen uit de stad. Zij hebben functionarissen in dienst (*security* genoemd) die in de gaten houden wie er in het bos werken, er de rust handhaven, en het (onwetmatige) 'percentage' innen bij de gouddelvers. Een andere groep zijn de machinisten van graafmachines en monteurs uit de stad. Zij zijn in dienst bij de grotere ondernemers in het goud of voor concessiehouders en werken voor een vast maandsalaris. Ten slotte zijn er de – vaak in de stad wonende – handelaren in olie, machineonderdelen en levensmiddelen. De laatste jaren gaat het ook steeds vaker om Chinese migranten.

De overheid uit Paramaribo heeft weinig zicht op het reilen en zeilen in de goudvelden, omdat zij te midden van al de hierboven beschre-

ven actoren de grote afwezige is. De arrangementen die goudzoekers, traditionele autoriteiten en concessiehouders overeenkomen, vallen buiten de nationale wetgeving, maar worden in de praktijk in het binnenland door de verschillende actoren gerespecteerd. Er is dus niet zozeer sprake van wetteloosheid, als wel van ándere, ongeschreven wetten.

Vanuit het perspectief van de overheid en waarschijnlijk ook van de meeste Surinamers die niet in het binnenland leven, zijn die (andere) wetten echter niet geldig. Het feit dat de goudwinning geregeld is in informele afspraken, met de marron- en inheemse autoriteiten of het bewakingspersoneel van de concessiehouders, wordt negatief beoordeeld, omdat de goudzoekers zonder een vergunning van de overheid werken, geen formele concessierechten hebben en zich niet houden aan milieu- en arbeidswetgeving. De nationale wetgeving diskwalificeert als het ware de traditionele autoriteit van de marrons en inheemsen in het binnenland én de ongeschreven regels die in de goudvelden gelden. In feite wordt daarmee de kleinschalige mijnbouw informeel gemaakt, waardoor *garimpeiros* en *porknokkers* altijd aan het kortste eind trekken (Szablowski, 2007). Dit staat haaks op beleid zoals dat door internationale organisaties als de Wereldbank wordt ondersteund in het CASM (Community and Small-scale Mining)-initiatief, dat de sector wil formaliseren.⁸ In Suriname hebben deze goudzoekers bijvoorbeeld geen rechtspositie die hun de zekerheid biedt dat ze langere tijd op één plek kunnen werken, investeringen kunnen doen, en kunnen werken zonder plotseling voor een onvoorziene overtreding gestraft te worden.⁹

Grootschalige mijnbouw geen oplossing

Porknokkers en *garimpeiros* zijn moeilijk te beheersen en te controleren door een overheid die in het binnenland nauwelijks aanwezig is. De politiemacht voor het district Sipaliwini, dat 80% van het land

⁸ Zie www.artisanalmining.org.

⁹ We kunnen in dit artikel niet ingaan op de schade die door de goudwinning wordt toegebracht aan het milieu. WWF-Guianas, de lokale afdeling van het Wereld Natuur Fonds, heeft een speciaal programma om de negatieve effecten van de goudwinning tegen te gaan.

beslaat, wordt gevormd door vijf dienders die gestationeerd zijn in Paramaribo. Ook andere overheidsdiensten, onderwijs en medische posten zijn zeer slecht vertegenwoordigd in het binnenland, in de inheemse en marrondorpen, maar vooral ook in de nederzettingen bij de goudvelden. De voorzitter van de commissie 'Ordering Goudsector', commandant Melvin Linscheer, stelde op de presentatie van de plannen op 5 januari 2011: 'Er heerst anarchie in het achterland, overheidsgezag is afwezig.'

Dit leidt gelukkig niet tot de sociale chaos die sommigen veronderstellen. Maar het betekent wel dat de overheid geen controle kan uitoefenen op naleving van de regels, geen zicht heeft op de personen die zich in de goudvelden bevinden, en niet op de productie. Voor de overheid wordt het goud pas zichtbaar als het in Paramaribo bij een gelegaliseerde opkoper wordt verkocht. Daarmee is er ook geen basis om adequaat belasting te heffen over het goud, anders dan de 1% royalty die via de opkopers wordt geheven.

Zakendoen met een beperkt aantal grote ondernemingen is dan ook om redenen van beheersbaarheid aantrekkelijk. De opeenvolgende Surinaamse regeringen hebben de voorkeur voor grootschalige mijnbouw gehad omdat deze vorm van mijnbouw beter te controleren zou zijn en meer direct financieel voordeel oplevert voor de staat. De overheid onderhandelt met één partij en kan haar eigen belangen goed verdedigen. Toch menen velen dat de afspraken met IAMGOLD niet deugen omdat de overheid maar beperkt meedeelt in de winst, én omdat het bedrijf zelf het goud mag uitvoeren (waarvoor het bedrijf moeilijk te controleren valt).¹⁰ Een ander voordeel van zakendoen met grote ondernemingen is dat deze op grond van internationale normen verplicht zijn om aandacht te besteden aan veiligheid en gezondheid. Arbeiders van IAMGOLD worden goed getraind en er heersen strenge veiligheidsregels op het terrein. Het bedrijf heeft tevens een duurzaamheidsbeleid, waarbij ook nadrukkelijk aandacht bestaat voor de ontwikkeling van de lokale bevolking.¹¹

10 In januari 2011 organiseerde de vakbond (moederbond) een seminar over de goudwinning, waar verschillende sprekers kritiek uitten op de overeenkomst tussen de overheid en IAMGOLD. Zie bijvoorbeeld een verslag op *Starnieuws* van 19 januari 2011 (www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/4227).

11 Een van de doelstellingen van het bedrijf is: 'Het creëren van kansen voor de gemeenschappen, die bij onze bedrijfsactiviteiten zijn betrokken, om te delen in de winsten van

Als gevolg van de politieke keuze voor grootmijnbouw zijn aan multinationals grootschalige goudmijnbouwconcessies verleend op twee plekken waar veel kleinschalige goudzoekers opereren: de Gros Rosebel-concessie in het district Brokopondo en de Nassau-concessie in het Nassaugebergte (zie figuur 1). De Gros Rosebel-mijn is vanaf 2005 in operatie, en leeft sindsdien in een constante onderhandeling met de *porknokers* uit het marrondorp Koffiekamp, dat midden in de concessie kwam te liggen. De lokale gouddelvers bevechten steeds opnieuw met succes het recht om ook te werken op de concessie. Ze worden gedoogd door IAMGOLD. In het Nassaugebied is men nog in de exploratiefase, maar de naar schatting duizend kleinschalige goudzoekers die in dit gebied werken, zijn gesommeerd te vertrekken. *Starnieuws*¹² meldt op 7 april 2011 dat drie keer een ultimatum is uitgesteld, maar dat uiterlijk 17 april de ontruiming een feit zal zijn. De krant citeerde president Bouterse, die zei: 'De ontruiming zal zeker komen, het moet!'

Grondenrechten

De conflicten rondom de goudwinning zijn zeer complex. De inzet is hoog en er zijn veel belanghebbenden: de lokale gemeenschappen van inheemsen en marrons, onder wie veel goudzoekers, de immigrantgoudzoekers met name uit Brazilië, Surinamers uit de kuststrook die concessies bezitten of werken in de goudwinning, internationale bedrijven, van kleine ondernemingen tot multinationals zoals Newmont en IAMGOLD, en ten slotte de overheid. Allemaal zijn ze betrokken en hebben ze belangen bij de toegang tot het goud en de zeggenschap erover. In Suriname speelt het grondenrechtenvraagstuk hierin een belangrijke rol.¹³ Behalve de tegenstrijdige en vaak verborgen belangen van verschillende betrokken partijen, bemoeilijkt het zogeheten grondenrechten-

onze maatschappij door het ontwikkelen van lange-termijn projecten voor de opbouw van de economie en capaciteitsversterking' (www.iamgold.com/English/Responsibility/Our-Commitment/Our-Policies/default.aspx).

12 De veelgelezen digitale krant van mediabedrijf Network Star Suriname; zie www.starnieuws.com.

13 Vertegenwoordigers van de marrons maakten dit duidelijk bij de presentatie van het project 'Ordering Goudsector' op een conferentie te Langetabbetje, in het Paramakaans gebied.

vraagstuk een regulering van de goudsector. Wettelijk is er geen erkenning voor de grondenrechten van de inheemse en marrongroepen in het land. De overheid nam het gewoonterecht van deze gemeenschappen echter vaak wel in acht. In feite is de situatie van de gouddelvers uit Koffiekamp die op de exploitatieconcessie van IAMGOLD werken, een gevolg van de erkenning van of tenminste rekening houden met de grondenrechten van de Ndjuka, hoewel die nooit officieel erkend zijn. In deze gevallen wordt ook de traditionele autoriteit wel geraadpleegd of in kennis gesteld. Over de aanstaande ontruiming in het Paramakaans gebied schreef *Starnieuws* op 6 april 2011: 'De president merkte op dat het gaat om een gebied dat onder gezag valt van de *granman*.' Dat leek te impliceren dat alleen met toestemming van granman Samuel Forster de gouddelvers zouden worden weggestuurd. Maar waarschijnlijk moet dit worden geïnterpreteerd als een geste van respect, die echter niet een wijziging van de regeringsplannen impliceert. Al in 2007 droeg het Inter-Amerikaanse Hof voor de Mensenrechten Suriname op om de grondenrechten van de Saramakanen vast te leggen en hun gebied af te bakenen (Price, 2010; MacKay, 2010). Aan dit vonnis is nog geen uitvoering gegeven.

Conclusie

Het is niet te voorspellen of de regulering van de goudsector tot de gewenste resultaten zal leiden. Het verklaarde doel is om de goudopbrengsten in te zetten voor de ontwikkeling van het land. De grote economische waarde van het goud maakt dat er veel aandacht naar uitgaat, en versterkt de (potentiële) conflicten in de samenleving, maar ook het belang van samenwerking tussen belanghebbenden. De Surinaamse overheid voerde jarenlang een gedoogbeleid ten aanzien van alles wat met de goudsector in het land te maken heeft. Daarvoor zijn verschillende redenen aan te voeren: de zwakke overheid die in het oerwoud – daar waar veel goud wordt gevonden – geen vertegenwoordiging heeft, het grondenrechtenvraagstuk dat zo moeilijk oplosbaar is, en de persoonlijke belangen van vele invloedrijke politici en militairen in de goudsector. Het resultaat van dit beleid was een ongebreidelde groei van de kleinmijnbouw, die een grote bijdrage levert aan de economie van Suriname, maar

tegelijkertijd grotendeels informeel en buiten het gezichtsveld en de invloedssfeer van de overheid blijft.

Registratie kan een manier zijn om de informele goudzoekers een plaats in de formele organisatie van de samenleving te geven. Als het werk van de *garimpeiros* en *porknokkers* op deze manier erkenning krijgt, zou dat een bijdrage kunnen zijn aan de ontwikkeling van (het binnenland van) Suriname. Registratie zou wellicht de negatieve faam van de huidige informele goudsector kunnen wegnemen, evenals de associatie met criminaliteit en wetteloosheid. Bovendien zal formalisering deze ondernemers de mogelijkheid geven om bankleningen te verwerven voor investeringen. Met goede begeleiding en voorlichting zouden zij dan ook kunnen investeren in schonere werkmethode en aanspreekbaar zijn op naleving van milieuwetgeving. Het ziet er op dit moment echter naar uit dat de 'Ordering Goudsector' in deze fase alleen op registratie en belastingheffing gericht is. Dan is het maar de vraag of het binnenland profijt zal hebben van de ontwikkeling die het doel is van de hele operatie.

Literatuur

Fritz-Krockow, B., G. El Masry

e.a.

Suriname: Towards stability and growth

Washington, IMF, 2009

Healy, C., M. Heemskerk

Situation analysis of the small-scale goldmining in Suriname

Paramaribo, World Wildlife Fund, Guianas Regional Program, 2005

Heemskerk, M.

Kleinschalige goudwinning in Suriname. Een overzicht van sociaaleconomische, politieke, en milieu-aspecten

Amsterdam, CEDLA, 2009

Heemskerk, M.

The gold marketing chain in Suriname

Paramaribo, WWF Guianas Sustainable Natural Resource Management Project, 2010

IMF

Suriname: 2009 Article IV Consultation – Staff Report
Washington, IMF Country Report No.10/44, februari 2010

MacKay, F. (red.)

Saramaka. De strijd om het bos
Amsterdam, KIT Publishers, 2010

Price, R.

Rainforest warriors: Human rights on trial

Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2010

Szablowski, D.

Transnational law and local struggles. Mining, communities and the World Bank

Oxford/Portland, Oregon/Hart Publishing, 2007

Theije, M. de

'De Brazilianen stelen al ons goud!' Braziliaanse migranten in stad en binnenland

Oso, Tijdschrift voor Surinamistiek, jrg. 26, nr. 1, 2007, p. 81-99

Theije, M. de

'Now that there is no easy gold left...' Local and migrant miners' prospects of development in Suriname gold fields

Presentatie gehouden op het seminar 'Anthropology of small scale gold mining and development', Vrije Universiteit Amsterdam, 28-29 maart 2008

Theije, M. de, M. Heemskerk

Transforming land tenure systems in the quest for gold: Aluku, Wayana, and the state in the Suriname French Guiana border region

In: E.B. Visigalli en A. Roosevelt (red.), *L'acte de colloque Amaz'hombres*, Cayenne, Ibis Rouge, 2009a, p. 353-365

Theije, M. de, M. Heemskerk

Goudwinning als motor van de hedendaagse marronsamenleving

In: A. Stipriaan en T. Polimé (red.), *Kunst van overleven; marroncultuur uit Suriname*, Amsterdam, KIT Publishers, 2009b, p. 128-135

Worldbank

World trade indicators 2009/10: Country trade briefs ('Suriname Trade Brief')

Washington, Worldbank, 2010 (www.worldbank.org/wti)

WWF

Situation analysis of the small-scale goldmining in Suriname

Rapport geschreven door C. Healy en M. Heemskerk Paramaribo, World Wildlife Fund – Guianas Regional Program, 2005

Goud, geld en het gezag

*E. Mecking**

Eeuwenlang vormden goud en zilver geld en betaalden we met gouden en zilveren muntstukken. Ook stond goud lange tijd aan de basis van ons papieren geldstelsel. Bij de goudstandaard konden burgers hun papiergeld te allen tijde inwisselen voor edelmetaal. Bij de goudwisselstandaard werd hun dit ontzegd en kregen alleen centrale banken het recht om papiergeld in te wisselen voor goudstaven. Tot de band geheel verbroken werd in 1971 en goud geen rol meer speelde in het geldstelsel. De gevolgen weten we nu. In 2011 werd goud zelfs door De Nederlandsche Bank (DNB) gedegradeerd tot grondstof.

In tijden van financieel-economische crisis bleken burgers echter telkens en opnieuw het papiergeld te wantrouwen en terug te grijpen op goud. De belangrijkste gebeurtenissen in dat opzicht vonden plaats in 1918 en 1934, en we zullen die uitgebreid behandelen. We zullen de geschiedenis van goud en geld schetsen en kijken hoe de zaken er tijdens de huidige financieel-economische crisis voor staan en wat we dit keer van de overheid kunnen verwachten.

Goud is geld

Door de eeuwen heen hebben mensen van alles als ruilmiddel gebruikt: schelpen, stenen, kralen, tabak, ijzeren munten, edelmetalen munten, enzovoort. Deze voorwerpen werden als zodanig gebruikt omdat ze schaars en duurzaam waren en ze moeilijk vermenigvuldigd konden worden, zodat de hoeveelheid niet gemakkelijk kon worden uitgebreid, waardoor ze hun waarde behielden. Twee bleven er als favoriet over: goud en zilver. Vandaar dat gouden

* Drs. Eric Mecking studeerde geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en is publicist, spreker en financieel-economisch analist. Hij schreef *Deflatie in aantocht. Het einde van een tijdperk – het begin van een gouden toekomst?* (Mets & Mets, 2010, zevende druk). Tevens publiceerde hij *Het drama van 1918. Over de Spaanse griep en de zoektocht naar virus en vaccin* (Mets & Schilt, 2006). Momenteel legt hij samen met mr. Elmer Hogervorst de laatste hand aan een boek over geld, goud en zilver.

en zilveren munten eeuwenlang de betaalmiddelen bij uitstek waren in de hele wereld.

Sinds het begin van de zeventiende eeuw kwam er naast goud en zilver een nieuwe concurrent bij: papiergeld. Het was duidelijk een voordeel om papier te gebruiken voor de circulatie in plaats van de zware gouden en zilveren munten. Vooral als het om hoge bedragen ging. Voorwaarde was wel dat de ontvangers en houders van het papiergeld er zeker van waren dat ze de volledige waarde in goud terugkregen en de hoeveelheid papiergeld nooit meer werd dan de hoeveelheid goud die veilig opgeslagen lag in de kluizen.

Na verloop van tijd ontdekten de deponhouders dat klanten hun papieren biljetten nooit allemaal tegelijk inwisselden voor goud. Zo ontstond de idee dat het redelijk veilig was om een deel van het goud uit te lenen tegen rente of meer papiergeld uit te geven dan de waarde aan goud die in de kluizen lag.

In 1816 namen de Britten de Gold Standard Act aan, waarin ze de waarde van hun (papier)geld, het pond sterling, koppelden aan het goud. Dit werd de goudstandaard genoemd. Het betekende dat het Britse pond overal en altijd door iedereen kon worden ingeruild voor een vaste, evenredige hoeveelheid goud. De hoeveelheid papiergeld stond daardoor in een vaste verhouding tot de beschikbare hoeveelheid goud. Dat betekende dat de regering geen inflatiepolitiek kon voeren. Het gevolg was dat het pond veel vertrouwen genoot en gedurende de hele negentiende eeuw zijn waarde behield en overal in de wereld werd gebruikt als betaalmiddel. De rol van het goud beperkte zich niet tot de buitenlandse sfeer. Het had ook een belangrijke rol in Groot-Brittannië zelf, want de bankbiljetten waren ook vrij inwisselbaar in gouden munten, die ook een groot percentage van de geldcirculatie vormden. De centrale bank hield een grote hoeveelheid goud aan, deels in gouden baren om aan zijn internationale verplichtingen te kunnen voldoen en deels in gouden munten om verplicht bankbiljetten van burgers in te kunnen wisselen. De goudstandaard bracht stabiliteit. Hij zette een rem op de groei van de geldhoeveelheid en zorgde voor min of meer gelijkblijvende prijzen. Dit model van de Bank of England, die als centrale bank het monopolie had om geld uit te geven, vond in veel Europese landen navolging.

De goudstandaard hield stand tot aan de Eerste Wereldoorlog (1914-1918). Toen verbraken de oorlogslanden – behalve de Verenigde Staten – de band tussen geld en goud om de oorlog te kunnen financieren. Daardoor kon deze veel langer duren en veel duurder

uitvallen. Was de goudstandaard gehandhaafd, dan had de oorlog slechts enkele maanden, hooguit een halfjaar geduurd, zoals iedereen had verwacht.

Paniek en chaos

De uitbraak van de oorlog in juli 1914 veroorzaakte regelrechte paniek en chaos in Nederland. De koersen kelderden op het Damrak. De aandelenbeurs werd gesloten. Banken werden belaagd. Het geldstelsel wankelde en het maatschappelijke leven dreigde ontwricht te raken. Verontruste spaarders gingen massaal met hun spaarboekjes naar postkantoren en banken om geld op te nemen. Op 29 juli hadden ruim 1.400 klanten van de Rijkspostspaarbank voor 362.000 gulden opgenomen en de volgende dag namen ruim 2.800 personen voor 1,35 miljoen op, terwijl op een normale dag gemiddeld 800 klanten hun geld opvroegen voor in totaal 0,2 miljoen gulden. De ministerraad besloot daarom op 30 juli dat DNB in plaats van tweehalf maal nu vijf keer zoveel van haar voorraad goud en zilver aan bankbiljetten zou mogen uitgeven. Dat was ook nodig, want een dag later hadden 7.000 klanten voor 2,6 miljoen gulden opgenomen. De directeur van de Rijkspostspaarbank liet die dag in verschillende kranten een advertentie plaatsen waarin de Staat der Nederlanden verklaarde garant te staan voor de spaargelden en rente, en garandeerde dat het bankpapier gewoon zijn nominale waarde behield. Toch vroegen de volgende dag bijna 14.000 spaarders hun tegoeden op bij de Rijkspostspaarbank voor in totaal 4,8 miljoen gulden.

Lange rij wachtenden voor De Nederlandsche Bank te Amsterdam, augustus 1914

Bij diverse filialen van DNB in het land stonden rijen wachtenden die hun bankbiljetten wilden inwisselen tegen muntgeld. Ook de gewone banken bleven belaagd door het publiek. Daarom besloten zij, na overleg met de regering en DNB, voorlopig niet meer uit te betalen dan wat nodig was voor levensonderhoud, weeklonen of onafwijsbare verplichtingen. Toch wisten ruim 11.000 klanten van de Rijkspostspaarbank nog een totaalbedrag van 3,7 miljoen van hun rekening te halen.

Half Nederland was intussen begonnen muntgeld op te potten. Alle munten – gouden tientjes, zilveren rijksdaalders, guldens, halve guldens, kwartjes en dubbeltjes – verdwenen uit het betalingsverkeer en werden thuis in de kast of kluis opgeborgen, dan wel in de tuin begraven. Iedereen probeerde van zijn papiergeld af te komen. In postkantoren, winkels, stations en restaurants werden zelfs de kleinste bedragen met bankbiljetten betaald om zo wisselgeld – dat wil zeggen zilvergeld – terug te krijgen, dat vervolgens thuis werd opgepot. Zo ontstond een groot tekort aan munten, waardoor het betalingsverkeer in problemen kwam. Daarom verschenen er al gauw mededelingen dat alleen met gepast geld kon worden betaald. In de eerste week van augustus kon niemand meer een bankbiljet van 10 gulden gewisseld krijgen. Kort daarna werden bankbiljetten niet langer aangenomen, alleen gouden en zilveren munten. Er ontstond een levendige handel in bankbiljetten. Biljetten van 10 gulden werden verkocht voor 7,50 en zelfs voor 2,50 aan zilveren munten. Winkeliers wilden alleen papiergeld aannemen tegen een lagere waarde. Voor een biljet van 10 gulden rekenden zij dan 8 gulden. De vraag naar muntgeld bleef overal in het land aanhouden. De zilverprijs steeg zo hard dat de metaalwaarde van de munten al snel hoger was dan de muntwaarde. Met andere woorden, de intrinsieke waarde was hoger dan de nominale waarde, waardoor munten nog gewilder werden. Op 3 augustus betaalde niemand in Den Haag meer met muntgeld en stond er weer een grote rij wachtenden voor het filiaal van DNB. Die dag werd het ook wettelijk verboden goud en gouden munten naar het buitenland over te brengen. Ook was DNB niet langer verplicht goud uit te betalen en konden burgers maximaal voor 25 gulden aan zilver opnemen, hoewel ze daarvoor nog voor het dubbele bedrag aan zilver hadden kunnen omwisselen. Het gemis aan zilvergeld pakte de regering aan door op 6 augustus de zogenoemde ‘zilverbons’ van 1, 2,5 en 5 gulden aan te nemen als

wettig betaalmiddel, voor een totaal van 25 miljoen gulden. Elke zilverbon vertegenwoordigde een gegarandeerde waarde in zilver. Maar het publiek weigerde de zilverbons van 5 gulden omdat er nooit zilveren munten van 5 gulden waren geweest. Deze bons werden daarom al in maart 1915 uit de circulatie genomen. De overige staatszilverbons zouden tijdens de hele oorlog blijven circuleren omdat Nederlanders onverminderd doorgingen met het oppotten van zilvergeld, door de stijgende zilverprijs. Zo werd voor 35 miljoen aan zilveren guldens uitgegeven, die echter direct in de spaarpotten van de rijken verdwenen. Toen de regering dit doorkreeg, besloot ze hiermee in mei 1916 te stoppen.

Noodgeld in de vorm van een zilverbon, augustus 1914

Overheden gingen over op louter papiergeld, waarvan ze zoveel konden drukken dat ze de hoge oorlogskosten konden blijven betalen. De gevolgen bleven niet uit. In veel Europese landen verdubbelde de inflatie min of meer en verloren valuta's aan waarde. Het Britse pond bijvoorbeeld daalde met de helft. Papiergeld werd een wettig betaalmiddel. Burgers die weigerden papiergeld te accepteren, konden een boete krijgen. Veel goud werd uit veiligheid overgebracht naar de Verenigde Staten, waar de hoeveelheid tijdens de oorlog meer dan verdubbelde. In Nederland, dat neutraal bleef en flink aan de export verdiende, steeg de goudvoorraad bij DNB zelfs van 170 miljoen gulden aan het begin van de oorlog tot ruim 600 miljoen in juli 1916.

'As good as gold'

Tijdens de conferentie van Genua in 1922 bleek dat de meeste westerse landen hun valuta's weer wilden koppelen aan het goud. Bij de nieuwe goudstandaard zoals die werd ingevoerd, was het echter niet langer mogelijk voor burgers om hun papiergeld in te wisselen voor gouden munten. Alleen buitenlandse banken konden geld omwisselen, in staven goud. Het was dus geen terugkeer naar de oude goudstandaard waarbij ook burgers hun geld konden inwisselen voor goud. Bovendien werd naast het goud ook het pond sterling geaccepteerd als internationaal betalingsmiddel en als reserve. Het pond sterling zou 'as good as gold' zijn.

In 1929 stortte de aandelenbeurs van Wall Street in. De crisis verspreidde zich in 1930 van de beurs naar de banken, die massaal failliet gingen in de Verenigde Staten. Burgers en bedrijven kwamen in nood en de (banken)crisis verspreidde zich van de Verenigde Staten naar de rest van de wereld en eindigde in een economische crisis: de Grote Depressie. Opnieuw werd de goudstandaard opgeofferd en werden valuta's verlaagd om de crisis te bestrijden. Dit keer ook in de Verenigde Staten.

Halverwege 1931 ging de grootste bank van Oostenrijk, de Kredit-Anstalt, failliet, waarna de Oostenrijkse regering verklaarde de goudstandaard te verlaten. Kort daarna ging in Duitsland de Danabank failliet en sneuvelde ook hier de goudstandaard. Tegelijkertijd kreeg Groot-Brittannië te maken met een massale omwisseling van ponden in goud. Om het pond te steunen werd de Engelse centrale bank gedwongen de rente te verhogen van 2,5 naar 6%. Toch bleef het goud het land uit stromen. Door de verminderde goudhoeveelheid ter ondersteuning van het pond werd het internationale vertrouwen in de munt zelf aangetast. Er ontstond een vlucht vanuit het pond naar valuta's die meer gouddekking hadden. In september 1931 kondigde Groot-Brittannië een verbod af op de uitvoer van goud: het pond verliet de gouden standaard, wat leidde tot 40% devaluatie van het pond.

Algemeen werd verwacht dat de Verenigde Staten het Engelse voorbeeld zouden volgen door de dollar te devalueren. De Amerikanen zelf hadden hun vertrouwen in het geldsysteem en de banken al verloren. Het totale banktegoed was in de periode 1929-1932 al met 30% gedaald.

Toen in februari 1933 een grote bank in Detroit op het punt van omvallen stond, besloot de gouverneur van Michigan in paniek alle banken in zijn staat voor acht dagen te sluiten. Dat veroorzaakte nationale paniek. Het publiek begon massaal geld en goud op te nemen en thuis op te potten, waardoor honderden banken tegelijk in moeilijkheden raakten. Banken waren verplicht goud uit te keren omdat op elk dollarbiljet stond vermeld: 'Redeemable in gold on demand at the United States Treasury, or in gold or lawful money at any Federal Reserve Bank.' Intussen gingen er zoveel banken failliet dat het banksysteem dreigde ineen te storten. Begin maart waren in 38 van de 48 staten alle banken tijdelijk gesloten. In de overige staten mochten spaarders maximaal 5% van hun spaartegoed opnemen.

Noodmaatregelen

Toen ook Wall Street nog haar deuren sloot op 4 maart 1933, leek het einde der tijden nabij. Dezelfde dag werd Franklin Delano Roosevelt geïnstalleerd als president. Hem wachtte een zware taak. De nieuwe president hield de Amerikanen voor dat in dit bange uur van economische chaos 'the only thing we have to fear is fear itself'. Roosevelt kondigde een 'oorlog tegen de noodtoestand' aan en zou volmachten vragen van het Congres 'alsof er een invasie van een buitenlandse vijand had plaatsgevonden'. De eerste noodmaatregel was de instelling van 'bank holiday'. Alle banken in de Verenigde Staten zouden voor een week worden gesloten om te controleren of ze solide waren of met financiële hulp van de overheid zo konden worden gereorganiseerd dat ze er weer goed voor kwamen te staan. Was dit niet meer mogelijk, dan werden ze alsnog geliquideerd. Gedurende die week kon niemand geld opnemen. Door het ontbreken van contant geld ging men in het land noodgedwongen over tot ruilhandel of het uitgeven van noodgeld.

Een week na zijn beëdiging, op 12 maart, hield Roosevelt zijn eerste 'radiopraatje bij de haard' en hoorden tientallen miljoenen Amerikanen de president zeggen dat de volgende dag alleen de meest solide banken weer open zouden gaan. 'Ik kan u verzekeren', zo verklaarde hij, 'dat het veiliger is uw geld op een heropende bank te zetten dan onder een matras te bewaren.'

POSTMASTER: PLEASE POST IN A CONSPICUOUS PLACE.—JAMES A. FARLEY, Postmaster General

**UNDER EXECUTIVE ORDER OF
THE PRESIDENT**

Issued April 5, 1933

all persons are required to deliver

ON OR BEFORE MAY 1, 1933
all GOLD COIN, GOLD BULLION, AND
GOLD CERTIFICATES now owned by them to
a Federal Reserve Bank, branch or agency, or to
any member bank of the Federal Reserve System.

Executive Order

FORBIDDING THE HOLDING OF GOLD COIN, GOLD BULLION
AND GOLD CERTIFICATES.

Section 1. Except as hereinafter provided, on or before May 1, 1933, all persons shall surrender to the Federal Reserve Bank, branch or agency, or to any member bank of the Federal Reserve System, all gold coin, gold bullion, and gold certificates now owned by them, and all persons are required to deliver such gold coin, gold bullion, and gold certificates to the Federal Reserve Bank, branch or agency, or to any member bank of the Federal Reserve System, on or before May 1, 1933, at the place, branch or agency, or to any member bank of the Federal Reserve System, to which they are directed to deliver the same. All persons are required to deliver such gold coin, gold bullion, and gold certificates to the Federal Reserve Bank, branch or agency, or to any member bank of the Federal Reserve System, on or before May 1, 1933, except the following:

(1) Gold coin and gold bullion owned by the United States Government or any department, bureau, or agency thereof, or any other officer or employee thereof.

(2) Gold coin and gold bullion owned by any State, Territory, or Possession of the United States, or by any officer or employee thereof.

(3) Gold coin and gold bullion owned by any bank or other financial institution, or by any officer or employee thereof, which is a member bank of the Federal Reserve System.

(4) Gold coin and gold bullion owned by any person who is a member of the Federal Reserve System, or by any officer or employee thereof, who is a member of the Federal Reserve System.

(5) Gold coin and gold bullion owned by any person who is a member of the Federal Reserve System, or by any officer or employee thereof, who is a member of the Federal Reserve System, and who is a member of the Federal Reserve System.

Section 2. Upon receipt of gold coin, gold bullion, or gold certificates delivered to it in accordance with Section 1 or 2, the Federal Reserve Bank, branch or agency, or to any member bank of the Federal Reserve System, shall issue or cause to be issued a receipt therefor in the form of the attached receipt.

Section 3. Member banks shall deliver all gold coin, gold bullion, and gold certificates owned or possessed by them, under laws, or otherwise, within the provisions of Section 2 to the Federal Reserve Bank of their respective districts and reserve banks to specified offices.

Section 4. The Secretary of the Treasury, out of the sum made available to the Treasury by Section 1 of the Act of March 3, 1933, will, as far as possible, pay the reasonable costs of transportation of gold coin, gold bullion, or gold certificates delivered to a Federal Reserve Bank, branch or agency, in accordance with Section 2, at the expense of the Secretary of the Treasury. No charge will be made for the reasonable costs of such transportation.

Section 5. The Secretary of the Treasury will, as far as possible, pay the reasonable costs of transportation of gold coin, gold bullion, or gold certificates delivered to a Federal Reserve Bank, branch or agency, in accordance with Section 2, at the expense of the Secretary of the Treasury. No charge will be made for the reasonable costs of such transportation.

Section 6. The Secretary of the Treasury will, as far as possible, pay the reasonable costs of transportation of gold coin, gold bullion, or gold certificates delivered to a Federal Reserve Bank, branch or agency, in accordance with Section 2, at the expense of the Secretary of the Treasury. No charge will be made for the reasonable costs of such transportation.

For Further Information Consult Your Local Bank

GOLD CERTIFICATES may be identified by the words "**GOLD CERTIFICATE**" appearing thereon. The serial number and the Treasury seal on the face of a **GOLD CERTIFICATE** are printed in **YELLOW**. Be careful not to confuse **GOLD CERTIFICATES** with other issues which are redeemable in gold but which are **not** "redeemable in gold" but are **not** "**GOLD CERTIFICATES**" and are **not** required to be surrendered.

Special attention is directed to the exceptions allowed under Section 2 of the Executive Order

CRIMINAL PENALTIES FOR VIOLATION OF EXECUTIVE ORDER
\$10,000 fine or 10 years imprisonment, or both, as provided in Section 9 of the order

THE WHITE HOUSE
April 4, 1933
FRANKLIN D. ROOSEVELT
Secretary of the Treasury.

U.S. Government Printing Office: 1933 2-10524

President Franklin D. Roosevelt vondert al het goud, 5 april 1933

De genomen maatregelen en de geruststelling van de president herstelden het vertrouwen van de Amerikaanse burgers in het financiële systeem. Dat bleek toen banken opengingen en klanten niet hun geld kwamen ophalen, maar het weer terugbrachten.

De tweede noodmaatregel volgde een maand later. Op 5 april werd iedere Amerikaan verplicht al zijn goud in welke vorm dan ook – munten, baren of certificaten – binnen drie weken in te leveren bij de banken. Iedere Amerikaan mocht 100 dollar aan gouden muntstukken behouden. Voor elke troy ounce aan goud die de burger inleverde, ontving hij een overheidsvergoeding van 20,67 dollar. Wie weigerde kon een boete verwachten van maximaal 10.000 dollar of tien jaar gevangenisstraf. Of beide. Velen brachten daarom hun goud naar de bank. Een destijds beroemde Harvard-hoogleraar was van mening dat deze maatregel onwettig was en weigerde dan ook zijn goudbezit in te leveren: hij werd op staande voet ontslagen. Intussen had al het teruggebrachte goud ervoor gezorgd dat er weer voldoende dekking was en driekwart van alle banken weer gewoon zaken kon doen. De bankencrisis was bezworen.

Op 15 januari 1934 vroeg de president om wetten voor een nieuw monetair systeem te ontwikkelen. Volgens Roosevelt was de vrije circulatie van gouden munten onnodig, zelfs onwenselijk. Dit leidde alleen maar tot oppotten, waardoor het financiële systeem verzwakt werd. Daarop besloot het Congres de Gold Reserve Act aan te nemen, waardoor het bezit van goud werd verboden en de dollar het enige wettige betaalmiddel werd. Tevens werd besloten de dollar weer inwisselbaar te maken voor goud, waarbij de goudprijs werd verhoogd van 20,67 naar 35 dollar: een stijging van 69%! Door deze maatregel was de goudreserve in één klap verhoogd van 4 miljard naar 6,8 miljard dollar. Deze miljardenverrijking van de overheid ging ten koste van haar burgers, die immers al hun goud hadden moeten inleveren tegen 20,67 dollar en geen gram goud meer mochten bezitten.

Afscheid van Bretton Woods

Deze situatie veranderde pas dertig jaar later, toen president Gerald Ford op 15 augustus 1974 een wet tekende waarin het verbod voor de Amerikanen om goud te bezitten werd opgeheven.

Precies drie jaar daarvoor, op 15 augustus 1971, had zijn voorganger Richard Nixon de inwisselbaarheid van dollars in goud al opgeschort, waardoor de goud-dollarstandaard – het systeem van Bretton Woods van 1944, waarbij dit keer de dollar ‘as good as gold’ werd geacht – ophield te bestaan. De vaste verhouding tussen het goud en de dollar was verbroken. Het goud vervulde geen rol meer in

het internationale systeem. Voortaan werd de geldhoeveelheid niet meer beperkt door de hoeveelheid goud. De dollar kreeg vrij baan. Het werd 'fiat money': louter papiergeld. Daarmee luidde Nixon het grootste financiële experiment ooit in. Sindsdien steeg jaar na jaar de schuldenberg in de (westerse) wereld. Tot deze wereldwijde superzeepbel werd opgeblazen in 2008.

De gevolgen zullen nog lang merkbaar blijven. Mensen nemen, zoals altijd tijdens perioden van grote financieel-economische crisis, hun toevlucht tot goud. Terwijl de dollar steeds nieuwe dieptepunten bereikt en de twijfel over de euro toeneemt, maakt het edelmetaal een niet te stuiten zegetocht. Vanaf de bodem in 1999 van 253 dollar begon het goud aan een opmars die in 2011 een voorlopig hoogtepunt bereikte van 1.500 dollar. En deze triomftocht is nog lang niet ten einde. Zolang de financieel-economische onrust aanhoudt en de twijfel over dollar en euro niet is weggenomen, zal de goudprijs blijven stijgen. Dat kan nog jaren duren.

Ook is er weer wat aandacht voor een monetaire rol van het goud. Zo opperde president Robert Zoellick van de Wereldbank eind 2010 het idee voor een nieuwe versie van Bretton Woods. Zoellick wilde het goud gebruiken als ankerpunt voor de wisselkoersen van de dollar, euro, yen, pond en de yuan omdat goud steeds meer als een alternatief voor de internationale valuta's wordt beschouwd. Hierover stak een storm van protest op omdat overheden dan te veel beperkt worden in hun monetaire beleid.

Goud: geld of grondstof?

De Nederlandsche Bank (DNB) heeft een totaal andere visie op goud dan Wereldbankpresident Zoellick. DNB stapte in februari 2011 naar de voorzieningenrechter omdat het pensioenfonds voor de glasfabrieken (SPVG) te veel goud bezat. Het fonds had namelijk niet alleen 13% van zijn vermogen in de categorie grondstoffen belegd, terwijl Nederlandse pensioenfondsen hierin gemiddeld 2,7% beleggen, maar zich ook beperkt tot één grondstof: goud. En daarmee had het pensioenfonds zich volgens DNB bovenmatig afhankelijk gemaakt van de waardeontwikkeling van deze, in haar ogen tevens volatiele, grondstof. (DNB bezit overigens zelf ruim 600.000 kilo van deze volatiele grondstof.) Mocht de goudkoers imploderen, aldus DNB, dan zou de dekkingsgraad van het fonds lager kunnen

uitkomen dan 100%, hoewel het volgens DNB niet te voorspellen is wanneer, en in welke mate, een daling zal inzetten.

Het verweer van het pensioenfonds was dat het juist gekozen had voor goud omdat dit een verstandige belegging was gebleken en het mede dankzij dit goudbezit – van 1.400 kilo – ernstige onderdekking had weten te voorkomen en een dekkingsgraad van 104,7% had behaald, wat boven het minimaal vereiste lag. Ook was het fonds van mening dat goud niet zozeer als grondstof, maar als ‘ruilmiddel’ moest worden bekeken: als geld dus.

Toch was het voorlopig oordeel van de voorzieningenrechter – op grond van artikel 13(5) van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen – dat het pensioenfonds zijn goudbezit diende te verkopen, en binnen twee maanden moest terugbrengen van 13% naar minder dan 3% van zijn vermogen.¹

Veel goudbezitters vragen zich intussen af of hun bezit eventueel door de overheid gevorderd kan worden, zoals Roosevelt dat deed. Wat Nederland betreft heeft de minister van Financiën die bevoegdheid wel. De ‘Noodwet Financieel Verkeer’ van 25 mei 1978 geeft regels ‘inzake voorzieningen op het gebied van het financiële verkeer in buitengewone omstandigheden’ met de bepaling in artikel 26:

‘Onze Minister is bevoegd – zo nodig in afwijking van andere wettelijke regelingen – voorschriften te geven ten aanzien van de financiële betrekkingen met het buitenland, alsmede ten aanzien van het vorderen van gouden munten, fijn goud, alliajes van goud (onbewerkt of halffabrikaat) en buitenlandse activa van ingezetenen. Tenzij bijzondere omstandigheden dit naar zijn oordeel onmogelijk maken, oefent hij deze bevoegdheden niet uit dan in overeenstemming met Onze Ministers van Buitenlandse Zaken, van Economische Zaken en van Landbouw en Visserij.’

Onze ministers zullen uiteraard alleen in uiterste nood gebruikmaken van deze wet. Maar hoe zullen overheden reageren als het vertrouwen in het goud almaar toeneemt ten koste van de dollar en euro? En er paniek uitbreekt? Wanneer het goud verdubbelt in prijs en nog veel hoger gaat terwijl iedereen goud probeert te krijgen en zo veel mogelijk van zijn papiergeld af wil? Dan is het nog maar de

1 Rb. Rotterdam, LJN BP3625, AWB 11/455 VBC-T2.

vraag of overheden niet gaan ingrijpen zoals Roosevelt dat in het verleden heeft gedaan.

Literatuur

Ferguson, N.

The ascent of money. A financial history of the world

New York, Penguin Press, 2009

Galbraith, J.K.

Money. Whence it came, where it went

Middlesex, Penguin Books, 1975

Jacobi, H., B. van Beek

Geld van het Koninkrijk

Amsterdam, Pampus Associates, 1988

Kindleberger, C.P.

A financial history of Western Europe

New York, Oxford University, 1993 (tweede druk)

Mecking, E.

Deflatie in aantocht. Het einde van een tijdperk – het begin van een gouden toekomst?

Amsterdam, Mets & Mets, 2010 (zevende druk)

Rothbard, M.N.

A history of money and banking in the United States: The colonial era to World War II

Auburn, Ludwig Von Mises Institute, 2002

Rothbard, M.N.

Wat heeft de overheid met ons geld gedaan?

Antwerpen, Murray Rothbard Instituut, 2008

Sennholz, H.F. (red.)

Gold is money

Londen, Greenwood Press, 1975

Zaaijer, M.J. de

Een Haagsch dagboek uit de oorlogsjaren

In: *Jaarboek Die Haghe 1931*, Den Haag, 1931

Manipulatie van de gouden standaard door de Bank of England

*J.R. Garrett**

De gouden standaard wordt door bijna alle economen veelal afgedaan als gevaarlijk en onwerkbaar voor het internationale betalingssysteem. Ben Bernanke, een belangrijke, klassieke econoom – en tegenwoordig de voorzitter (*president*) van het Amerikaanse stelsel van centrale banken, de Fed – denkt dat de gouden standaard een grote vergissing is geweest (Bernanke, 2004). Volgens hem heeft Milton Friedman, de ‘godfather’ van de conservatieve economie, bewezen dat de gouden standaard zo desastreus was dat we nooit weer een dergelijke blunder zullen begaan (Bernanke, 2002). John Maynard Keynes was een vroege criticus en van hem is de beroemde uitspraak dat de gouden standaard een barbaars overblijfsel was. In 1925 voorspelde hij, met zijn gebruikelijke bijna griezelige nauwkeurigheid, dat het besluit van de nieuwe minister van Financiën, een zekere Winston Churchill, om in Groot-Brittannië weer de gouden standaard in te voeren, desastreuze gevolgen zou hebben (Keynes, 1925; Garrett, 1990).¹

De aanhangers van de zogeheten Oostenrijkse school denken echter totaal anders over de gouden standaard. Zij zien zichzelf als vertegenwoordigers van Friedrich von Hayek en Ludwig von Mises, die de omvang en invloed van overheden koste wat kost wilden minimaliseren. Gezien de macht van overheden vormen centrale banken voor deze economische school een probleem. Zij denken dat centrale banken overbodig worden bij de invoering van een

* Prof. John R. Garrett is hoogleraar economie van de UC Foundation aan de University of Tennessee in Chattanooga. Deze bijdrage is een vertaalde en geactualiseerde versie van *Secrecy and manipulation of the golden standard by the Bank of England, 1925-1931*, Journal of Economic History, vol. 55, no. 3, september 1995. Na vertaling is het artikel door Eric Mecking verder bewerkt en toegankelijk gemaakt. De redactie is hem hiervoor erkentelijk.

1 Liaquat Ahamed noemt de gouden standaard een te strak jasje in zijn alom geprezen en bijzonder leesbare monetaire geschiedenis van deze periode (Ahamed, 2009).

nieuwe gouden standaard, omdat deze het internationale betalings-systeem automatisch zou reguleren, terwijl de resterende internationale goudstromen het binnenlandse monetaire beleid zouden controleren.

De 'Oostenrijkse' School verwijst naar de nationaliteit van de grondlegger, de Oostenrijkse professor Carl Menger (1840-1921). Het gaat om een stroming binnen de economische wetenschap die zich bezighoudt met het individuele menselijke handelen, dat de basis vormt van de gebruikte wetenschappelijke methode. De daaruit afgeleide conclusies zijn kwalitatief van aard. Mathematische en statistische methoden worden verworpen. Deze economen menen dat het onmogelijk is om een complexe, moderne economie via centrale planning aan te sturen en denken dat ernstige economische crises, zoals de Grote Depressie van de jaren dertig, het gevolg zijn van kunstmatige kredietexpansie.

Daarnaast is er het zogeheten monetarisme: een economische theorie die aan geld een beslissende rol toekent in het economisch verkeer. Centraal staan de vraag en het aanbod van geld als de primaire manier om de economie te regelen. Daarbij hoeven de monetaire autoriteiten alleen maar hun aandacht te richten op prijsstabiliteit. Inflatie wordt bijvoorbeeld gezien als een verschijnsel dat optreedt als het aanbod aan geld groter is dan de vraag. De belangrijkste vertegenwoordiger van het monetarisme is de Amerikaan Milton Friedman (1912-2006).

Tea party

De conservatieve Amerikaanse Tea Party-beweging is vooral gecharmeerd van het anti-staatdenken dat de genoemde economische theorieën kenmerkt. De Tea Party wil het Federal Reserve-systeem afschaffen en in plaats daarvan een gouden standaard invoeren. Hoofdfiguren van deze beweging, zoals Sarah Palin, het congreslid Ron Paul en zijn zoon senator Ryan Paul – allen zeer invloedrijk binnen de Republikeinse Partij – zijn het hierover roerend met elkaar eens. De Tea Party refereert aan de zogeheten Boston Tea Party on 1773, toen kolonisten in verzet kwamen tegen de Britse belasting op thee door een lading Britse thee in Boston overboord te gooien. De huidige Tea Party-beweging is sterk tegen belastingheffing en voor beperking van de nationale schuld, het overheidstekort en de overheidsuitgaven.

Hoewel het zeer onwaarschijnlijk is dat een gouden standaard ooit brede steun zal krijgen, pleit de Tea Party-beweging voor wetgeving die het monetaire beleid fors inperkt. Een meerderheid binnen de Republikeinse partij ondersteunt dit. Het basisidee is om de Federal Reserve Act zodanig te wijzigen dat het Federal Reserve System niet langer ongelimiteerd activa kan kopen. Was echter een dergelijke aanpassing in 2008 al doorgevoerd, dan had de Federal Reserve het internationale financiële systeem niet voor een complete ineenstorting kunnen behoeden. Nadat de interbancaire markt was ingestort, verschaftte een valutaswap van vijfhonderd miljard dollar met de Europese Centrale Bank de grote Europese banken de noodzakelijke dollarmiddelen om hun euro-dollarverplichtingen af te lossen. Zonder deze faciliteit zouden vele, zo niet de meeste van hen failliet zijn gegaan. Ook had de Federal Reserve dan niet voor bijna twee biljard dollar aan activa kunnen kopen om na het faillissement van Lehman de lawine van angst te stoppen die tot een volledige blokkade van de financiële bemiddeling in de Amerikaanse markten leidde.

Grootschalige misleiding

Zoals in dit artikel duidelijk zal worden, heeft de gouden standaard tijdens het interbellum (1918-1939) echter nooit automatisch gewerkt, noch paniek op de markten voorkomen en evenmin geleid tot de ideale situatie die de Tea Party voor ogen staat. Deze bijdrage laat zien hoe machtig de positie van de centrale banken destijds was en analyseert de wijze waarop de Bank of England met alle mogelijke middelen trachtte de valuta- en goudmarkt te beheersen en de gouden standaard te manipuleren.

Algemeen bestaat de overtuiging dat een overgewaardeerd pond sterling doorlopend werd ingeruild voor goud, waardoor de Centrale Bank te weinig goud overhield en moest overgaan tot een krap monetair beleid. Dat beeld is echter onjuist. Tot september 1928 was het probleem dat de Bank of England juist te veel goud binnenkreeg, niet te weinig. Het echte probleem was de ongekende instabiliteit in de internationale kapitaalstromen, die een goudstroom op gang bracht die groter was dan de hele vooroorlogse goudvoorraad van de Bank. Montagu Norman, de president van de Bank of England, vond deze problemen zo ernstig dat hij zich schuldig maakte aan grootschalige misleiding. Zo hield hij de ware sterkte van het pond

voor het publiek verborgen, vervalste hij rapporten over de goudstromen, stelde hij de open marktportefeuille veel groter voor en de omvang van de goudvoorraad daarentegen veel kleiner dan deze in werkelijkheid waren.

Dit artikel beschrijft de problemen die Norman ondervond om de markt te controleren. Daarna komen in detail zijn oplossingen aan de orde en wordt een indruk gegeven van de omvangrijke fraude zoals de Bank of England die toepaste in een wereld waar haar wekelijks gepubliceerde balanscijfers van wereldbelang waren.

Marktcontrole: het probleem

Destijds vond men het geen probleem dat de marktrente werd gecontroleerd door de wekelijks gepubliceerde balanscijfers van de Bank of England. Een standaard open-marktactiviteit voor inkrimping van de open markt begon door toe te staan vervallende effecten uit de portefeuille van de Bank te laten 'afstromen', dat wil zeggen dat de uitgevende partij ervoor betaalde en dat deze niet door nieuwe aankopen van effecten werden vervangen. Hierdoor droogden de bankreserves op en moest de marktrente omhoog richting het bankdisconto.² Van 1925 tot 1931 bleven de reserves van de Londense clearingbanken (kasgeld en banksaldi) altijd binnen een smalle bandbreedte van 180 tot 200 miljoen pond, waarbij het totaal voor alle banken circa 40 miljoen pond hoger lag (Capie en Webber, 1985). De portefeuille van verkoopbare effecten zoals door de Bank of England gerapporteerd, daalde nooit onder de 55 miljoen pond en bedroeg gewoonlijk tussen de 65 en 100 miljoen pond, waarbij de indruk werd gewekt dat de bankreserves, en dus de rente, stevig in de hand werden gehouden (Capie en Webber, 1985; Brown, 1949). De verhouding tussen reserves en deposito's vertoonde geen substantiële schommelingen op korte termijn, met uitzondering van tweejaarlijkse momenten van windowdressing.³ Vandaar dat een reserverdaling van meerdere miljoenen pond voldoende was om de

2 Het probleem van de marktcontrole is asymmetrisch, omdat marktrenten boven het bankdisconto een winststimulans vormden om effecten aan de Bank of England te kopen (feitelijk 'te verdisconteren') tegen het bankdisconto, waardoor de bankreserves groter werden.

3 Zie voor het flatteren van jaarstukken, Capie en Webber, 1985, p. 266-69.

marktrente comfortabel hoog te houden, nabij het bankdisconto. De eigen schatting van de Bank, geleverd door Ernest M. Harvey, de vicepresident, als bewijs voor de Commissie-Macmillan, was dat een verlaging van vijf miljoen pond aan reserves daarvoor voldoende was (Sayers, 1976).⁴ Aangezien de Bank liet weten in haar effectenportefeuilles altijd tien keer zoveel beschikbaar te hebben, leek het controleren van de markt een schoolvoorbeeld van eenvoudige open markttransacties.

Toch waren er complicaties. De terugkeer naar goud in mei 1925 betekende dat een goudstroom, tenzij geneutraliseerd (gecompenseerd door een open-markttransactie), van invloed was op de monetaire basis, waardoor de geldvoorziening met ongeveer een factor tien verandert. Sindsdien werd de Bank tot aan het tweede kwartaal van 1928 (hierna 1928:2 genoemd) geconfronteerd met een instroom van 63 miljoen pond aan goud (Sayers, 1976). Het sterke pond bracht Norman in verlegenheid, omdat hij voor verdere deflatie koos, terwijl volgens de regels van de gouden standaard – bij een instroom van meer dan 10 miljoen pond aan goud – het monetaire beleid had moeten worden versoepeld (Keynes, 1928).⁵

Norman verkocht in ponden genoteerde effecten om de extra bankreserves door de instroom van goud te neutraliseren. Tegelijkertijd verkocht hij goud voor dollars, waardoor de gerapporteerde goudvoorraad van de Bank werd verlaagd. Met deze dollars kocht hij Amerikaanse staatsobligaties. Tevens liet hij alle transacties op de New Yorkse markt uitvoeren door de New York Federal Reserve Bank, zodat het onmogelijk was na te gaan dat deze afkomstig waren van de Bank of England.⁶ (Zie figuur 1.) De Amerikaanse

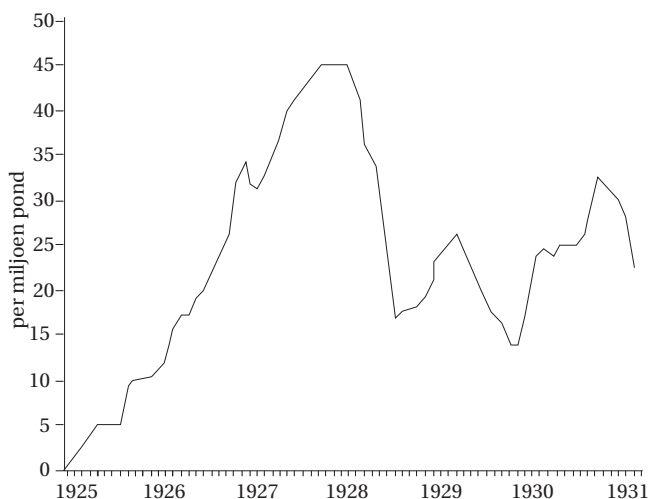
4 De Commissie-Macmillan werd in 1929 bij koninklijk besluit in het leven geroepen met de opdracht nader onderzoek te verrichten naar de oorzaak van de Britse depressie van de jaren twintig.

5 Zie voor de beleidskeuze van Norman: Garrett (1990). Goudstroom betekent de verandering in het bezit van goud en harde valuta's van de bank.

6 Voor het schrijven van zijn officiële geschiedenis van de Bank of England kreeg Sayers inzage in de vertrouwelijke stukken van de bank. Hij ontdekte de enorme omvang van Normans vervalsingen en publiceerde een gecorrigeerde weergave van de goudstromen. Zie Sayers, 1976, vol. 3, p. 349-54. H. Clay, Normans goede vriend en vertrouweling, vertelde hem in 1957 over het bestaan van een geheime reserve, maar volgens hem ging het om niet meer dan een paar miljoen pond. Misschien was hij alleen op de hoogte van het bijzonder kleine deel van de reserve dat de 'Issue Department' had geboekt, in de orde van grootte van één à twee miljoen pond. S.V.O. Clarke noemt die verborgen reserve ook, maar ook hij lijkt niet bekend te zijn met de enorme omvang

staatsobligaties werden daarom opgenomen als in ponden genoteerde effecten (Sayers, 1976). Zo werd zowel de goudinstroom als de daling verborgen gehouden in de wekelijks gepubliceerde openmarktportefeuille van de Bank.⁷

Figuur 1: Het verborgen goud

NB: Een goudinstroom van £ 10 vroeg om een versoepeling van het monetaire beleid.
Bron: Sayers, *Bank*, vol. 3, p. 349-355, maandgemiddelde.

Gezien de belabberde economische toestand werd het bankdisconto op een zeer hoog niveau gehouden, ruim boven het niveau van voor de oorlog.⁸ Met een matige zakelijke vraag, een hoge nominale

ervan, wat opmerkelijk is gezien zijn toegang tot de archieven van de New York Federal Reserve Bank. Zie Clay, *Lord Norman*; en Clarke, *Central Bank*.

7 Normans opzet was succesvol. In het klassieke werk over de gouden standaard in het interbellum beschrijft Brown (1940, p. 721) de grote internationale inspanningen van de centrale bankiers in 1927 om het zwakke pond te redden. Dit verhaal komt ook terug in andere klassieken, zoals Clarke (1967). Maar het pond was verre van zwak. In de periode tussen het voorjaar van 1926 en het voorjaar van 1928, twee jaar dus, was de bank gedwongen 60 miljoen pond aan goud en harde valuta's vast te houden om te voorkomen dat de waarde van het pond zou stijgen. Uiteindelijk bleek deze periode de sterkste in de geschiedenis van het pond te zijn.

8 De economische condities in de ergste jaren van de vooroorlogse recessie waren even goed of zelfs beter dan die gedurende de gouden standaard van het interbellum. Daarnaast was er in die jaren gewoon meer goud.

rente, lichte deflatie en op korte termijn een ruime kapitaalinstroom lag het voor de hand dat de marktrente onder het bankdisconto zou uitkomen. Norman reageerde met grootschalige en aanhoudende open-marktverkopen om deze inkomende goudstroom te neutraliseren. Van mei 1925 tot 1928:2 verrichte hij voor 66 miljoen pond netto aan inkrimpende open markttransacties, waarvan hij 45 miljoen pond verborgen hield. Het deflatiebeleid zoals dat na de terugkeer naar goud, en in het bijzonder na de algemene staking van 1926, werd voortgezet, veroorzaakte politieke strijd.⁹ Steun om de deflatie voort te zetten was afhankelijk van de gevoelde behoefte om de gouden standaard te verdedigen door de rente abnormaal hoog te houden om zo de officieel gerapporteerde 'kleine' goudvoorraad van de Bank veilig te stellen (Keynes, 1925; Hawtrey, 1926, p. 171).

Wanneer in de lente van 1928 bekend was geworden dat het deflatiebeleid drie keer zo streng was als gemeld en dat er nog nooit zo'n grote goudinstroom en goudvoorraad waren geweest, dan had Norman het veld kunnen ruimen. Door de binnenstromende hoeveelheid goud verborgen te houden, kon hij de politieke druk gericht op expansie in toom houden, maar dit vereiste grootschalige open-marktverkopen met een snel slinkende portefeuille. Gedurende 1927:2 daalde de marktrente ver onder het bankdisconto. Norman begon de controle over de marktrente te verliezen, omdat zijn open-marktportfolio te klein was geworden om de grote instroom aan goud tijdig te kunnen neutraliseren. Norman had een groot probleem om de markt blijvend te controleren, maar alleen hij en drie senior functionarissen van de Bank wisten ervan. Zij deden het af als een 'geheime zaak' (Sayers, 1976). Sayers laat tevens zien dat de 'Committee of Treasury', het orgaan belast met het dagelijks bestuur van de Bank, hiervan niet op de hoogte was. Hij verbaast zich over de geheimzinnigheid waarmee open-markttransacties waren omgeven, zelfs binnen de Bank zelf. Dit ging zo ver dat zelfs

9 NB: In de jaren 1920 werd van alle kanten druk uitgeoefend om een versoepeling door te voeren. Toen Norman in 1925 het bankdisconto verhoogde, dreigde Churchill als minister van Financiën van de Conservative Party de Bank in 1925 met een parlementair onderzoek. Keynes was een prominent lid van de Liberal Party en pleitte al sinds 1922 voor een versoepeling van het monetaire beleid. De Labour Party wilde dat het monetaire beleid door een tripartiete raad met vertegenwoordigers uit de industrie en de vakbonden gestuurd zou worden, om de invloed van de financiële sector te beperken.

in de vertrouwelijke archieven van de Bank geen stukken bewaard mochten worden over beleidsbeslissingen die aan de transacties ten grondslag lagen. Normans beleid vereiste uiterste geheimhouding.

De gebreken van de open-marktportefeuille

Normans misleiding was stoutmoedig, want hiermee schoof hij het parlementaire gezag over de rijksmunt opzij en ondermijnde het aloude handvest van de Bank of England. Deze belangrijke staatskwesities werden echter louter bureaucratische trivialiteiten vergeleken met Normans dagelijkse taak om de financiële markten ervan te overtuigen dat hij alles onder controle had, wat helemaal niet zo was. Een effectieve open marktportefeuille van ruim 50 miljoen pond was nodig om die controle te garanderen, maar zoveel hield Norman nooit aan. Meestal kon hij minder dan een kwart van de vereiste hoeveelheid bijeenkrijgen. De gepubliceerde open marktportefeuille (het totaal van andere effecten en regeringen) schommelde tussen 113 miljoen pond in december 1925 tot 55,7 miljoen pond in maart 1930 (Brown, 1940, bijlage 3A).¹⁰ Deze cijfers overschatten echter de portefeuillewaarde omdat hierin ook Amerikaanse staatsobligaties en langlopende effecten waren opgenomen, die ongeschikt zijn voor open-markttransacties. De langlopende effecten bedroegen 35 tot 40 miljoen pond en de dollargerelateerde effecten liepen in waarde uiteen van 0 tot 45 miljoen pond (Sayers, 1976). Dat langlopende effecten als reserve achter

10 Om de markt permanent te kunnen blijven controleren had de Bank toch minimaal een wekelijkse stroom van te vervallen effecten van circa £ 5 miljoen nodig. Hiervoor is een portefeuille van tussen de £ 30 en £ 40 miljoen vereist, aannemende dat de Bank in staat was constant een zeer kort lopende portefeuille met een gemiddelde looptijd van drie tot vier weken samen te stellen. Daarnaast was er minimaal £ 20 miljoen nodig om de goudstromen op te vangen of de monetaire basis te wijzigen, welke beide zeer relevante punten van zorg waren voor het beleid. De seizoensgebonden goudstroom van gewoonlijk £ 10 miljoen, moest ook geneutraliseerd worden, wat gemiddeld op jaarbasis nog eens £ 5 miljoen van de portefeuille vereiste. Kortom, een portefeuille van £ 55 miljoen was de minimumvereiste om door open-markttransacties controle over de markt te houden. Misschien gold Sayers' schatting van de minimumportefeuille voor de periode na november 1928 met de concentratie van uitgaven van schatkist- en bankpromesses, waardoor het Issue Department over veel meer effecten beschikte. Zelfs voor deze periode is zijn schatting nog steeds minstens £ 10 miljoen te laag, maar dit is twijfelachtig, omdat tegen deze tijd het feitelijk gemiddelde effectenbezit meestal zelfs ver onder Sayers' minimumniveau zat.

de hand werden gehouden was begrijpelijk omdat het diende als een stabiele inkomstenbron voor dividenduitkering (Sayers, 1976, p. 307). De Centrale Bank was immers een gewone private instelling (de Bank werd pas in 1946 generationaliseerd) waarbij een zekere winstgevendheid van belang was (Eichengreen, 1985, p. 133-134). In de jaren twintig beschouwde men de private status van de Bank als absoluut noodzakelijk voor de onafhankelijkheid van het instituut (Garrett, 1990).

Marktcontrole: de oplossing

Montagu Norman hield een stevige grip op de markt door optimaal alle extra beleidsinstrumenten te gebruiken en een volledig nieuw verwachtingspatroon te creëren voor het monetair beleid. Daarbij gebruikte hij vier methoden: de reeds besproken openmarkttransacties; speciale deposito's; het coördineren van de overheidsfinanciën en valse rapportage van goudstromen. De speciale deposito's waren de onbelangrijkste methode van marktcontrole en zij werden slechts drie keer gebruikt. Het coördineren van de overheidsfinanciën vloeide voort uit de invloed die de bank op overheidsfunctionarissen had, precies het omgekeerde van het 'normale' mechanisme zoals dat in de literatuur over de onafhankelijkheid van centrale banken staat beschreven.¹¹ Zo heeft Susan Howson aangetoond dat de 'treasury knights', een groep machtige ambtenaren, openlijk het deflatiebeleid en de onafhankelijkheid van de Bank of England van de regering steunden. Zij kozen partij voor de Bank en tegen hun eigen bazen, de ministers van Financiën, wier relaties met de Bank ongeacht hun politieke kleur vaak bijzonder moeilijk waren (Moggridge, 1972; Howson, 1975). Deze ambtenaren hadden echter beperkte mogelijkheden om Norman te helpen. Toen de openmarktportefeuille tegen 1928:2 volledig was opgedroogd, was het bijna niet mogelijk om het op inkrimping gerichte monetair beleid voort te zetten. De grenzen waren bereikt en de middelen uitgeput. Daarom greep

11 Zie bijvoorbeeld Woolley (1984) en Neumann (1992). NB: Woolley vindt ook bewijzen voor de VS van een 'andersom' werkend invloedskanaal, van de centrale bank naar de regering.

Norman naar zijn laatste en belangrijkste redmiddel: het publiceren van misleidende 'rendementen' in het wekelijkse overzicht van de Bank en het rapporteren van niet-bestaande goudstromen. Tot eind 1926 gaf Norman de instroom van goud systematisch te laag weer. Daarna, toen zijn open-marktportefeuille onder de drempel van de marktcontrole zakte, begon hij zowel te lage als te hoge en zelfs fictieve goudstromen te rapporteren – zolang het maar bijdroeg aan zijn doel om de markt te controleren. Alle mogelijke vervalsingen paste hij toe.¹²

Het controleren van verwachtingen

Normans nieuwe beleid kende drie stappen. Ten eerste overtuigde hij de markt ervan dat hij de marktrente kon en wilde bepalen en dat het de marktpartijen geld zou kosten wanneer zij zijn intenties niet op waarde zouden schatten. Ten tweede richtte hij de aandacht van de markt op goudstromen als primaire voorspellingsvariabele voor het monetaire beleid, door te stellen dat deze, gezien de beperking van de gouden standaard, het benodigde beleid mechanisch zou volgen. De derde en laatste stap was het brutaalst, maar ook het gemakkelijkst uit te voeren: Norman verzon gewoon de goudstroom die hij nodig had om de markt te controleren. De eerste stap nam hij door de open-marktportefeuille te overdrijven. De prijs van het niet juist beoordelen van het beleid wordt hieronder beschreven. De tweede stap zette hij door tot vervelens toe (en volledig uit de lucht gegrepen) te beweren dat dat de bank automatisch het monetaire beleid zou aanpassen volgens de regels van de klassieke gouden standaard.¹³ In 1918 had de Commissie Cunliffe verklaard dat een goudreserve van 150 miljoen pond de minimale vereiste voor een terugkeer naar goud was en de financiële markten en academische economen hadden dit geaccepteerd. Een goudvoor-

12 Het gebruik van maandgegevens en een miljoen pond als de discrepantie begrepsden dat de zeven mogelijke gevallen werden gerapporteerd als n keer: te laag gerapporteerde instroom (n = 24); te hoog gerapporteerde instroom (n = 10); te laag gerapporteerde uitstroom (n = 7); te hoog gerapporteerde uitstroom (n = 9); uitstroom foutief gerapporteerd als instroom (n = 4); instroom foutief gerapporteerd als uitstroom (n = 9); correct gerapporteerd (n = 16) (berekening van de auteur uit Sayers, 1976, vol. 3, p. 349-55).

13 Brown, *Gold Standard*.

raad van circa 150 miljoen pond gekoppeld aan een gouduitstroom maakte een stijging van het bankdisconto onvermijdelijk. Hoewel het goudbezit gewoonlijk substantieel meer dan 150 miljoen pond bedroeg, koos Norman ervoor cijfers te publiceren die zelden een paar miljoen pond boven de minimale veilige voorraad uitkwamen, wat de hefboomwerking van de gerapporteerde goudinstroom op de marktrentetarieven optimaliseerde.

De confrontatie in september 1927 tussen Norman en de discontobanken illustreert het expliciete verband tussen winstgevendheid en veranderingen in het monetaire beleid en tussen marktgedrag en verwachtingen. De notulist van de vergadering noteerde: '[Norman] was zeker niet tevreden over de manier waarop de markt het afgelopen halfjaar was aangestuurd. Dit was onvoldoende en zij [de discontobanken] moesten de markt gedegen en stabiel houden. Hij wist hoe hij hen moest bewerken wanneer zij dat niet deden [Norman tevreden stellen met hun tarieven] en hij ze zolang hij maar wilde in de Bank kon houden. Wanneer het bankdisconto steeg, zou het naar 5,5 gaan [van 4,5]. De markt zou de Bank nooit kunnen dwingen het Bankdisconto te verhogen of te verlagen, terwijl de Bank de markt wel kon dwingen de rente stabiel te houden. De president wil binnen een paar dagen weten of de markt bereid is zich hieraan te houden' (Sayers, 1976, p. 282).

Vijf dagen later antwoordt de commissie van discontobanken nederig dat de markt 'meent dat de opmerkingen van de president hen geholpen heeft en zij aan zijn wensen gehoor zullen geven' (Sayers, *ibid.*).

Normans voorgestelde scenario voorzag in een stijging van het bankdisconto, gesteund door open-markttransacties. Om de reserves te herstellen wilden de Londense clearingbanken een beroep doen op hun *overnight money*, de belangrijkste financiële bron voor de wisselportefeuille van de discontomarkt. Om hun daggeldlening af te betalen zouden de discontobanken 'in de Bank' gedwongen worden hun portefeuilles tegen het bankdisconto te verdisconteren, ruim 2% boven het *callgeld*tarief (Capie en Webber, 1985, p. 313-314). Norman dreigde de discontobanken daarom hun portefeuilles, die allemaal met een hoge hefboom werkten, te liquideren tegen een prijs van 3% boven de aankooprijzen van deze portefeuilles (het verschil van 2% tussen callgeld en het bankdisconto, plus een stijging van het bankdisconto met 1%). Gezien de smalle marges en het lage

kapitaalniveau binnen de discontoactiviteiten zou dit tot zware verliezen hebben geleid.

Ondanks Normans wekelijkse vergaderingen met het bestuur van de discontobanken wachtte hij met zijn ultimatum tot de seizoensgebonden zwakte van het pond in de herfst, toen de markt zich al zorgen over een stijging van het bankdisconto begon te maken, vijf maanden na het begin van het incident rondom de marktcontrole (Sayers, 1976, p. 274). Waarschijnlijk was het voor de discontobanken een raadsel waarom Norman ten tijde van het incident niet gewoon voldoende liquide middelen aan de markt had onttrokken, maar de ongunstige gevolgen van Normans dreiging maakten het onwaarschijnlijk dat iemand dit bluff zou noemen, laat staan dat diegene het idee had dat hij blufte. Maar dat deed hij wel. Zijn portefeuille was namelijk leeg.

Al in 1928:2 moest Norman door de snel veranderende omstandigheden zijn toevlucht nemen tot een aantal beleidsavonturen. Ten eerste manipuleerde hij met succes het parlement door in 1928:2 de goudinstroom anders te rapporteren en in 1928:3 de uitstroom van goud als instroom weer te geven. Zodoende slaagde hij erin bij wet een meer beperkende limiet vast te leggen voor de fiduciaire uitgifte (de hoeveelheid niet door goud gedekte valuta die werd uitgegeven) van wissels (Garrett, 1990, p. 893-97).

Hoewel Keynes hiertegen inbracht dat de lage fiduciaire uitgifte onverstandig was, omdat dit onnodig nog eens 40 miljoen pond aan goud vastlegde voor het afdekken van de wissels, wist Norman dat zijn probleem was dat hij sinds de zomer van 1928 te veel goud had in plaats van te weinig (Keynes, 1928). Al snel zou echter blijken dat Keynes gelijk had. Hoewel Norman in september het grootste goudbezit ooit publiceerde in de geschiedenis van de bank, waren de echte goudstromen aanzienlijk negatief geworden.

Vanaf augustus 1928 tot februari 1929 vond een enorme gouduitstroom van 45 miljoen pond plaats, de tot dan toe grootste. Norman pleegde nu zijn grootste bedrog door de uitstroom twee derde lager op te geven dan deze werkelijk was. Als de werkelijke uitstroom van goud was gepubliceerd, dan zou de marktrente tot ver boven het bankdisconto zijn opgedreven, naar verwachting met 2% of meer. Gezien de zwakke economie met een werkloosheid die drie keer zo hoog was als vóór de oorlog, zou dit voor Groot-Brittannië waarschijnlijk voldoende reden zijn geweest om de gouden standaard te

verlaten.¹⁴ Het verlies van 45 miljoen pond aan goud zou – als dit gepubliceerd was geweest – de bank weinig keus hebben gelaten. De enorme gouduitstroom zou een run tegen het pond hebben veroorzaakt, waardoor de Bank nog meer geld zou verliezen. Dit zou de Bank ertoe hebben gedwongen om óf het bankdisconto drastisch te verhogen en een toch al zwakke economie om zeep te helpen, óf de goudstandaard te verlaten.

Ofschoon de geschiedenis reconstrueren een gevaarlijke onderneming is, kunnen we veilig stellen dat als Groot-Brittannië in 1929:1 het goud had verlaten, de wereldgeschiedenis er vervolgens totaal anders had uitgezien. Met een Groot-Brittannië zonder goud zou het minder waarschijnlijk zijn geweest dat Brüning, de Duitse kanselier, gedwongen werd Duitsland op het goud te houden met het strenge deflatiebeleid van 1930-1931 (Holtfrerich, 1988). Het deflatiebeleid veroorzaakte massale werkloosheid, die weer voor Hitlers verrassende electorale winst in 1931 zorgde, waardoor hij van een heethoofd tot een serieuze politieke figuur werd, die succesvol fondsen kon werven en in 1933 de verkiezingen won.

Conclusie

De laatste twintig jaar wetenschappelijk onderzoek over de Grote Depressie heeft een breed gedeelde consensus opgeleverd dat de gouden standaard een belangrijk middel was om de depressie van de ene economie naar de andere te doen overslaan. Met andere woorden, hoe eerder een land het goud afschafte, des te beter het was, zowel voor de eigen economie als voor het internationale financiële systeem (Bernanke, 2000). Peter Temin (1989) was een vroege aanhanger van de opvatting dat de Grote Depressie minder ernstig geweest zou zijn als Groot-Brittannië in 1929 van het goud was afgestapt. Charles Poor Kindleberger schreef hierover in 1986:

'Ik heb talrijke wetenschappers er niet van kunnen overtuigen dat de depressie wat oorsprong en wisselwerking betreft een internationaal verschijnsel was, in plaats van een Amerikaanse recessie die, vergroot door politieke fouten van

14 NB: Door een verlies aan goud van een kleine £ 35 miljoen stapte Groot-Brittannië in 1931 van het goud af.

de kant van het Federal Reserve Systeem, een Amerikaanse depressie was die naar buitenland oversloeg.'

De verdienste van wijlen Kindleberger is veel groter dan ooit is erkend. Hij was de eerste grote bepleiter van deze opvatting, waarmee hij ten minste twintig jaar op de meeste van zijn economievakgenoten vooruit liep.

Wat tot voor kort niemand wist, was dat één man, Montagu Norman, in zijn eentje verantwoordelijk was voor het met tweeënhalf jaar verlengen van de gouden standaard, waardoor hij onbedoeld de destijds forse recessie heeft laten overgaan in de Grote Depressie. Bezien in het kader van de economische geschiedenis is Montagu Normans geheime goud buitengewoon belangrijk als sleutelgebeurtenis voor de Grote Depressie. Op kleinere schaal, voor Groot-Brittannië, toont het hoe een technisch gezien private financiële instelling op een geheime en succesvolle wijze regeringen, financiële markten en de maatschappij wist te manipuleren. Het is duidelijk dat de belangrijke politieke, maatschappelijke en financiële besluitvormers totaal andere strategieën hadden toegepast als de echte goudstromen bekend waren geweest. Op een nog kleinere schaal, die van het bestuur van de Bank of England, overtrad Norman zonder enige schroom herhaaldelijk de meest basale wetten en voorschriften inzake financiële verslaggeving van zijn instelling. De samenzwering van Norman en zijn kringetje is nooit uitgekomen. Alle betrokkenen namen het geheim mee in hun graf. Zonder het charisma van goud was de samenzwering onmogelijk geweest. Norman baseerde zijn plan op een combinatie van eerbied voor goud en voor de heiligheid van zijn functie als waardearbiter. Zonder de absolute trouw van de financiële en politieke spelers aan de gouden standaard als hoeksteen van financiële en maatschappelijke stabiliteit, had de Bank of England nooit zijn harde en uiteindelijk desastreuze beleidsmaatregelen kunnen dicteren.

Literatuur

Ahamed, L.

Lords of finance: The bankers who broke the world
New York, The Penguin Press, 2009

Bernanke, B.

Essays on the Great Depression
Princeton (NJ), Princeton University Press, 2000

Bernanke, B.

On Milton Friedman's ninetieth birthday
Federal Reserve Board, 2002 (www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2002/20021108/default.htm)

Bernanke, B.

Money, gold and the Great Depression
Federal Reserve Board, 2004 (www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2004/200403022/default.htm)

Brown, W.A., Jr.

The gold standard reinterpreted 1914-1934
New York, National Bureau of Economic Research, 1940

Capie, F., A. Webber

A monetary history of the United Kingdom, 1870-1982
Londen, George Allen & Unwin, 1985

Clarke, S.V.O.

Central Bank Cooperation 1924-31

New York, Federal Reserve Bank of New York, 1967

Clay, H.

Lord Norman
Londen, Macmillan, 1957

Eichengreen, B.

Elusive stability
Cambridge, Cambridge University Press, 1990

Eichengreen, B.

The origins and nature of the great slump revisited
The Economic History Review, jrg. 45, nr. 2, 1992, p. 213-239

Eichengreen, B., M.W. Watson e.a.

Bank rate policy under the interwar gold standard
The Economic Journal, jrg. 95, nr. 379, 1985, p. 725-745

Friedman, M., A.J. Schwartz

A monetary history of the United States
Princeton, Princeton University Press, 1963

Garrett, J.R.

Macroeconomic policy and history
Cambridge Journal of Economics, jrg. 11, nr. 4, 1987, p. 375-392

Garrett, J.R.

Decline of an empire: The politics and techniques of British monetary policy in the 1920s
International Review of Economics and Business, jrg. 36, nr. 11/12, 1990, p. 879-911

Garrett, J.R.

Monetary policy and expectations

The Journal of Economic History, jrg. 55, nr. 3, 1995, p. 612-636

Hawtrey, R.G.

Monetary reconstruction

Londen, Longmans, Green & Co., 1926 (tweede druk)

Holtfrerich, C.-L.

Was the policy of deflation in Germany unavoidable?

Berlijn, Freie Universität, 1988 (ongepubliceerd manuscript)

Howson, S.

Domestic monetary management in Britain 1919-1938

Cambridge, Cambridge University Press, 1975

James, H.

Financial flows across frontiers during the interwar depression

Economic History Review, jrg. 45, nr. 3, 1992, p. 594-613

Keynes, J.M.

The economic consequences of mr. Churchill

Londen, Leonard and Virginia Wolf of the Hogarth Press, 1925

Keynes, J.M.

The amalgamation of the British note issues

Economic Journal, jrg. 38, 1928, p. 321-328

Kindleberger, C.P.

The world in depression, 1929-1939

Berkeley, University of

California Press, 1986 (tweede druk)

Moggridge, D.E.

British monetary policy 1924-1931

Cambridge, Cambridge University Press, 1972

Neumann, M.J.M.

Precommitment to stability by central bank independence

Sonderforschungsbereich 303, Bonn University, 1992 (discussiepaper)

Sayers, R.S.

The return to gold, 1925

In: S. Pollard (red.), *The gold standard and employment policies between the wars*, Londen, Methuen & Co., 1970

Sayers, R.S.

The Bank of England 1891-1944

Cambridge, Cambridge University Press, 1976

Temin, P.

Lessons from the Great Depression

Cambridge (MA), The MIT Press, 1989

United Kingdom

Statistical abstract of the United Kingdom

Nr. 18, 1937

Woolley, J.T.

Monetary politics: The federal reserve and the politics of monetary policy

Cambridge, Cambridge University Press, 1984

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published eight times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Security and Justice in cooperation with Boom Juridische uitgevers. Each issue focuses on a central theme related to judicial policy. The section Summaries contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue (no. 3, 2011) is *Gold*.

Gold and money

I.J.M. Arnold

This article discusses the role of gold in a modern economic system. It starts from the observation that the price of gold has exploded in recent years, due to an increase in economic and inflation uncertainty following the start of the credit crisis, and that some policymakers have argued for a new role of gold in the global monetary system. Following a bird's eye view of the role of gold in monetary history, we next discuss two economic concepts – the 'trilemma' and Triffin's dilemma – which in the past have limited gold's usefulness in monetary systems. We finally discuss gold's present role and argue that, while gold undeniably acts as a safe haven in times of crisis, any return to a global fixed exchange rate system based on gold would unduly limit countries' flexibility to adapt to economic shocks. Yet in financial markets, gold will probably continue to serve its purpose as 'clotted fear'.

When the gold devils come; armed robberies on jewelry stores in the Netherlands

B. Rovers

In the last five years the number of armed robberies on jewelry stores in the Netherlands has increased again and reached an all-time high in 2010. In this article, recent developments are discussed. The absolute number of these robberies is not very large, but in terms of the chance of being robbed, jewelry stores belong to the most threatened in retail. In general, armed robberies on jewelry stores show a pattern very similar to robberies on other retail

targets. About two third are hit-and-run robberies, committed by offenders who live nearby and are generally known to the police as repeat offenders. A smaller portion of these robberies is committed by offenders operating more professionally. In the last ten years there were no big changes in the way these crimes were committed. Contrary to other types of robbery this crime is often profitable. The size of the loot is relatively high. In recent years the price of gold has dramatically increased. This might be considered an independent risk factor. Nevertheless, it's too simple to assess the recent increase of armed robberies on jewelry stores as a direct consequence of this development.

Counterfeit, stolen and smuggled Russian jewels

D. Siegel

The gold industry in the (former) Soviet Union has always been vulnerable to criminality, such as large-scale smuggling from the gold mines in the north of the country, to the sale of fake gold by Russian migrants in Western Europe. Gold and golden jewels are smuggled and counterfeited; corrupt customs and police officials participate directly or indirectly in gold-related criminal activities. Customers in Russia and other former Soviet republics are constantly being warned about the risk of buying counterfeit gold jewellery, which is sold even in legal shops. This article describes the 'criminal gold market' in Russia and analyses the motives and modus operandi of the offenders.

Large and small gold in Suriname. The informalisation and organisation of gold mining

M. de Theije and M. Heemskerck

In Suriname gold mining has been a source of conflict over the past decades. Conflicts between miners and local populations (Maroons and Indigenous), between large-scale companies and small-scale miners (local and migrant), between the State and the small-scale miners. Different governments have tried to organise the sector, but were never successful. The government Bouterse-Ameraali (since 2010) has established a committee to sort things out. They focus on the economic value of gold, and its potential contribution to the development of the country through tax revenues. In this article the

authors argue that the legal informalisation of small-scale mining is the source of the conflicts. This informal status of small-scale mining results from lack of adequate legislation and the non-recognition of land rights. This will not be resolved with the registration for tax paying goals. Formalisation of small-scale mining seems a more efficient step towards the expressed objective of the policy: the development of Suriname.

Gold, money and authority

E. Mecking

Gold and silver coins were money for centuries. Since the early 17th century there was paper. The gold standard linked the value of the world reserve currencies, first the pound sterling and later the dollar, to gold. Both were 'as good as gold'. In times of crisis, however, the link was broken. The coins dropped in value and gold rose, as the public continues to see gold as the ultimate money. To counteract this, Roosevelt even decided in 1933 and 1934 to nationalise and prohibit the gold held by the Americans. In 2011, amidst the biggest crisis since the Great Depression, we witness the next attack on gold. This time in the Netherlands, where the glass workers' pension fund (SPVG) was ordered by the Dutch central bank to sell the bulk of its gold assets. The DNB argued that gold is a commodity, but SPVG sees gold as a medium of exchange. What will be next?

The manipulation of the gold standard by the Bank of England

J.R. Garrett

The Bank of England depleted its open market portfolio by secretly sterilising large gold inflows. Thereafter interest rates were influenced by falsifying reported gold flows. The false reporting was a tightly kept secret, hidden from members of the Bank of England's highest governing bodies. The false reporting obscured the instability of the gold standard and supported monetary policies that degraded British economic performance and increased world financial fragility in the critical early years of the Great Depression. The episode supports the view that the interwar gold standard was not a system guiding policy, but was manipulated to enforce a dysfunctional classical orthodoxy.

De volgende internetsites hebben betrekking op het thema van dit nummer van *Justitiële verkenningen*. De informatie is ook te raadplegen op de website van het WODC, www.wodc.nl, door te klikken op 'publicaties' en 'Justitiële verkenningen'.

www.gold.org

Website van de World Gold Council, de marktontwikkelingsorganisatie van de goudindustrie wereldwijd. Bevat actuele informatie over de situatie op de goudmarkt, statistieken over de ontwikkeling van de goudprijs, historisch materiaal over de goudwinning, productiemethoden, speciale nieuwsbrieven over de ontwikkeling van de goudvoorraden en de goudvraag, sieraden, de goudvoorraden van centrale banken en technologische ontwikkelingen.

www.dnb.nl

Op de website van De Nederlandsche Bank zijn diverse publicaties te vinden over de betekenis van goud voor de economie en het monetaire systeem.

www.hbd.nl

De Federatie Goud en Zilver behartigt de belangen van juweliers in Nederland. De website biedt informatie over beveiliging, onder andere via een speciale nieuwsbrief en een online training over de aanhouding van winkeldieven. Voorts een agenda met tentoonstellingen en beurzen. Er is een link naar WaarborgHolland, een organisatie die taken uitvoert in het kader van de Waarborgwet 1986. Ze houdt zich onder andere bezig met de bepaling van het gehalte edelmetaal en met de waarborging van gouden, zilveren en platina voorwerpen.

www.imf.org/external/pubs/ft/dp/2009/dp0902.pdf

Webversie van een IMF-rapport over de economische ontwikkeling van Suriname met aandacht voor de rol van de goudsector daarin.

www.artisanalmining.org

Website van de ngo Communities And Small-Scale Mining (CASM), die zich inzet voor betere werk- en leefomstandigheden van goudzoekers en andere mijnwerkers. Bevat onder andere een link naar

een rapport over de mogelijkheden voor coëxistentie van grootschalige en kleinschalige mijnbouw.

www.wfguianas.org/our_work/goldmining/

Website van het World Wildlife Fund, afdeling Guyana's, met veel aandacht voor de milieuproblemen die groot- en kleinschalige goudwinning veroorzaken, vooral door het gebruik van kwik.

www.lvc-online.nl/dr-c-j-vaillantfonds

Bij een crematie blijven, naast de as van de overledenen, ook metalen over zoals materialen die worden gebruikt voor kunstgewrichten en edelmetalen zoals goud. Deze resten worden verzameld en gerecycled. De opbrengsten worden gestort in het Dr. C.J. Vaillant Fonds – het Goede Doelen Fonds van de Landelijke Vereniging voor Crematie.

9 juni	Strafrecht en media
15 juni	De Wet Bibob
16-17 juni	NVK-marktdagen
5 juli	Forensische Psychologie Update
5-9 augustus	Global socio-economic crisis and crime control policies (ISC World Congress)
21-24 september	ESC annual conference: Rethinking crime and punishment in Europe
22-23 september	Justice in wartimes and revolutions
3-4 november	Internment, incarceration and detention

Hierna volgt een beschrijving van de congressen.

Strafrecht en media

Misdaad is (en blijft) breaking news. Of het gaat om brute berekende moord, het doodslaan van een inbreker, een gewiekste oplichter of een kinderverkrachter, de honger naar misdaadnieuws lijkt niet te stillen. Ook achtergrond scoort. Hoe zit het brein van de tbs'er in elkaar, hoe is het leven in een kliniek? Moet de strafmaat voor pedoseksuelen niet omhoog? Moeten rechters en officieren van justitie die blunderen, worden ontslagen? En ook: gaat de pers niet te ver? Tijdens deze praktijkdag komt de *Aanwijzing voorlichting opsporing en vervolging* ter sprake. Daarnaast de vraag hoe OM, advocaten en slachtoffers inspelen op de media in geruchtmakende (straf)zaken en de invloed van moderne media op de wijze van procesvoering. Dagvoorzitter is prof. mr. Henri Beunders (Erasmus Universiteit).

Datum: 9 juni 2011

Locatie: Bunnik, Postillion Hotel

Informatie en aanmelding: www.kerckebosch.nl

De Wet Bibob

De werking van de Wet Bibob wordt uitgebreid. Exploitanten van speelautomaten en headshops of personen/instanties die een vastgoedtransactie willen aangaan met de overheid, vallen straks ook onder de wet. Gemeenten mogen voortaan rechtstreeks vragen om justitiële en strafvorderlijke informatie. De ingrijpende wijzigingen die dat met zich meebrengt voor de praktijk van gemeenten en hun veiligheidspartners, staan centraal op deze dag.

Datum: 15 juni 2011

Locatie: Bunnik, Postillion Hotel

Informatie en aanmelding: www.kerckebosch.nl

NVK-marktdagen

Gedurende deze twee dagen zullen tientallen papers in marktgedag-sessies worden gepresenteerd. In enkele plenaire onderdelen wordt aandacht besteed aan het thema 'stoppen met crimineel gedrag (desistance)'. Anthony Bottoms van de Universiteit van Cambridge en Paul Nieuwbeerta van de Universiteit Leiden zullen over desistance een keynote lezing geven.

Datum: 16-17 juni 2011

Locatie: Leiden, Kamerlingh Onnesgebouw

Informatie en aanmelding: www.criminologie.nl

Forensische Psychologie Update

De meest recente ontwikkelingen binnen de forensische psychologie en de impact hiervan op de praktijk staan centraal op dit symposium. Dit zal gebeuren aan de hand van diverse plenaire sessies (met als sprekers onder anderen prof. dr. Michael First – editor van de DSM-IV en de toekomstige DSM-V – en prof. dr. Scott Lilienfeld – onderzoeker op het gebied van psychopathie). Daarnaast zijn er workshops over symptoomvaliditeit, leugendetec-tie, schema-focussed therapy, psychopathie en jeugd, forensische neuropsychologie, het verhoren van kinderen en spraakonderzoek. De dag wordt afgesloten met een plenair debat over de rol van de neurowetenschappen in de forensische praktijk. Deelnemers zijn onder anderen prof. dr. Dick Swaab, prof. dr. Jan Derksen, prof. dr. Harald Merckelbach, dr. Jan Verplaetse en drs. Erik Mol.

Datum: 5 juli 2011

Locatie: Maastricht

Informatie en aanmelding: www.forensicpsychologyupdate.com

Global socio-economic crisis and crime control policies (ISC World Congress)

Global economic crisis has caused significant structural changes in state and society in many countries. Those changes must have affected also the crime situation. What kinds of crime prevention strategies have been adopted by different countries to cope with such changes? This congress examines the current situation of

crime and crime prevention strategies mainly through comparative analysis of regions and nations. The four plenary sessions of the 2011 ISC World Congress will be dedicated to 'Global economic crisis and criminology', 'Frontiers of clinical criminology', 'Corporate and business crime' and 'Models of state and crime prevention strategies'.

Kobe and the central and western parts of Japan were not affected by the recent earthquake and tsunami. Therefore the congress will be held as planned.

Datum: 5-9 augustus 2011

Locatie: Kobe, Japan

Informatie en aanmelding: <http://wcon2011.com>

ESC annual conference: Rethinking crime and punishment in Europe

The main topics at the 2011 ESC conference are:

- traditional and new forms of crime and deviance;
- punishment and its alternatives;
- victims and victimization;
- crime prevention;
- crime and society;
- criminal justice and human rights;
- criminological theory, research and education.

The theme of the conference not only invites to reflect upon the basic and classical criminological ideas from a contemporary perspective, but also proposes to discuss their current transformation, modification, and new developments. Abstracts can be submitted until June 1st.

Datum: 21-24 september 2011

Locatie: Vilnius, Litouwen

Informatie en aanmelding: www.eurocrim2011.com

Justice in wartimes and revolutions: Europe, 1795-1950

Conference in English and in French organised by the Centre for Historical Research and Documentation on War and Contemporary Society (Cegesoma, Brussels), IRHIS (Université de Lille 3), CHDJ (Université catholique de Louvain) and Vrije Universiteit Amsterdam.

War and revolutions generate transformations of judicial institutions and practices, and bring about shifts in the occupation

of positions within different sections of the judicial system, which then often undergoes expansion. These transformations can either have lasting effects or only be temporary, in which case the former judicial system is restored. The conference focusses on innovations reflecting fundamental shifts in the concept and system of justice, which have been imported from other systems, states or ideologies. Another topic is changes in practices: did revolutions and wars bring about structural changes in the organisation and functioning of the courts, the penitentiary sector and crime control agencies? Finally the question is posed whether or not wars and revolutions brought about significant lasting changes in the personnel structure of the justice system and in the occupational position of the actors of justice (magistrates, lawyers, ministers of Justice, police forces, penitentiary personnel, et cetera). Here, the question of 'purification' deserves particular attention.

Datum: 22-23 september 2011

Locatie: Brussel

Informatie en aanmelding: www.cegesoma.be/cms/index_en.php?pag0nbr=30&pagofs=24

Internment, incarceration and detention; Captivation histories in Europe around the First and Second World War

In transitional justice history, twentieth century war history and criminal justice history the practice of the prison system in the twentieth century is often neglected. Studies on the prison in criminal justice history focus mainly on philosophical theories (Elias, Rusche and Kirchheimer, Foucault, Garland, et cetera) and less on archival research. In twentieth century war history, the focus is usually on the concentration and extermination camps. Studies concerning transitional justice often only focus on the use of law and do not regard the prison system. This workshop, organised by the NIOD Institute for War, Holocaust and Genocide Studies, consequently aims to broaden the scope of case studies on captivation histories in Europe around the First and Second World War. It seeks to explore the historical practice of incarcerating enemies of the (former) regime, the changes that occur in the existing penal system by doing so, the emergence of new types of correctional institutions and their practical implementation in imprisonment cultures. Different types of prisons should be considered, the most important

being: the regular prisons, internment camps and different types of concentration camps (not the extermination camps).

Datum: 3-4 november 2011

Locatie: Amsterdam

Informatie en aanmelding: <http://erfenissenvancollaboratie.nl/node/76>

WODC: website en rapporten

WODC-website: www.wodc.nl

Op de WODC-site is de volgende informatie te vinden:

1. Zoeken op onderwerp via de homepage:
 - trefwoord ABC (zoeken op standaardtrefwoorden);
 - onderwerpen (zoeken op onderwerpsgebieden).

2. Publicaties:
 - jaaroverzichten van alle rapporten (inclusief uitbesteed) en *Justitiële verkenningen*;
 - wetenschappelijke artikelen;
 - uitgebreide samenvattingen en volledige teksten (in pdf) beschikbaar bij vrijwel alle publicaties;
 - internetbronnengids (geannoteerde wetenschappelijke internet-sites).

3. Onderzoek:
 - overzichten van startend, lopend en afgerond onderzoek (inclusief uitbesteed onderzoek);
 - onderzoeksprogramma;
 - cijfers en prognoses (Recidivemonitor, Monitor georganiseerde criminaliteit, Prognoses justitiële ketens);
 - procedure uitbesteed onderzoek.

4. Organisatie:
 - onder andere: organisatiestructuur, medewerkerslijst, vacatures, jaarbericht, commissies en werkgroepen;
 - informatiedesk (onder andere: bibliotheek, veel gestelde vragen en opmerkelijk op tv).

De **Justitiethesaurus** wordt op de website gebruikt voor de standaardtrefwoordenlijst. Deze bestrijkt de volgende terreinen: criminologie, criminaliteitspreventie, delicten/criminaliteitsvormen, justitiële organisatie, politie, slachtoffers, strafrechtspiegeling, strafstelsel, gevangeniswezen, reclassering, vreemdelingen, burgerlijk en administratief recht, staatsrecht en internationaal recht. De geografische thesaurus maakt nu deel uit van de

Justitie-thesaurus. De gedrukte versie van de Justitiethesaurus is in beperkte mate beschikbaar. De digitale versie (pdf) is te vinden op de WODC-website (www.wodc.nl). De oorspronkelijke WODC-thesaurus staat daar eveneens onder de knop 'publicaties' en de subknop 'Cahiers'; kies vervolgens het jaar 2003.

Voor vragen en opmerkingen over de WODC-site of de Justitie-thesaurus kunt u terecht bij:

Hans van Netburg (redacteur WODC-site)

tel.: 070-370 69 19

fax: 070-370 79 48

e-mail: c.j.van.netburg@minjus.nl

Voor vragen over producten en diensten van het WODC kunt u terecht bij de WODC-informatiedesk, wodc-informatiedesk@minjus.nl (zie: rubriek 'Vragen/Ik heb een vraag' op de homepage).

De WODC-rapporten

Hieronder zijn de titelbeschrijvingen van de Onderzoek en Beleid-rapporten en de rapporten in de serie Cahiers, Memorandum en Factsheets sinds 2010 te vinden. Voor rapporten die eerder zijn verschenen (teruggaand tot 1997), kunnen belangstellenden terecht op www.wodc.nl/publicaties. Alle WODC-rapporten kunnen daar kosteloos worden gedownload. Geïnteresseerden in een gedrukte versie van de O&B-rapporten kunnen deze tegen betaling bestellen bij Boom distributiecentrum te Meppel, tel. 0522-237555, e-mail budh@boomdistributiecentrum.nl.

Onderzoek en Beleid (O&B)

Laan, A.M. van der, M. Blom

Meer jeugdige verdachten, maar waarom? Een studie naar de relatie tussen maatschappelijke ontwikkelingen en de veranderingen in het aantal jeugdige verdachten van een misdrijf in de periode 1997-2007
2011, O&B 292

Poot, C.J. de, A. Sonnenschein; with the cooperation of: M.R.J. Soudijn, J.G.M. Bijen, M.W.

Verkuylen

Jihadist terrorism in the Netherlands; a description based on closed criminal investigations
2011, O&B 291
Engelse vertaling van O&B 281 (2009)

Nagtegaal, M.H., R.P van de Horst, H.J.M. Schonberger

Inzicht in de verblijfsduur van tbs-gestelden; cijfers en mogelijkheden

2011, O&B 290

Heer-de Lange, N.E. de (CBS), S.N. Kalidien (WODC) (eindred.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2009: Ontwikkelingen en samenhangen

2010, O&B 289

Veen, H.C.J. van der (WODC), S. Bogaerts (Intervict)

Huiselijk geweld in Nederland; overkoepelend syntheserapport van het vangst-hervangst-, slachtoffer- en daderonderzoek 2007-2010

2010, O&B 288

Knaap, L.F.M., F. el Idrissi, S. Bogaerts

Daders van huiselijk geweld

2010, O&B 287

Wijkhuijs, L.J.J., R.P.W. Jennissen

Arbeidsmigratie naar Nederland; de invloed van gender en gezin

2010, O&B 286

Aebi, M.F., B. Aubusson

de Cavarlay, G. Barclay,

B. Gruszczyńska, S. Harren-

dorf, M. Heiskanen, V. Hysi,

V. Jaquier, J.-M. Jehle,

M. Killias, O. Shostko, P. Smit,

R. Pórisdóttir

European sourcebook of crime and criminal justice statistics – 2010, fourth edition

2010, O&B 285

Diephuis, B.J. (RvdR), R.J.J. Eshuis (WODC), N.E. de Heerde Lange (CBS) (eindred.)

Rechtspleging Civiel en Bestuur 2008; ontwikkelingen en samenhangen

2010, O&B 284

Velthoven, B.C.J. van, C.M. Klein Haarhuis

Geschilbeslechtingsdelta 2009; over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers

2010, O&B 283

Kruisbergen, E.W., D. de Jong, m.m.v. R.F. Kouwenberg

Opsporen onder dekmantel; regulering, uitvoering en resultaten van undercovertrajecten

2010, O&B 282

Cahiers

Braak, S.W. van den, A. Sonnenschein, D.E.G. Moolenaar, P.R. Smit

Een methode voor het verklaren en voorspellen van trends

Cahier 2011-5

Sonnenschein, A., S.W. van den Braak, D.E.G. Moolenaar

Trendwatch; introductie en eerste resultaten van een instrument ter verbetering van justitiële capaciteitsramingen

Cahier 2011-4

More, P.A., G. Weijters

Tweede meting van de monitor nazorg ex-gedetineerden;

resultaten en vergelijking tussen twee metingen in de tijd

Cahier 2011-3

Laan, A.M van der, M. Blom (red.)

Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010; ontwikkelingen in zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010

Cahier 2011-2

Mulder, J., M.H. Nagtegaal

Evaluatie van de pilot C&SCO-CAM; Monitoring van de implementatie en doelstellingen van een programma ter preventie van geweld op middelbare scholen

Cahier 2011-1

Flight, S., S. Bogaerts, D.J. Korf, D. Siegel

Aanpak georganiseerde criminaliteit in drie proeftuinen: eerste bevindingen

Cahier 2010-12

Kaal, H.L.

Beperkt en gevangen?

De haalbaarheid van prevalentieonderzoek naar verstandelijke beperking in detentie

Cahier 2010-11

Weijters, G.

Delictkenmerken van de PIJ-populatie 1996-2005; ontwikkeling en vergelijking met jongeren met jeugddetentie, voorlopige hechtenis en OTS

Cahier 2010-10

Moolenaar, D.E.G. (eindred.)

Capaciteitsbehoefte justitiële ketens t/m 2015; beleidsneutrale ramingen

Cahier 2010-9

Wubs, H., A.M. Galloway, I. Kulu-Glasgow, N.L. Holvast, M. Smit, m.m.v. A. Leupen, E.M.Th. Beenackers

Evaluatie van de naturalisatieceremonie

Cahier 2010-8

Croes, M.T., T. Geurts, M.J. ter Voert, F. Zwenk

Monitor Rechtsbijstand en Geschildplossing. Nulmeting periode 2000-2009

Cahier 2010-7

Kromhout, M.H.C. (WODC), T. Liefwaard (Universiteit Utrecht), A.M. Galloway, E.M.Th. Beenackers,

B. Kamstra, R. Aidala (WODC)

Tussen beheersing en begeleiding; een evaluatie van de pilot 'Beschermd opvang risico-AMV's'

Cahier 2010-6

Leerkes, A., M. Galloway, M. Kromhout

Kiezen tussen twee kwaden; determinanten van blijf- en terugkeerintenties onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten

Cahier 2010-5

Weijters, G.M., P.A. More

De monitor nazorg ex-gedetineerden; ontwikkeling en eerste resultaten

Cahier 2010-4

Jongste, W.M. de, R.J. Decae
De competentie van enkelvoudige kamers in strafzaken verruimd; cijfermatige gegevens en ervaringen van de rechtspraak
 Den Haag, WODC, 2010
 Cahier 2010-3

Laan, A.M. van der, M. Blom, N. Tollenaar, R. Kea
Trends in de geregistreerde jeugdcriminaliteit onder 12- tot en met 24-jarigen in de periode 1996-2007; bevindingen uit de Monitor Jeugdcriminaliteit 2009
 Den Haag, WODC, 2010
 Cahier 2010-2

Nagtegaal, M.H., J. Mulder
Procesevaluatie van de prétherapie voor zedendelinquenten in PI Breda
 Den Haag, WODC, 2010
 Cahier 2010-1

Memoranda

Nas, C.N., M.M.J. van Ooyen-Houben, J. Wieman
Interventies in uitvoering; wat er mis kan gaan bij de uitvoering van justitiële (gedrags) interventies en hoe dat komt.
 WODC-notitie
 Memorandum 2011-2

Dijk, E.M.H. van, m.m.v. M. Brouwers
Daling opleggingen tbs met dwangverpleging; ontwikkelingen en achtergronden
 Memorandum 2011-1

Gestel, B. van, C.J. de Poot, R.F. Kouwenberg
De Wet opsporing terroristische misdrijven drie jaar in werking
 Memorandum 2010-3

Ooyen-Houben, M.M.J. van, F.L. Leeuw
Evaluatie van justitiële (beleids) interventies; WODC-notitie
 Memorandum 2010-2

Sonnenschein, A., D.E.G. Moolenaar, P.R. Smit, A.M. van der Laan
Capaciteitsbehoefte Justitiële Jeugdinstellingen in verandering; trends, ketenontwikkelingen en achtergronden
 Memorandum 2010-1

Factsheets

Nagtegaal, M.H.
Risicotaxatie- en risicomangementmethoden; een inventarisatie in de forensisch psychiatrische centra in Nederland
 Factsheet 2010-7

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar, M. Blom, S.M. Alma, A.A.M. Essers, I.M. Bergman
Recidivebericht 1997-2007; ontwikkelingen in de strafrechtelijke recidive van Nederlandse justitiabelen
 Factsheet 2010-6

**Alberda, D.L., V.A.M. Drost,
B.S.J. Wartna**

Recidive onder werkgestrafte jongeren

Factsheet 2010-5

Bregman, I.M., B.S.J. Wartna

Recidive TBS 1974-2006; ontwikkelingen in de strafrechtelijke recidive van ex-terbeschikkinggestelden: een tussenverslag

Factsheet 2010-4

Zwenk, F., M.J. ter Voert

Bezwaar dat ik bel? Pilot proactieve geschiloplossing van de Dienst Justis

Factsheet 2010-3

**Weijters, G., P.A. More,
S.M. Alma**

Nazorgproblematiek en recidive van kortgestrafte gedetineerden

Factsheet 2010-2

Tollenaar, N., A.M. van der Laan

Monitor veelplegers 2010; trends in de populatie van de zeer actieve veelplegers uit de periode 2003-2007

Factsheet 2010-1

Themanummers Justitiële verkenningen

De komende nummers zijn gewijd aan:

Jv 4: Het uitgaansleven

Jv 5: Huwelijk en scheiding

Nadere informatie bij de redactie.